

อนุสรณ์

หม่อมพร้อยสุพิณ วรวรรณ ณ อยุธยา

ท.จ.ว., ป.ช., ม.ว.ม.

ปญฺญาย ปริสุชฺฌติ
วัดสัมพันธวงศาราม วรวิหาร

อนุสรณ์

หม่อมพร้อยสุพิณ วรวรรณ ณ อยุธยา

ท.จ.ว., ป.ช., ม.ว.ม.

With the Compliments

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยเขษม ถนนเฟื่องนคร กรุงเทพฯ-๒
นายอำพัน ลายกงกุร ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๒๕

ปรารภ

วัดเกาะ เดิมเป็นวัดโบราณสร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ครั้นเมื่อ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้ามหาราช ปฐมบรมราชจักรีวงศ์ สร้างกรุงเทพพระมหานคร เป็นราชธานี เมื่อพุทธศักราช ๒๓๒๕ เสร็จแล้ว ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาโดยทั่วไป โปรดเกล้า ฯ ให้สร้างวัดด้วยพระองค์เองบ้างและโปรดเกล้า ฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ทำการบูรณปฏิสังขรณ์วัดเก่า ทั้งในและนอกเกาะรัตนโกสินทร์ สถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวงหลายวัด สำหรับวัดเกาะนี้ โปรดเกล้า ฯ ให้ สมเด็จพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรี (จุ้ย) ต้นราชสกุล "มนตรีกุล" ผู้เป็นพระโอรสองค์ที่ ๕ ในสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์ (แก้ว) พระเจ้าพี่นางเธอพระองค์น้อย ในรัชกาลที่ ๑ ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ เสร็จในปี พ.ศ. ๒๓๓๙ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สถาปนาเป็นพระอารามหลวง พระราชทานนามวัดว่า "วัดเกาะแก้วลังการาม" ในรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ

ให้บูรณะอีกครั้งหนึ่ง ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามวัดนี้ใหม่ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติคุณ แห่งสมเด็จพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรี พระราชทานนามว่า "วัดสัมพันธวงศารามวรวิหาร" ทั้งนี้ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้สมเหตุสมผล แก่ผู้แรกสถาปนา ให้เกิดปีติปราโมทย์แก่ทายาทผู้สืบสกุล ได้อนุโมทนาสาธุการและสืบศรัทธาในวัดนี้ต่อไป

วัดสัมพันธวงศ์ เจริญรุ่งเรืองมั่นคงสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้ ก็ด้วยอาศัยบุญญาธิการแห่งสมเด็จพระบรมมหากษัตราธิราชเจ้า ในราชจักรีวงศ์ ทุกพระองค์ ตลอดถึงพระบรมวงศานุวงศ์ แลบรรพบุรุษแห่งราชสกุลวงศ์ "มนตรีกุล" และ "วรวรรณ" รวมทั้งกำลังศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และอดีตเจ้าอาวาสในยุคนั้น ๆ ช่วยกันอุปถัมภ์บำรุง แก้ไข ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงบูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุในวัด ให้เจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ

หม่อมพร้อมสุพิณ วรวรรณ ณ อยุธยา ท.จ.ว., ป.ช., ม.ว.ม. ผู้ซึ่งเป็นชายาใน พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงษ์ประพันธ์ และเป็นผู้เกี่ยวเนื่องในราชสกุล "วรวรรณ" และ "มนตรีกุล" ผู้มีอุปการแก่วัดสัมพันธวงศ์ ถึงแก่อนิจกรรม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน งานออกเมรุ และเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ในวันจันทร์

ที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๒๕ คณะสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์ และสมาคมสัมพันธวงศ์ จึงได้จัดพิมพ์หนังสือพระราชประวัติ พระราชดำรัส พระราชนิพนธ์ พระราชปรารภ รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๙ และปวัติธรรม เพื่อโดยเสด็จพระราชกุศล แจกเป็นธรรมบรรณาการแก่ท่านผู้มาร่วมงานพระราชทานเพลิงศพ ในครั้งนี้

ด้วยอำนาจแห่งกุศลบุญราศี อันเกิดจากธรรมทานส่วนนี้ก็ดี เกิดจากความประพฤติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร ทายกทายิกา คณะวัดสัมพันธวงศ์ก็ดี ขอจงเป็นบุญฤทธิ์พลวปัจจัยอำนวยวิบากสมบัติ เป็นอิฏฐวิบุลมนุญผล แด่หม่อมพร้อยสุพิณ วรวรรณ ณ อยุธยา ตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพนั้น เทอญ.

วัดสัมพันธวงศ์

๑๖ สิงหาคม ๒๕๒๕

หม่อมพร้อยสุพิณ วรวรรณ ณ อยุธยา

ท.จ.ว., ป.ช., ม.ว.ม.

ชาตะ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๖

อนิจกรรม ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๕

ประวัติ
หม่อมพร้อยสุพิณ วรวรรณ ณ อยุธยา

หม่อมพร้อยสุพิณ วรวรรณ ณ อยุธยา เกิดเมื่อวันพุธ ที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๖ ที่คลองบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี เป็นบุตรีของคุณพิณเทพเฉลิม บุนนาค และ ท่านสมบูรณ์ สืบเชื้อสายมาจาก

เจ้าคุณหญิงนวล — เจ้าพระยาอัครมหาเสนา (บุนนาค)

สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ) — หม่อมทับทิม

พระยาศรีสรราชภักดี (วัน) — ท่านแก้ว

คุณพิณเทพเฉลิม — ท่านสมบูรณ์

หม่อมพร้อยสุพิณ วรวรรณ

หม่อมพร้อยสุพิณมีพี่สาวท่านเดียว คือ หม่อมเพี้ยน เทวกุล ณ อยุธยา ในพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรทัย (ถึงแก่อนิจกรรมแล้ว)

ในด้านการศึกษาอบรม ได้ผ่านการอบรมเยี่ยงกุลสตรีในสมัยนั้น กล่าวคือได้เข้าไปอยู่ในพระบรมมหาราชวัง ถวายตัวเป็นข้าหลวงสมเด็จพระพันปีหลวง ในรัชกาลที่ ๕ ได้เข้าเรียนโรงเรียนวังหลัง (แหม่มโคล์) และโรงเรียนราชินีตามลำดับ

ต่อมาได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้หม่อมพร้อยสุพิณ เป็นนางสนองพระโอษฐ์ในสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ และนับแต่นั้นมาสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ได้ทรงมีพระเมตตากรุณากับหม่อมพร้อยสุพิณอยู่เสมอมิได้ขาด ซึ่งเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

หม่อมพร้อยสุพิณ ได้สมรสกับ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๓ และได้ร่วมชีวิตกับเสด็จในกรม ฯ ทั้งในด้านหน้าที่ราชการและส่วนตัวอย่างใกล้ชิดตลอดมา งานชิ้นแรกที่ได้ร่วมกันสร้างขึ้นมาเป็นผลสำเร็จ คือ การจัดทำหนังสือพิมพ์ประชาชาติ ซึ่งเป็นงานยากลำบากแต่หม่อมพร้อยสุพิณได้ใช้ความสามารถ และวิจารณญาณในด้านบริหารประกอบกับความรู้ทางวิชาการของเสด็จในกรม ฯ เป็นผลให้หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ได้รับความนิยมสูงจากผู้อ่าน

ทุกครั้งที่เสด็จในกรม ฯ เสด็จไปราชการในต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นระยะสั้นหรือระยะยาว หม่อมพร้อยสุพิณได้ตามเสด็จไปอยู่เคียงข้างถวายความดูแลเอาใจใส่เป็นกำลังพระทัยของพระองค์ท่านอยู่เสมอ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้ตามเสด็จไปประเทศญี่ปุ่น เมื่อ

ทรงเป็นผู้แทนนายกรัฐมนตรีในการประชุมระหว่างนายกรัฐมนตรีของชาติต่าง ๆ ในมหาเอเชีย ต่อมาได้ตามเสด็จไปกรุงวอชิงตัน และนครนิวยอร์ค ในฐานะที่ทรงเป็นเอกอัครราชทูตประจำกรุงวอชิงตันกับผู้แทนถาวรประจำสหประชาชาติ และเมื่อทรงดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ หม่อมพร้อยสุพิณก็ได้ร่วมตามเสด็จไปในการประชุมระดับผู้นำระหว่างประเทศในทุกโอกาส เช่น การประชุมเอเชีย – แอฟริกา ที่บันดุง อินโดนีเซีย และการประชุมสมัชชาสหประชาชาติใน พ.ศ. ๒๔๙๙ เมื่อทรงดำรงตำแหน่งประธานสมัชชาสหประชาชาติที่นครนิวยอร์ค

ตลอดระยะเวลานั้น หม่อมพร้อยสุพิณ ได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างงดงามเรียบร้อยและสมเกียรติ เป็นที่ชมเชยของชาวต่างประเทศที่ได้พบรู้จัก ส่วนหนึ่งของผลงานของท่านในด้านส่งเสริมมิตรภาพ และความเข้าใจอันดีระหว่างสตรีไทยกับสตรีนานาชาติ ได้แก่ งานริเริ่มก่อตั้งสมาคมสตรีภาคพื้นแปซิฟิค และเอเชียอาคเนย์แห่งประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ เพื่อวัตถุประสงค์ที่จะกระชับสันติสัมพันธ์ระหว่างสตรีไทยกับสตรีในประเทศเครือสมาชิก ด้วยการร่วมมือศึกษาแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมโดยเน้นในด้านพัฒนาสตรี และปรับปรุงภาวะสังคมให้ดีขึ้น

หม่อมพร้อยสุพิณได้ร่วมชีวิตกับเสด็จในกรม ฯ ในด้านปฏิบัติราชการอย่างใกล้ชิดตลอดมา จนถึงบั้นปลายของชีวิตใน พ.ศ. ๒๕๑๓ เมื่อเสด็จในกรม ฯ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้า ฯ ให้เป็น

ผู้แทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในงานมหกรรมโลก (เอ็กซ์โป ๗๐) ณ เมืองโอซากา ประเทศญี่ปุ่น หม่อมพร้อยสุพิณ ซึ่งในขณะนั้นมีอายุถึง ๗๘ ปี ก็ได้ร่วมตามเสด็จไปในคณะผู้แทนด้วย นับเป็นเกียรติประวัติอันสูงสุดสำหรับท่าน

นอกจากจะร่วมดำเนินชีวิตกับเสด็จในกรม ฯ อย่างมีคุณค่า โดยเป็นผู้เสริมกำลังพระทัยที่สำคัญยิ่งให้แก่เสด็จในกรม ฯ ในการบริหารราชการแผ่นดิน อันมีผลให้เป็นคุณประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง ควรแก่การจารึกไว้ในความทรงจำของลูกหลานสืบต่อไปแล้ว หม่อมพร้อยสุพิณยังเป็นผู้ที่มีใจเมตตาโอบอ้อมอารี มีความเข้าใจในทุกข์สุขและความทุกข์ยากลำบากทั้งของผู้ที่อยู่ใกล้ชิดไปจนถึงผู้อื่น ดังจะเห็นได้จากการที่ท่านได้บำเพ็ญบุญกุศลร่วมกับเสด็จในกรม ฯ อย่างสม่ำเสมอ ทั้งในด้านสังคม และศาสนา ดังเช่นได้ทูลเกล้า ฯ ถวายสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถองค์สภานายิกาสภากาชาดไทย เพื่อโดยเสด็จพระราชกุศลสร้างอาคารเอ็กซเรย์ "นราธิป – สุพิณ" ในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ได้ทูลเกล้า ฯ ถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี เพื่อสมทบทุนมูลนิธิสายใจไทย ได้ทูลเกล้า ฯ ถวายสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเพื่อโดยเสด็จพระราชกุศลสร้างโรงเรียนที่จังหวัดสงขลา ได้จัดสร้างศาลา "วรรณ – สุพิณ" ถวายวัดธาตุทอง ตั้งทุนถวายวัดมกุฏกษัตริยาราม วัดสัมพันธวงศ์ ตั้งทุน "นราธิป – สุพิณ" ถวายพระสงฆ์ที่ศึกษาในมหามกุฏราชวิทยาลัย จัดตั้งทุน "นราธิป – สุพิณ" ให้นักศึกษา

ที่เรียนดีแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และวิทยาลัยกรุงเทพ ฯ ตลอดจนบริจาคตั้งทุน "นราธิป – สุพิณ" ให้แก่สถาบันมูลนิธิอื่น ๆ อีกหลายแห่ง

หม่อมพร้อยสุพิณ มีบุตร – ธิดา รวม ๔ คน

๑. ม.ร.ว. ไพเราะ อาภากร

๒. ม.ร.ว. เพลินจิตต์ บูรณศิริ

๓. ม.ร.ว. พงศ์อมร กฤดากร

๔. ม.ร.ว. วิวรรณ วรวรรณ

มีหลาน ๖ คน (ที่ยังมีชีวิตอยู่) มีเหลน ๙ คน

หม่อมพร้อยสุพิณได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

๑. มหาวชิรมงกุฎ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙

๒. ประถมาภรณ์ช้างเผือก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖

๓. ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓

พระราชนิพนธ์

และ

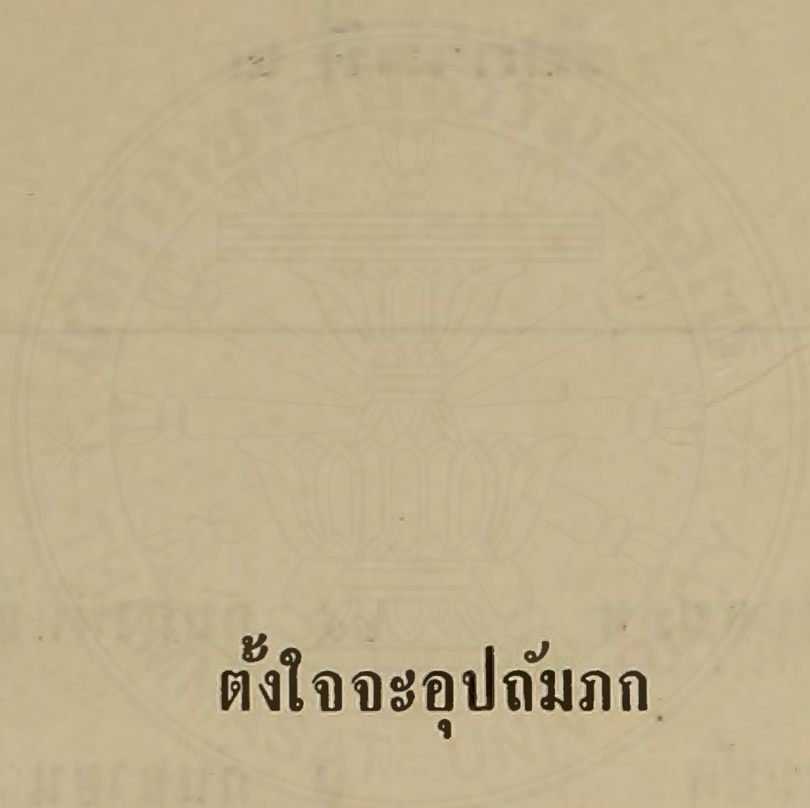
พระราชปรารภ

ของ

รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๙

รัชกาลที่ ๑

พระบรมราชสมภพ	๒๐	กันยายน	๒๒๗๙
เสวยราชสมบัติ	๖	เมษายน	๒๓๒๕
เสด็จสวรรคต	๗	กันยายน	๒๓๕๒
รวมพระชนมายุ	๗๔	พรรษา	

ตั้งใจจะอุปถัมภก

ยอยกพระพุทธศาสนา

จะป้องกันขอบขัณฑสีมา

รักษาประชาชนแลมนตรี

รัชกาลที่ ๒

พระบรมราชสมภพ	๒๔ กุมภาพันธ์	๒๓๑๐
เสวยราชสมบัติ	๗ กันยายน	๒๓๕๒
เสด็จสวรรคต	๒๑ กรกฎาคม	๒๓๖๗
รวมพระชนมายุ	๕๘ พรรษา	

เหมือนเขาเปรียบเทียบความเมื่อยามรัก
แต่น้ำผักต้มก็ชมหวาน
ถึงยามชืดจืดกร่อยทั้งอ้อยตาล
เคยโปรดปรานเปรี้ยวเค็มรู้เต็มใจ

รัชกาลที่ ๓

พระบรมราชสมภพ	๓๑	มีนาคม	๒๓๓๐
เสวยราชสมบัติ	๒๑	กรกฎาคม	๒๓๖๗
เสด็จสวรรคต	๒	เมษายน	๒๓๙๔
รวมพระชนมายุ	๖๔	พรรษา	

การศึกสงครามข้างญวน ข้างพม่า ก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่ก็แต่ข้างพวกฝรั่ง ให้ระวังให้ดี อย่าให้เสียทีแก่เขาได้

การงานสิ่งใดของเขาที่ควรจะเรียนเอาไว้ ก็ให้เอาอย่างเขา แต่อย่าให้นับถือเลื่อมใสไปทีเดียว

รัชกาลที่ ๔

พระบรมราชสมภพ	๑๘	ตุลาคม	๒๓๔๗
เสวยราชสมบัติ	๒	เมษายน	๒๓๙๔
เสด็จสวรรคต	๑	ตุลาคม	๒๔๑๑
รวมพระชนมายุ	๖๔	พรรษา	

ผู้ที่จะเป็นพระเจ้าแผ่นดินต่อไปภายหน้า ขอให้พร้อมใจกันเลือกหาเอาเถิด จะเป็นพี่เป็นน้องเป็นลูกเป็นหลานก็ตาม สุดแต่ว่าท่านผู้ใดมีปรีชาญาณ ควรจะรักษาแผ่นดินไว้ก็ให้ยกขึ้นเป็นเจ้า จะได้ทำนุบำรุงแผ่นดินพระราชวงศ์และราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุขสืบไป ขอให้เอาความดีความเจริญเป็นที่ตั้ง แต่ต้องรับฎีการ้องทุกข์ของราษฎรเหมือนอย่างที่ฉันรับมาก่อน

รัชกาลที่ ๕

พระบรมราชสมภพ	๒๐	กันยายน	๒๓๙๖
เสวยราชสมบัติ	๑	ตุลาคม	๒๔๑๑
เสด็จสวรรคต	๒๓	ตุลาคม	๒๔๕๓
รวมพระชนมายุ	๕๘	พรรษา	

ความเชื่อมั่นในใจเรามีอยู่เป็นนิตย์ว่า พระราช-อาณาจักรนี้ได้มีความเจริญรุ่งเรืองมาก็ดี แลที่เจริญรุ่งเรืองต่อไปได้ในภายหน้าก็ดี อาศัยความรักใคร่ไมตรีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในระหว่างพระเจ้าแผ่น-ดินกับประชาชน เป็นกำลังอันสำคัญของบ้านเมือง

รัชกาลที่ ๖

พระบรมราชสมภพ	๑	มกราคม	๒๔๒๓
เสวยราชสมบัติ	๒๓	ตุลาคม	๒๕๕๓
เสด็จสวรรคต	๒๕	พฤศจิกายน	๒๔๖๘
รวมพระชนมายุ	๔๕	พรรษา	

ใครมาเป็นเจ้าเข้าครอง
คงจะต้องบังคับขับไส
เคี่ยวเข็ญเย็นค่ำกรำไป
ตามวิสัยเชิงเช่นผู้เป็นนาย
เขาจะเห็นแก่หน้าค่าชื่อ
จะนับถือพงศ์พันธุ์นั้นอย่าหมาย
ไหนจะต้องเหนื่อยยากลำบากกาย
ไหนจะอายทั่วทั้งโลกา

รัชกาลที่ ๗

พระบรมราชสมภพ	๘	พฤศจิกายน	๒๔๓๖
เสวยราชสมบัติ	๒๕	พฤศจิกายน	๒๔๖๘
เสด็จสวรรคต	๓๐	พฤษภาคม	๒๔๘๔
รวมพระชนมายุ	๔๘	พรรษา	

ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมแก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใดคณะใด โดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร

รัชกาลที่ ๘

พระบรมราชสมภพ	๒๐	กันยายน ๒๔๖๘
เสวยราชสมบัติ	๒	มีนาคม ๒๔๗๗
เสด็จสวรรคต	๙	มิถุนายน ๒๔๘๙
รวมพระชนมายุ	๒๑	พรรษา

ข้าพเจ้ายินดีมากที่ได้กลับมาเยี่ยมเมืองไทย ซึ่งข้าพเจ้ารักและคิดถึงอยู่เสมอ ขอขอบพระทัยและขอบใจท่านทั้งหลายที่ได้มาต้อนรับข้าพเจ้า และขอให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขของรัฐธรรมนูญทั่วถึงกัน

รัชกาลที่ ๙

พระบรมราชสมภพ ๕ ธันวาคม ๒๔๗๐

เสวยราชสมบัติ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙

เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม

เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม

พระราชดำรัส

ในพระราชพิธีบวงสรวง

สมเด็จพระบุรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า

ณ ท้องสนามหลวง

วันจันทร์ ที่ ๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๕

ข้าพเจ้ามีความปีติชื่นชมยินดี ที่ประชาชาติไทยจัดงานเฉลิมสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ได้งดงามยิ่งใหญ่ และพร้อมเพรียงกันทุกฝ่ายเช่นนี้ เป็นนิมิตรหมายสำคัญ แสดงความจริงให้ประจักษ์ชัดโดยปราศจากข้อสงสัยว่า คนไทยนั้นยังมีความจงรักภักดีในแผ่นดินอยู่อย่างมั่นคงลึกซึ้ง ทั้งมีความสมัครสามัคคีอันแน่นแฟ้น พร้อมที่จะร่วมแรงร่วมใจกันประกอบกิจทั้งปวงที่เป็นกรรมสุจริต ความพร้อมเพรียงกันในการทำความดีนี้ ช่วยให้ไทยรักษาอิสรภาพอันไพบูลย์มาได้สองร้อยปีแล้ว จึงเชื่อมั่นว่าชาติไทยจะดำรงความเป็นไทยอยู่ตลอดไป

ส่วนการที่นายกรัฐมนตรีได้กล่าวพรรณนาใน นามของประชาชน ถึงความสำนึกตระหนักใน พระเดชพระคุณแห่งสมเด็จพระบุรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าทุกพระองค์ พร้อมทั้งแสดงความประสงค์อันแรงกล้า ที่จะเทิดทูนเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกให้สูงส่งขึ้น โดยถวายพระราชสมัญญาเป็น "มหาราช"

นั้น เป็นข้อยืนยันอย่างสำคัญว่า คนไทยทุก ๆ ฝ่าย มีความนิยมเลื่อมใสในคุณความดี และปรารภปรารถนาที่จะตั้งตนอยู่ในคุณ-ความดีนั้น

การรักษาอิสรภาพและความเป็นไทยให้ดำรงมั่นคงยืนยาวไป ถือว่าเป็นกรณียกิจอันสำคัญสูงสุด นอกจากต้องอาศัยการบริหารประเทศที่ฉลาดสามารถ และสุจริตเป็นธรรมแล้ว ยังต้องอาศัยความร่วมสนับสนุนจากประชาชนทั้งประเทศด้วย คือ ประชาชนแต่ละคนจะต้องขวนขวายสร้างสรรค์ประโยชน์และดำรงอยู่ในคุณธรรมอันสม-ควรแก่ฐานะของตน ๆ คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติมีอยู่สี่ประการ ประการแรก คือ การรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจความดีนั้น ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด ประการที่สี่ คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลพิภพ จงอภิบาลรักษาท่านทั้งหลายให้มีความสุขสวัสดิ์ แคล้วคลาดจากภัยอันตรายและสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง บันดาลให้มีกำลังใจและกำลังปัญญาอันเข้มแข็งสมบูรณ์ สามารถที่จะประกอบกิจการงานน้อยใหญ่ในหน้าที่ให้บรรลุประโยชน์และความเจริญก้าวหน้าตามที่มุ่งหมายได้ทุกประการ.

คุณธรรมที่ทุกคนควรศึกษา
และน้อมนำมาปฏิบัติมีอยู่สี่ประการ

ประการแรก คือ การรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจความดีนั้น

ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

ประการที่สี่ คือ การรู้จักระวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์.

แนะแนว

ปฏิบัติตามคุณธรรม ๔ ประการ

ที่มาแห่งคุณธรรม ๔ ประการ

– คุณธรรม ๔ ประการนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงนำเอาคำแปลพระศาสนธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า "ฆราวาสธรรม กับ อธิษฐานธรรม" ในหนังสือนวโกวาท ตอนธรรมวิภาค หมวด ๔ และคำแปลพระศาสนธรรมที่แสดงลักษณะสัจจธรรมฝ่ายกุศล มารวมเป็นพระบรมราโชวาท เพื่อเป็นหลักที่ประชาชนคนไทยทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นในจิตใจของตนโดยทั่วกัน พระศาสนธรรมดังกล่าวนั้น มีข้อความดังต่อไปนี้ คือ:–

ธรรมของฆราวาส ๔ ประการ

๑. สัจจะ ซื่อสัตย์ต่อกัน

๒. ทมะ รู้จักข่มจิตของตน

๓. ขันติ อดทน

๔. จาคะ สละให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่คนที่ควรให้ปันๆ

คำนำ

สุภาษิตเป็นธรรมปรุงจิตให้สะอาด สูงประเสริฐยิ่งกว่าสิ่งทั้งปวง ผู้พิจารณาแล้วจึงนับถือว่าเป็นสรณะอย่างประเสริฐ นอกจากนั้นเมื่อประสบเหตุการณ์อันเป็นอุทาหรณ์ ให้เกิดปัญญาความคิด ก็ผูกเป็นสุภาษิตขึ้นไว้ตามเหตุผล เพื่อจะให้เป็นประโยชน์ตนแลผู้อื่นต่อไป หนังสือนี้สำเร็จด้วยอาการอย่างนั้น ด้วยหวังว่าจะเป็นสหายของตัวแลผู้ที่ได้พบได้อ่าน เมื่อเรียบเรียงแลรวมเข้าเป็นเล่มแล้ว เห็นว่าเป็นหนังสือที่รวบรวมข้อความที่ชักนำผู้เอาใจใส่ในถ้อยคำให้ประพฤติเป็นไปตามคลองธรรม อันจะเป็นปัจจัยแห่งความสุขที่ต้องประสงค์แผนกหนึ่ง จึงขนานนามตามคุณนิมิตรว่า "ปวัติธรรม"

อันธรรมภาษิตมีอยู่มากหลาย มีบรรยายต่าง ๆ ทั้งอย่างต่ำ อย่างกลาง อย่างสูง ยากที่จะจดจำให้ถ้วนถี่ และธรรมนั้น ๆ บางข้อเป็นที่พออัธยาศัยของบางคนทำให้แช่มชื่น แลนำให้เอาใจใส่ข้อนั้นมาก บางข้อไม่เป็นที่พออัธยาศัยอ่านแล้วไม่ชื่นใจ เลยเปล่าจำไม่ได้ เพราะบุคคลมีกิเลสแลนิสัยไม่เหมือนกัน มีคุณในตนไม่เท่ากัน ความชอบใจในธรรมจึงแตกต่างกัน เหมือนดังคนทั้งหลายที่มีโรคประจำกายต่าง ๆ กัน ความชอบใจในยาเครื่องบำบัดโรคก็ย่อมต่างกัน แม้เช่นนั้น หนังสือปวัติธรรมก็เป็นส่วนหนึ่งที่มีผู้ต้องการมากขึ้น ต่อมาเมื่อจะพิมพ์เป็นครั้งที่ ๗ ในการทอดกฐินวัดท่ากะสาว อำเภอท่า-

ประดู่ และวัดสมมติเทพ. อำเภอแกลง จังหวัดระยอง จึงแก้ไข

เพิ่มเติมขึ้นอีกบ้างตามความพอใจ และเจ้าคุณศรีบัญชา เจ้าของโรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ มีจิตศรัทธาพิมพ์ช่วย เป็นการกุศลในการทอดกฐิน เพื่อแจกเป็นธรรมทานให้สำเร็จประโยชน์ยิ่งขึ้น หวังว่าผู้มุ่งความดีความงาม อ่านแล้วตรึกตรองตามและตรวจดู ความรู้ที่มีในตน ว่าอะไรบ้างที่บกพร่อง ซึ่งควรจะเก็บบวกเข้าไว้ แลพยายามบำเพ็ญให้มีขึ้น ก็คงจะสำเร็จประโยชน์สุขได้ตามส่วน พอสมควรแก่ชั้นภูมิของตน.

ขออำนาจกุศลทานบริจาค ที่สหธรรมิกและทายกทายิกาพร้อมใจกันบำเพ็ญ จงมีอานุภาพขจัดภยันตรายให้ห่างไกล สนับสนุนให้ท่านทั้งหลายทั้งเทวดามนุษย์ อมนุษย์ มีใจโมทนาในกุศลสัมมาปฏิบัติ แลได้ประโยชน์สุขสวัสดิทั่วกันตลอดกาลนาน เทอญ.

พระรัชชมงคลมุนี

วัดสัมพันธวงศ์

วันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๑

(หนังสือนี้เรียบเรียงเมื่อราว พ.ศ. ๒๔๕๖)

นมตฺถุ รตนตฺตยสฺส

ปวัติธรรม

บรรดาสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ในโลก ย่อมตกอยู่ในกระแสแห่ง-ธรรมดา ถ้ามีเหตุแห่งความเจริญก็เจริญขึ้นตามคราว ถ้ามีเหตุแห่งหายนะ ก็เสื่อมทรามไปตามสมัย ผู้ใดรู้เท่าธรรมดาที่เป็นอยู่อย่างไรแล้วไม่หลงเพ้อไปตามอารมณ์ที่มายั่วยวน รู้จักหลีกเลี่ยงเหตุแห่งความเสื่อมทราม พยายามประกอบเหตุแห่งวัฒนะ ผู้นั้นย่อมห่างจากภยันตราย ไม่เดือดร้อนในที่ทุกสถาน และอาจใช้สิ่งนั้น ๆ ให้เป็นประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่นด้วย. นักปราชญ์ทั้งหลายย่อมบริหารตนและคนที่เกี่ยวข้อง ให้เป็นสุขลุล่วงภยันตราย ก็ด้วยเป็นผู้เฉียบในอุบายรู้เท่าทันเช่นนั้น

การศึกษา การสดับตรับฟัง เป็นเหตุแห่งความรู้ ความรู้เป็นเหตุแห่งการปฏิบัติชอบ การปฏิบัติชอบส่งให้ประสบสุข.

ในโลก ไม่มีสัตว์จำพวกใดจะเป็นใหญ่กว่ามนุษย์ ในหมู่มนุษย์ไม่มีอะไรจะเป็นใหญ่กว่าใจ ใจเหมือนนาย กายเหมือนบ่าว เพราะฉะนั้นใจจึงควรได้รับอบรมในทางที่ดี.

อันธรรมภาษิตทั้งหลาย ย่อมเป็นเครื่องเตือนใจให้ทำดีละชั่ว ปลอบในที่ควรปลอบ ขู่ในที่ควรขู่ ย่อมช่วยเหลือในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อ เป็นพี่เลี้ยงอย่างดี ไม่มีอื่นเสมอเหมือน สมคำว่า

"กัลยาณมิตรทั้งหลายเสมอ ด้วยธรรมอันบริสุทธิ์ไม่มี" กัลยาณมิตรทั้งหลายที่เป็นมนุษย์ แม้จะเป็นบุรุษที่แข็งแรง เป็นคนซื่อสัตย์กตัญญู ประกอบด้วยองคคุณทั้ง ๑๖ ประการไม่บกพร่อง ถึงดังนั้นเขาย่อมอนุเคราะห์เราเฉพาะในที่บางสถานในกาลบางคาบ เพราะว่าคนเรา จะอยู่ด้วยกันเสมอไปไม่ได้ ฝ่ายธรรมอันดี ที่เราอบรมแล้วย่อมตามรักษา ทั้งในที่ลับทั้งในที่แจ้งทุกแห่งหน ย่อมทำใจให้บริสุทธิ์จากเครื่องเศร้าหมอง เมื่อใจบริสุทธิ์แล้ว ย่อมบงการแต่ในทางที่ชอบส่งนรชนให้พ้นทุกข์ และให้บรรลุความสุขสวัสดีพิเศษพ้นภูมิเดิมยิ่งกว่าภาชนะที่เศร้าหมองซึ่งเจ้าของขัดให้ผ่องแล้วเป็นไหน ๆ.

แต่ผู้มีใจอันกิเกสพัวพันหนาแน่น ย่อมมีมายาเล่ห์กลของใจหลอกลวงตนเอง ประพฤติตามธรรมได้ด้วยยาก ให้เห็นไปว่าลำบากกายรำคาญใจ พ้นวิสัยที่จะพึงประพฤติ ด้วยเหตุนี้จึงมีพระพุทธภาษิตเป็นอเนกนัย เพื่อเป็นอุบายเครื่องอบรมอุปนิสัยของหมู่มนุษย์ ขัดเกลากิเลสที่พอกอยู่ในใจไม่ให้ทำเล่ห์กลหลอกลวงตนเอง.

วาระนี้ จักนำภาษิตตื้น ๆ มาเรียงไว้เป็นข้อ ๆ เพื่อเป็นเครื่องปรุงใจให้สะอาดเป็นทางโลกบ้าง ทางธรรมบ้าง พอเป็นบุพพภาคแห่งการปฏิบัติในธรรมชั้นสูง ดุจจูงให้ก้าวขึ้นบันไดขั้นแรกก่อนฉะนั้น ถ้าผู้ประสบทำในใจโดยอุบายแยบคาย หัดกายวาจาใจให้ปฏิบัติตามรู้ตามเห็น จูงใจให้สูงขึ้นโดยลำดับ ก็สามารถจะยังคุณธรรมให้ไพบูลย์ขึ้นในสันดานได้.

๑. เครื่องมือจะทำให้สำเร็จประโยชน์แก่ผู้ถือก็เพราะได้ใช้ให้ถูกทาง.

๒. คำพูดอันไพเราะจับใจ หรือเผ็ดแสบซึ่งแสดงคุณและโทษย่อมสำเร็จประโยชน์ต่อเมื่อรู้แล้วทำตาม.

๓. ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด ก็เพราะทะนง เพราะจับจดไม่ทำจริง.

๔. ผู้มีความสุข ความดีงามสมประสงค์ได้ ก็เพราะสามารถรั้งใจให้ทำกิจตามอำนาจแห่งเหตุเท่านั้น.

๕. การเห็นความอ่อนแอผิวบางว่าเป็นสมบัติของผู้ดี และทำตนให้เป็นผู้มีร่างกายใช้ประโยชน์มิได้นั้น เป็นอาการของคนเขลา คนบ้า คนทุพพลภาพต่างหากเป็นผู้อ่อนแอ.

๖. คนอ่อนแอแม้เพราะเหตุจำเป็นเช่นนั้น ก็ไม่สามารถที่จะป้องกันไม่ให้ตนตกเป็นคนเลว.

๗. ผู้มีกำลังสามารถ ประกอบกิจที่ไม่เหลือวิสัยให้สำเร็จได้จึงเป็นผู้วิเศษเป็นผู้ดีแท้น่านับถือ.

๘. ผู้ที่ไม่มีกำลังสามารถควรแก่การงานอันเป็นหน้าที่ ย่อมมีลักษณะดุจถั่วไม่มีค้าง ที่เที่ยวทอดยอดอยู่ตามดินให้เขาเก็บกินแลเหยียบย่ำทั่วบ้าน.

๙. จงเป็นผู้แข็งแรง อย่าแข็งกระด้าง.

๑๐. จงเป็นผู้อ่อนโยน อย่าอ่อนแอ.

๑๑. ของบางอย่าง แม้ไม่งามตามธรรมชาติ แต่อาศัยช่างผู้ฉลาดจัดเข้าระเบียบ ย่อมกลายเป็นของดี ดุจดอกไม้ที่เผือดสีและไร้กลิ่น อันช่างผู้ฉลาดจัดเข้าระเบียบวางไว้ในพาน ย่อมตระการตา.

๑๒. แม้จะเป็นผู้ไม่สามารถ แต่มีมรรยาทเรียบเหมือนระเบียบแห่งดอกไม้ที่จัดนั้น เมื่อนึกถึงก็ยังน่าชมไม่น้อย

๑๓. ชายหญิงที่สวยโฉม–สมบูรณ์ สมภพ ณ ตระกูลใหญ่กว้าง แต่ไร้คุณสมบัติ ย่อมไม่เป็นที่ประสงค์ของผู้มีความคิด. เหมือนดอกทองกวาวแม้สวยสี แต่ไม่เป็นที่นิยมยินดีของคนเพราะไร้กลิ่น.

๑๔. นรชนแม้เป็นคนสามัญ แต่รู้จักอบรมคุณธรรมให้เป็นคนดีมีวิชาสามารถ ก็อาจเป็นผู้มีสง่างดงามในสมาคมอันสูงศักดิ์. ทั้งเป็นที่รักนับถือของคนทั่วไป ประดุจดินที่นายช่างประดิษฐ์ให้วิจิตรแล้ว ก็เป็นของมีค่า ไม่ต้องป่วย กล่าวถึงเพชรนิลจินดาที่นายช่างทำให้วิจิตรแล้วจะเป็นที่นิยมยิ่งขึ้น.

๑๕. ผู้พยุงตนให้ตั้งอยู่ด้วยเมตตาอารีอดทนเพียรชอบสัตย์ซื่อ กตัญญู ใจผ่องใส เหล่านี้ย่อมเป็นผู้เจริญด้วยจตุรพิธพร คือ มีอายุยืนนาน มีวรรณะผ่องงาม มีความสุขกายสุขจิต มีกำลังกายกำลังความคิดสมหวัง.

๑๖. พระสาวกของพระพุทธเจ้าไม่เหี่ยวเมื่อได้ยินนินทาไม่ฟูเมื่อได้ยินสรรเสริญ เพราะรู้ผลพร้อมทั้งเหตุ.

๑๗. ผู้ทำลงด้วยอำนาจโทสะ ย่อมจะทำสิ่งนั้นเกินสมควร เป็นที่ดูหมิ่นของคนทั้งหลาย ตนเองย่อมเสียใจเมื่อหายโกรธแล้ว.

๑๘. ผู้มีความคิด ย่อมนิยมผู้สามารถประกอบกิจให้สำเร็จด้วยดี และมีใจอารีเห็นทุกข์ของผู้อื่น แม้ต่ำชาติ.

๑๙. กุลบุตร แม้ถึงพร้อมด้วยชาติก็ดี ด้วยมรรยาทก็ดี แต่ทำความเพียรในกิจล้าหลังย่อมจะจมอยู่ในห้วงวิบัติ.

๒๐. ถ้ามีปัญญาบกพร่อง ช่องใหญ่ย่อมเกิดดุจอยู่ในที่มืด ย่อมเห็นรูปทั้งหลายใหญ่ไปทั้งนั้น. อธิบายว่าเมื่อเหตุอะไรปรากฏเฉพาะหน้า มีปัญญาไม่พอจะรับย่อมเห็นติดขัดใหญ่โตเกินการณ์ไป.

๒๑. ผู้สำคัญผิดในกิจอันมิใช่สาระว่า เป็นแก่นสาร ย่อมไม่ได้ปัญญา มีแต่จะจมอยู่ในอันตราย ดุจมฤคทรายตกซอกเขาฉะนั้น.

๒๒. นรชน แม้เป็นคนต่ำชาติ แต่ขยันมั่นคง ถึงพร้อมด้วยศีลและมรรยาท ย่อมจะรุ่งเรืองเพียงดังกองเพลิงในราตรี.

๒๓. ผู้หวังดีย่อมมีมนสิการในกิจทุกอย่าง เพราะการงานเสื่อมทราม เป็นเครื่องส่อน้ำใจของผู้ทำ ไม่เป็นที่ประสงค์ของผู้เห็น.

๒๔. สิ่งที่น่าชมไม่ใช่เพราะใหญ่หรือทำยาก แม้เป็นของเล็กน้อย ถ้าทำให้เรียบร้อยประณีตงดงาม ก็น่าชมทั้งสิ่งของและผู้ทำของนั้น.

๒๕. คนที่น่ารักน่านับถือไม่ใช่เพราะมีสกุล หรือมีบรรดาศักดิ์สูง และไม่ใช่เพราะยังหนุ่ม สาวหรือมีอายุมาก น่ารักน่านับถือ เพราะมีปัญญาสามารถและสุภาพต่างหาก.

๒๖. ผู้ทำการสะเพร่า ก็เท่ากับสร้างผู้ประกาศความชั่วของตัวไว้ ยิ่งการใหญ่ก็เหมือนผู้ประกาศความชั่วนั้นมีเสียงดังและมีอายุยืน.

๒๗. ผู้รู้จริงเป็นอยู่วันเดียวดีกว่าผู้เขลา เป็นอยู่ร้อยปี เหมือนเพชรเม็ดเดียวดีมีค่ากว่ากรวดทรายตั้งเล่มเกวียน.

๒๘. จงทำดีตอบชั่ว. นี่เป็นแบบแผนหลักสูตรใหญ่.

๒๙. ผู้ที่มีชัยแก่ความชั่วได้ ก็แต่ผู้ที่รู้จักอดกลั้น พากเพียรเหมาะสมัยและภูมิประเทศ.

๓๐. คราวแรก ความทุกข์ใจเป็นเครื่องหนัก แต่ภายหลังให้เกิดประโยชน์อย่างเดียว.

๓๑. อย่ารู้เหนื่อยในเวลาทำความดี แต่ควรรู้ประมาณ.

๓๒. จงเพียรสั่งสมพอกพูนการดีในเวลาเช้าถึงเที่ยงตลอดเย็น กระทั่งกลางคืนเป็นลำดับไป.

๓๓. คฤหัสถ์เกียจคร้าน ๑ บรรพชิตไม่สำรวม ๑ พระราชาไม่ใคร่ครวญแล้วทำ ๑ บัณฑิตขี้โกรธ ๑ สี่นี้เป็นคนไม่น่าดู.

๓๔. สิ่งใดจะไม่ทำให้ตนหรือผู้อื่นดีขึ้นแล้วก็ไม่ควรพูดถึงเลย.

๓๕. ในเวลาเช้าก็ดี กลางวันก็ดี เย็นก็ดี เมื่อประพฤติให้เป็นสุจริตก็นับว่าเป็นฤกษ์ดี เป็นอุดมมงคลให้เกิดสุขทุกเมื่อ.

๓๖. คนที่เริ่มทำงานหลายสิ่ง มักแล้วแต่น้อยสิ่ง อากูลหาเป็นมงคลไม่.

๓๗. ไม่ใช่ความสุขสำราญ ไม่ใช่ความเพลิดเพลิน ไม่ใช่ความอนุเคราะห์ ความขัดข้องทุกข์ยากต่างหาก ที่เร้าใจให้มีสติบากบั่นทำให้ตนเลื่อนชั้นขึ้นเป็นผู้สูงศักดิ์.

๓๘. กิจการใหญ่น้อยทั้งปวง ทั้งของตน ทั้งของคนอื่น ถ้าผู้ทำได้อธิษฐานใจลงเป็นหนึ่งแล้ว ผลที่ประสงค์ก็เป็นอันหวังได้.

๓๙. ผู้ทำการใดด้วยไตรทวาร หากไม่อธิษฐานใจลงเป็นหนึ่ง การที่ทำนั้นก็ไม่มั่นคงยากที่จะสำเร็จ เหมือนไม้หลักปักเลนมักโอนเอนล้มไปได้ง่าย.

๔๐. ความแฉะชา เป็นตัวอุบาทว์ของผู้ทำธุระ คนไม่เกียจ-คร้าน แต่ไม่มีเวลาทำงานที่เป็นประโยชน์ เพราะข้อนี้เอง.

๔๑. ความทะนงตนว่า เป็นผู้มีความรู้ความสามารถมาก มัวรอคอยจะทำแต่กิจใหญ่ที่สำคัญอันยังไม่มาถึง ไม่ทำกิจอันควรที่มาถึงเฉพาะหน้าเช่นนี้ ย่อมทอนกำลังของตนเองลง.

๔๒. ลาภ ยศ สรรเสริญ อามิสสุข ๔ อย่างนี้ย่อมให้สุขแก่บุคคลในเวลาที่ยังไม่มีวิบัติ ถ้าวิบัติขึ้นเมื่อใด คือ บุคคลจะต้องพลัดพรากจากสิ่งเหล่านี้ หรือสิ่งเหล่านี้จะต้องพลัดพรากจากบุคคล ก็กลับจะทวีทุกข์ขึ้นมากกว่าให้สุขเสียอีก ผู้มีปัญญาย่อมระวังสิ่งเหล่านี้เหมือนสัตว์ร้าย เพราะถ้าเผลอก็จะถูกขบกัดให้ถึงความพินาศ.

๔๓. ทรัพย์สมบัติ บริวาร ยศศักดิ์ อำนาจวาสนาเหล่านี้ ถ้าอยู่กับบัณฑิตย่อมเป็นประโยชน์สุขมากแก่คนทั่วไป และเป็นเหมือนบันไดสำหรับก้าวขึ้นไปสู่โลกสวรรค์ แต่ถ้าสิ่งเหล่านั้นอยู่กับ

คนพาลแล้ว ย่อมให้สุขอย่างคับแคบที่สุด มิใช่แต่เท่านั้น กลับจะเป็นเหตุแห่งทุกข์ไม่มีประมาณปานก้อนหินผูกติดคอถ่วงเขาให้จมลงในขุมนรกด้วย.

๔๔. จงถอนความรักของตนให้พ้นโทษภัย.

๔๕. จงเพิ่มความรักของตนให้พ้นโทษภัย.

๔๖. ความรักด้วยตัณหา ในบุตรธิดาภรรยาสามีหรือสิ่งอื่น ๆ ก็ตาม ล้วนแต่จะนำให้เสื่อมจากความดีความชอบ เหตุฉะนั้น ควรรักให้เป็นพักตร์เป็นผล ไม่ควรฝืนอำนาจแห่งเหตุ

๔๗. คนที่ไม่รักตัวเขาเอง ไม่ควรจะไว้ใจว่าเขาจะรักผู้อื่นเลย.

๔๘. คนฉลาดย่อมปรับตัวเขาให้เหมาะแก่โลกและธรรม ไม่ต้องมัวดึงโลกให้ผันแปรมาสำหรับเหมาะแก่ตัว.

๔๙. การหนักใจมีขึ้นเพราะไม่อาจป้องกัน หรือแก้ความขัดข้อง การสอดส่องสังเกตในกิจทุกอย่างเป็นอุบายให้เรืองปัญญา การรู้จักคติของธรรมดา ย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จไม่มีประมาณ.

๕๐. การชนะตน (จิตบาป หรือชนะตาหูจมูกลิ้นกายใจ) เป็นการชนะประเสริฐสุด ยิ่งกว่าชนะศึกภายนอกแม้ล้านคน.

๕๑. ความรู้ ๑ ความประพฤติตนสมกับความรู้ ๑ สองอย่างนี้เป็นเครื่องประดับอันมีค่า.

๕๒. เสียเกียรติยศในนาทีเดียว จะแก้ให้กลับคืนมาใน ๕๐ ปี ก็ยากจะได้.

๕๓. ที่ใดไม่มีความละอาย ที่นั้นไม่มีเกียรติยศ.

๕๔. บัณฑิตย่อมประกอบกิจให้เป็นประโยชน์แก่กายและใจ คือบำรุงกายให้ปราศจากโรคภัยด้วยบริโภคอาหารที่ไม่มีโทษ บำรุงใจให้ผ่องใสไพโรจน์ ด้วยอบรมวิชาธรรม.

๕๕. ผู้ไม่รู้จักอาหารของใจ เพลินแต่บำรุงกาย ใจไม่เจริญด้วยคุณธรรมที่ชอบ ย่อมไม่ได้รับความสุขจริง ในที่สุดก็มีอันแหลกไป.

๕๖. ผู้ที่คิดว่าผู้อื่นไม่รู้เท่าทันตน ย่อมแสดงถ้อยคำที่ผู้อื่นไม่เห็นจริงด้วย.

๕๗. สวรรค์เป็นอย่างไร นรกเป็นอย่างไรก็ตามเถิด แต่ความประพฤติชอบธรรม ย่อมทำใจให้ปลอดโปร่งเกษมสุขแน่แท้.

๕๘. เห็นชอบเมื่อทำผิด ๑ พลอยยอเมื่อทำถูก ๑ สรรเสริญต่อหน้า ๑ นินทาลับหลัง ๑ สี่นี้เป็นเครื่องหมายของศัตรูโดยตรง.

๕๙. ความไม่ติดขัดเป็นเหตุให้ละเลิง คนผู้ละเลิงใจมักคิดผิด ผู้คิดผิดมักเป็นที่ดูหมิ่นของผู้อื่น.

๖๐. การเอาชนะแก่ผู้ที่อยู่ใต้อำนาจในทางที่ผิด เป็นเหตุให้ผู้อยู่ใต้อำนาจนั้นเองดูหมิ่นได้.

๖๑. ความประพฤติเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง เป็นลักษณะของผู้เป็นบุพการี และผู้เป็นบุพการินี.

๖๒. คนโดยมาก มักประพฤติเอาอย่างคนที่ตนนับถือ เพราะ-ฉะนั้นผู้เป็นบิดามารดาของบุตร เป็นครูอาจารย์ของศิษย์ เป็นเจ้า

เป็นนายของหมู่ชน ควรระวังความประพฤติของตนให้เป็นไปดีชอบอย่างกวดขัน จงใจให้เป็นหลักฐาน ควรเป็นแบบอย่าง จึงจะสมควรแก่หน้าที่ของผู้ใหญ่ผู้เป็นบุพการี และบุพการินีของเขา.

๖๓. ผู้ใดไม่มีสติตรวจตราความประพฤติของตน ผู้นั้นไม่มียุติธรรม.

๖๔. ที่ประชุมใด ไม่มียุติธรรม ที่ประชุมนั้นไม่มีสามัคคี.

๖๕. ที่ประชุมใด ไม่มีสามัคคี ที่ประชุมนั้นไม่มีความสุข.

๖๖. ความพร้อมเพรียงของหมู่ ยังความเจริญให้สำเร็จ เป็นทางมาแห่งความสุข.

๖๗. นักปราชญ์กล่าวว่า พระยามารมีอำนาจอาจทำให้ผู้หลงตกอยู่ในกองทุกข์ไม่มีเวลาสิ้นสุด แต่ย่ำยีผู้รู้หาได้ไม่ เพราะท่านไม่ยอมให้ กายวาจาใจทำชั่วแม้นิดเดียว ด้วยความตั้งตัวเป็นผู้มีใจกล้าแข็งที่สุด.

๖๘. ผู้ใดมีความรู้อ่อน มีกำลังใจอ่อน อดทนต่อความลำบากและความติดขัดที่มาถึงไม่ได้ พระยามารย่อมฉุดคร่าผู้นั้นไปให้ต้องโทษของธรรมดา ให้เป็นผู้เลวทราม เดือดร้อนตลอดกัลป์.

๖๙. ธรรมดาย่อมลงโทษแก่ผู้ประพฤติผิดตามสมควร แต่ผู้มีความกรุณาเห็นว่าธรรมดา ลงโทษผู้ประพฤติผิดแรงเกินไป จึงต้องอุตส่าห์สั่งสอนให้ผู้เขลาพ้นจากโทษของธรรมดา หรือช่วยลงโทษเพื่อแบ่งเบาจากโทษของธรรมดา.

๗๐. ผู้ไม่มีบิดา คือความชอบธรรม แม้จะปรากฏว่า มีลาภและยศใหญ่ยิ่งก็มีทุกข์เป็นเจ้าเรือน.

๗๑. ธรรมทั้งหลายย่อมรักษาผู้ประพฤติ เสมอด้วยบิดามารดา และญาติมิตร ท่านเปรียบว่าความจริงเสมอด้วยมารดา ความชอบธรรมเสมอด้วยบิดา ความกรุณาเสมอด้วยภรรยา ความอ่อนน้อมเสมอด้วยบุตร ความสามารถเสมอด้วยมิตร ถ้าเราห้อมล้อมอยู่ด้วยญาติมิตรเหล่านี้ เราจะห่างจากภัยเวรในกาลทุกเมื่อ.

๗๒. การที่ทำแม้เป็นกรรมที่ดี ที่สามารถให้เผล็ดผลเป็นประโยชน์ แต่เว้นการรู้ประมาณหรือเวลาเสีย ก็อาจจะได้ผลที่ตรงกันข้าม.

๗๓. ความดีในโลก ไม่มีสิ้นสุดลงว่าแค่ไหนอย่างไร ทุกอย่างย่อมเป็นของดีในสมัย พอล่วงกาลแล้วก็เป็นอย่างอื่น เพราะฉะนั้นบุคคลไม่ควรหนักในความดีงามส่วนโลกให้มากเกินไป พึงทำความรู้สึกเพียงสักว่าของเล่นเช่นตุ๊กตาก็จะไม่ทำให้เดือดร้อนได้.

๗๔. คนตระหนี่ ย่อมไม่คิดถึงผู้ใด พระพุทธภาษิตมีว่า "จงผจญด้วยความให้".

๗๕. ทรัพย์เป็นประดุจแก้ววิเศษของคนมีปัญญา แต่เป็นดุจยาพิษของคนโง่เขลา นักปราชญ์จึงกล่าวว่า "โฆรวิโส" มีพิษพิลึก.

๗๖. ผู้หาความสุขมิได้ คือผู้ที่มีบิดามารดาเป็นหนี้ มีบุตรธิดาสันดานหยาบร้าย ชายหญิงที่มีภรรยาสามีไม่ซื่อสัตย์.

๗๗. มีบุตรดีย่อมเป็นศรีของตระกูล เหมือนธงไชยเป็นเครื่องหมายความชนะ.

๗๘. ผู้มีสามีสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติ ย่อมเป็นอาชญ์ เสมอด้วยแสงสูรสว่างในเวหา.

๗๙. ผู้มีภรรยาถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติ ย่อมเป็นสง่าและเยือกเย็น เหมือนแสงแห่งนิสากรในนิสากาล.

๘๐. ไม่ใช่ดอกไม้ ไม่ใช่เพชรนิลจินดา ไม่ใช่อาภรณ์อันแวววับ ไม่ใช่เครื่องประดับอย่างอื่น ๆ คุณสมบัติต่างหากทำให้นารีเป็นหญิงงาม.

๘๑. คนพาล เป็นผู้ร้ายกาจในจำพวกมนุษย์ เพราะมีแต่จะนำความพินาศให้แก่ตน และคนที่เกี่ยวข้องทั่วไป ท่านสอนไม่ให้สมาคม แม้จะหนีให้พ้นไม่คบหาเป็นการยากยิ่งกว่าหนีสัตว์ร้ายดังนั้น บัณฑิตยังหนีให้พ้นได้ด้วยอุบายต่าง ๆ แต่ตนเป็นพาลเสียเองแล้ว ไม่มีทางที่จะหนีให้พ้น จะไปอยู่ในที่ใดก็ไม่พ้นความพินาศนอกจากตนจะรู้ตัวว่าเป็นพาลแล้วกลับสันดานเสีย นี้เป็นอุบายอันละเมียด.

๘๒. คนที่มีชื่อเสียงด้วยทุจริต สู้คนที่ไม่มีชื่อเสียงเลยไม่ได้ เพราะชื่อเสียงนั้นเองจะประกาศความชั่วของเขาไปด้วย.

๘๓. ผู้ประจบ ไม่เป็นที่เกรงใจของผู้ถูกประจบ ถ้าประจบเขามากเพียงไร เขาก็ไม่เกรงใจตนมากเพียงนั้น.

๘๔. ผู้มัธยัสถ์เกินไป ไม่รู้จักเอื้อเฟื้อแก่ผู้ที่ควรจะช่วยเหลือตามกำลัง ก็เป็นผู้คับแคบที่ควรติ ชื่อว่าเป็นผู้ตัดกำลังและรัศมีของตน หาเป็นผู้สง่าในสมาคมไม่.

๘๕. ผู้ที่มีคุณแก่เรา แม้จะอนาถากว่าเราสักเท่าไร ๆ ก็ควรนับว่าเป็นสหายของเราได้.

๘๖. คนที่ทำการไม่ถูกหน้าที่ ไม่เป็นที่นับถือของคนใช้ความคิด.

๘๗. ผู้ที่ไม่มีกลาง ย่อมไม่ได้ความเย็นใจ

๘๘. ความมืดอันชั่วร้าย คือความเห็นผิด ความถือตัว ความโลภ ความโกรธ ความหลงเหล่านี้ ถ้าไม่มีแสงสว่าง คือ สติ ปัญญา สอดส่องให้เห็นลักษณะอาการแจ้งชัดแล้ว ได้ช่องเมื่อไร ก็จะครอบงำใจให้ทำแต่การที่มีทุกข์เป็นผล.

๘๙. ผู้ใดรู้จักรักษาใจไม่ให้ยินดียินร้ายในอารมณ์จนเกินส่วน ผู้นั้นย่อมงามโฉม.

๙๐. ในโลกไม่มีอะไรประเสริฐกว่าสัจจะ และอาสัจก็เลวที่สุดดุจกัน.

๙๑. คำจริง แต่ไม่ควรพูดมีอยู่ ผู้ที่รู้ว่าควรพูดเมื่อไร ควรหยุดปากเมื่อไร ไม่มีวิวาท.

๙๒. คนชั่ว ความชั่วเป็นศัตรู คนดี ความดี เป็นสหาย ความไม่สมใจนึกเป็นโรคอย่างร้ายแรง ความกล้าอย่างใจเด็ด เป็นเครื่องชูใจทุกเมื่อ.

๙๓. การงานเป็นอาหารใจของผู้ที่เคยกับหน้าที่ ปีติเป็นอาหารใจของผู้ทำชอบไม่ให้ระหายหิว.

๙๔ การที่ไม่ไว้ใจตัวเอง โลเลไม่มั่นคง ธรรมดาย่อมลงโทษให้เขาประสบแต่ความร้าย เป็นผู้ตั้งตัวไม่ได้.

๙๕. ผู้ระวังตัวในที่ทั้งปวง ย่อมไม่ปราชัยในที่ทั้งปวง.

๙๖. คนไม่มีสติ เห็นว่าตนทำถูกมากเพียงไร ก็มักทำผิดมากเพียงนั้น.

๙๗. ยศศักดิ์เหมือนความฝัน รูปโฉมโนมพรรณเหมือนดอกไม้ ชีวิตเหมือนฟ้าแลบ ไม่ควรถือเอาเครื่องเหล่านี้เป็นเหตุทะนง.

๙๘. เศรษฐีจะดีกว่าคนสามัญ ก็ด้วยเขารู้จักใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ ถ้าหาไม่จะต่างอะไรกัน.

๙๙. ทรัพย์สินก็ดี เกียรติยศก็ดี ที่เราตั้งใจทำสั่งสมไว้ให้บุตรหลานนั้น ถ้าบุตรนัดดาไม่ดี ก็รักษาไว้ไม่ได้ ถ้าบุตรนัดดาเป็นคนดี แม้ว่าบิดามารดาหรือวงศ์ญาติไม่ได้ทำอะไรไว้ให้ เขาก็อาจเป็นผู้อุดมได้.

๑๐๐. ทรัพย์ที่เราเคยเป็นเจ้าของ เมื่อเราตายแล้วก็ตกเป็นของคนอื่น ๆ และอะไร ๆ ก็เปลี่ยนรูปไปหมด ญาติมิตรจะติดตามเราไปไกลที่สุดเพียงกองฟอน แต่ความดีความชั่วตามเราต่อไปได้อีกถึงไหนถึงกัน.

๑๐๑. พระศาสนาย่อมรักษาเกียรติยศ แลให้ความสุขแก่ผู้นับถือ แล้วปฏิบัติตามยั่งยืนไม่มีประมาณ ดังมีอัตถะแลนิทานเป็นอุทาหรณ์ไม่น้อย ผู้เป็นที่รักที่นับถือของเราแม้ประกอบไปด้วยอำนาจวาสนาแลหวังดีแก่เรา มีใครบ้างที่จะสามารถจะรักษาเกียรติยศ แลให้ความสุขแก่เรายั่งยืนเช่นนั้น.

๑๐๒. ผู้นับถือพระพุทธศาสนา ย่อมรู้จักทั่วกันว่าศีลห้าประการมีคุณวิเศษ เป็นเหตุให้ผู้รักษาไว้ได้ความสุข ถึงพร้อมด้วย

โภคสมบัติ และเป็นปัจจัยแห่งพระนิพพาน แต่รักษาเป็นนิตย์ไม่ค่อยได้ ก็เพราะเป็นผู้ใจอ่อน ไม่รู้เท่าเล่ห์กลของใจ ตกอยู่ในอำนาจของมหาราชาธิราช เพราะฉะนั้นจงทำใจอย่างเด็ดในการ

ก. เห็นชีวิตของสัตว์อื่นสำคัญเท่าของตน.

ข. เคารพต่อสิทธิของคนอื่น เท่ากับของตน.

ค. ถือความบริสุทธิ์ของหญิงอื่นเหมือนของภรรยาตน.

ฆ. เบื่อหน่ายวาจาชั่วของตัวเอง ยิ่งกว่าของคนอื่น.

ง. เกลียดชังน้ำเมายิ่งกว่าคูถ.

ศีล ๕ ก็จะตั้งมั่นเป็นสารประโยชน์แก่ตน.

๑๐๓. คนทุศีลอาสัตย์ ย่อมเป็นที่ไม่ไว้ใจของผู้รู้ในสิ่งทั้งปวง.

๑๐๔. คนไม่มีศีลไม่มีสัตย์ คนฉลาดได้พูดด้วยไม่นานก็รู้ได้.

๑๐๕. ผู้มีความพอใจ (สันโดษ) แล้วเป็นผู้มั่งมีใหญ่ มั่งมีอย่างเพียงพอ.

๑๐๖. บุคคลรู้จักเหตุผลที่เป็นข้าศึกของกันและกัน เช่น เย็นกับร้อน สะอาดกับโสมม ดีกับชั่ว ฉลาดกับโง่ เมตตากับโกรธ สันโดษกับโลภ ต่างเป็นข้าศึกของกันและกัน เมื่อประสงค์จะให้ฝ่ายใดเป็นผู้ชนะ ก็จงช่วยเพิ่มกำลังฝ่ายนั้น ตัดกำลังของอีกฝ่ายหนึ่งด้วยอุบายอันชอบ.

๑๐๗. ขณะอย่าล่วงท่านทั้งหลายไปเสีย เพราะชนทั้งหลายอันขณะล่วงไปเสีย ย่อมเศร้าโศกรันทด ไปเต็มอยู่ในนิรยาบาย.

๑๐๘. ผู้ปฏิบัติเพ่งเฉพาะพระนิพพาน ควรถือเอาศรัทธาเป็นสหาย กายเป็นพาหนะ วิริยะเป็นกำลัง ตั้งสติเป็นองครักษ์ผู้สนิท ฆ่าศัตรูผู้ทุจริตเสียด้วยอาวุธ คือขันติและปัญญา ยานเครื่องพาตนไปสู่ถิ่นที่ประสงค์ ก็จะดำเนินตรงไปโดยไม่ติดขัดหรืออ้อมค้อม ย่อมบรรลุถึงสถานที่ปรารถนาแล.

คำนำ

หนังสือธรรมภาษิตนี้ ผูกขึ้นตามเหตุการณ์ที่ได้ประสบบ้าง เลือกคัดตัดตอนมาจากหนังสือต่าง ๆ ตามที่ชอบใจบ้าง ด้วยหวังว่าจะได้เป็นสหายของตน และเพื่อจะให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รักดีด้วย เหตุว่าผู้ที่ใฝ่ใจในทางชอบ เมื่อได้อ่านได้ฟังแล้ว ย่อมจะได้ความชื่นบาน อาจหาญในการละชั่วประพฤติดีให้ไพบูลย์ ได้กล่าวแล้วว่าสุภาษิตเป็นกัลยาณมิตรอย่างดีที่ยากหามนุษย์คนใดเหมือน ทั้งในทางตักเตือนให้แกล้วกล้าบากบั่นในทางที่ถูก เหมือนชุบเหล็กอ่อนให้แข็งและชุบเหล็กเปราะให้เหนียวที่ควรเป็นศัสตราอาวุธที่ดี ให้กลัวในที่ควรกลัว เหมือนรั้วกำแพงที่ป้องกันอันตราย ให้รักในที่ควรรักดุจน้ำกรักย้อมผ้า ให้ห่างในที่ควรห่าง ดุจเครื่องถ่างเครื่องกั้น ให้โปร่งใจหายกลัว โดยมีสติปัญญาเห็นทางที่ควรจะดำเนินกาย วาจาใจ อย่างไร ดุจดวงไฟดวงอาทิตย์ และให้อิ่มหนำสำราญจิตยิ่งกว่าอาหารอย่างอื่นหมด ไม่ต้องเศร้ากำสรดเพราะกำจัดกิเลสให้เสื่อมหายดังได้ยาบำบัดโรค ทั้งทำโชคของสาธุชนให้ดำเนินดีจนสุดเขตแห่งวาสนา ดุจนาวาแล่นตามลมตามน้ำ ทำคนแม้ชั้นต่ำให้คมขำงดงามควรสมาคม เป็นอลังการอันเลิศของนรชน นอกจากนี้ยังมีความเปรียบ ด้วยมุ่งอรรถแห่งสุภาษิตอีกเป็นอเนกประการ.

เหตุนี้เมื่อเวลาล่วงมานาน เหตุการณ์ที่ได้ประสบอันเตือนให้เขียนไว้ก็มากเข้า ทั้งการศึกษาและความรู้ความเห็นตำรับตำรามีโดย

กาล ข้อที่พอใจซึ่งคัดเอาไว้และผูกขึ้นจึงเจริญขึ้นโดยลำดับ แม้จะได้จัดเข้าเป็นเล่มซึ่งได้ขนานนามว่า "ปวัตติธรรม" พิมพ์ไปเล่มหนึ่งแล้ว ก็ยังมีข้อที่พอใจของสาธุชนเหลืออยู่มาก จึงเรียบเรียงเข้าเป็นเล่มให้ชื่อว่า ปวัตติธรรม ภาค ๒ และภาค ๓ ต่อไป เพราะเป็นสุภาษิตที่นำผู้ทำตามให้เป็นไปตามคลองธรรม เช่น ภาคก่อนที่ได้พิมพ์มา ๘ ครั้งแล้ว แม้จะบกพร่องอยู่บ้าง เพราะรีบเรียงในเวลาอันน้อย เพื่อให้ทันประสงค์ของผู้พิมพ์ก็ดี หวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจได้ตามส่วน

พระครูวิบูลย์ศีลขันธ์

วัดสัมพันธวงศ์
วันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต
สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

ขอความนอบน้อมของข้าพเจ้า
จงมีแด่พระผู้มีพระภาคพระอรหันตสัมมา
สัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงบริบูรณ์แล้วด้วยพระ-ปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ เป็นอย่างยอดเยี่ยม มีพระเดชานุภาพมหึมายิ่งกว่าพระอาทิตย์ ประสาทประสิทธิ์สุข ประโยชน์ ๓ ให้สำเร็จแก่ผู้มีศรัทธา โดยควรแก่อุปนิสัยสามารถ ผู้ฉลาดพินิจแล้วย่อมเคารพบูชาพระคุณ และถือเอาประโยชน์อัน พระองค์ประทานให้อยู่.

พระธรรมอันโอภาสที่พระศาสดาตรัสแล้ว แสดงทางดับกิเลส และกองทุกข์ ผู้มีปัญญาจักษุประสบธรรมนั้น ย่อมเคารพนับถือ ปฏิบัติตามด้วยความจริงใจแล้ว บรรลุความสิ้นทุกข์ได้โดยชอบ.

พระสงฆ์ปฏิบัติชอบตามพระธรรมสำเร็จเป็นผู้บริสุทธิ์พ้น ทุกข์แล้วมีศีลและทิฏฐิเสมอกัน นำประโยชน์นั้นเผื่อแผ่แก่สาธุชน ทั่วไป อันผู้เคารพนับถือว่าเป็นสรณะที่พึ่งจริงแล้ว ย่อมเป็นผู้แคล้ว จากทุกข์ภัยด้วยประการทั้งปวง.

ขอบรรดาผู้ที่ได้อ่านฟังหนังสือปวัติธรรมนี้ จงมีจิตโสมนัสชื่นบาน เป็นไปพร้อมด้วยธรรม และความเคารพอันให้สำเร็จประโยชน์สุข และความสวัสดีทั่วหน้ากัน ตลอดกาลนาน เทอญ.

ถ้อยคำที่เป็นสุภาษิตแม้เล็กน้อย แต่ผู้ฟังด้วยมนสิการโดยแยบคาย ให้สำเร็จแก่ผู้ใช้ความคิดได้ ดูแต่ดอกไม้ชะมดเชียงและพิมเสนเถิด แม้น้อยเมื่อฉลาดใช้สอยแทรกยาให้เหมาะแก่โรค ก็ให้ผู้บริโภคได้อานิสงส์อนันต์.

โลกเข้าใจกันว่า มีสิ่งหวานเย็น ๓ อย่าง คือ อ้อย ๑ สาวน้อย ๑ คำสุภาษิต ๑ แต่บัณฑิตพิจารณาดูแล้วเห็นว่า อ้อยและสาวน้อยยังอาจให้เดือดร้อนได้ ส่วนคำสุภาษิตไม่เดือดร้อนเลย.

๑. บัณฑิตไม่รู้จักเบื่อในสุภาษิต พระอาทิตย์ไม่เบื่อในการไขแสง ๒ อย่างนี้แสดงความรุ่งเรืองในโลก.

๒. ในโลกไม้จันทน์เป็นของเย็น แต่แสงจันทร์เย็นกว่านั้น ส่วนถ้อยคำสุภาษิตของสาธุชนยังเย็นกว่าไม้จันทน์และแสงจันทร์.

๓. ไฟนี้แม้มีเดชมหิมา ก็หาทำแผ่นดินให้อ่อนได้ น้ำจึงทำดินให้อ่อนได้ วาจาของสาธุชนแล ย่อมทำคนกระด้างให้อ่อนได้เหมือนฉะนั้น.

๔. ถ้อยคำเล็กน้อยที่พูดเหมาะแก่กาลอันควร ก็จักเป็นสุภาษิต ดูแต่อาหารที่เลวเถิด คนหิวกินยังมีรสอร่อย.

๕. ทุกคนต้องการความสุขที่มั่นคง และอิสรภาพแห่งกาย

วาจา ใจ ของตนเป็นอย่างเยี่ยม จึงประกอบการก็แต่ว่าต้องถือ

และทำตามหลักเหตุผล จึงจะได้สมประสงค์.

๖. อิสรภาพแห่งกาย วาจา ใจ และการศึกษาจะเจริญขึ้น โดยไม่มีทางเสื่อมด้วยประการใด นั่นเป็นหลักแห่งการถือ.

๗. ทำไมจะเชื่อได้ว่าความเห็นนั้นถูก ข้อนี้มีเหตุสมผลและความยุติธรรมเป็นหลัก.

๘. ร่มไม้ก็เป็นที่สบาย ร่มเงาของญาติและของมารดาบิดายังสบายกว่านั้น ของอาจารย์และพระราชายิ่งขึ้น ร่มพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังดียิ่งกว่านั้น.

๙. หัวใจแห่งศาสนานั้นโดยมาก ย่อมหมายเอาความเมตตากรุณาแก่กันเป็นที่ตั้ง แต่ในพระพุทธศาสนานั้นมีเมตตากรุณาเป็นเบื้องต้น มีความจริงเป็นหลักเป็นหัวใจ มีความแกล้วกล้าปลอดจากภัยไม่ติดขัดเป็นอานิสงส์.

๑๐. คนที่ศึกษาศาสนาแต่ชั้นเปลือก ๆ มักลงความเห็นว่าศาสนาเป็นของมีขึ้นเพื่อแสวงหาลาภยศอำนาจวาสนาบ้าง เป็นรัฐาภิปาลโนบายของพระเจ้าแผ่นดินบ้าง ที่สูงขึ้นไปหน่อยก็เห็นว่าสั่งสอนด้วยเมตตาปรานี และเหมือนกันทั้งนั้นทุกศาสนา ความเห็นเช่นนี้ก็เหมือนกับความเห็นของคนตาบอดแต่กำเนิดมาคลำช้าง ย่อมมีความเข้าใจไกลจากความจริงมากทีเดียว.

๑๑. มนุษย์ทุกคนมีความชอบธรรม ที่จะตรวจศาสนาของตนที่บุรพชนของเราถือมาได้ทั่วกัน เหตุใจจะมานอนใจให้เป็นผู้ไม่รู้แน่ว่า ปฏิปทาในทางศาสนาที่ตนปฏิบัติอยู่จะเท็จจริงอย่างไร ควรจะ

เลือกใช้เลือกประพฤติให้ได้จริงจึงจะสมกับที่เป็นคนมีตนเป็นที่รัก.

๑๒. อันที่จริงผู้เห็นความดีของท่านบุรพบุรุษ และเชื่อตามคำสอนของท่านหรือศาสนาที่ท่านถือ ย่อมเป็นทางให้ผู้นั้นไม่กล้าทำชั่วแล้วตั้งอยู่ในความดี มีความสุขดีกว่าพวกที่ไม่เชื่อและไม่ใช้ความคิดพิจารณา ให้เห็นความจริงด้วยปัญญาของตน.

๑๓. ความคิดของมนุษย์ปุถุชนคนหนึ่ง ย่อมมีทั้งส่วนดีและชั่วหมุนเวียนไปไม่หยุดหย่อน ดุจประเทศซึ่งปกครองไม่เรียบร้อยมีการจลาจลอยู่เสมอดังนี้ ถ้ามีสติปัญญา ดูไม่น่าจะเป็นปุถุชน ซึ่งต้องทนรับทารุณกรรมเนือง ๆ มิใช่หรือ.

๑๔. ศาสนาที่มีผู้นับถือมาก เช่น ศาสนาพรหมณ์ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนามหะหมัด เหล่านี้ เมื่อว่าโดยต้นเค้าแล้วก็สอนให้คนประพฤติดี ชี้เหตุแห่งทุกข์ให้ทราบ ดูเหมือนว่าทุกศาสนาเกิดแต่เมตตา มีเมตตาเป็นหลัก มีเมตตาเป็นหัวใจ แต่คำสอนของศาสนานั้น ๆ ย่อมลงรอยกันบ้าง ไม่ลงรอยกันบ้าง ละเอียดสุขุมลึกซึ้งบ้าง หยาบคายต่ำตื้นบ้าง ทั้งแคบและกว้างต่าง ๆ กัน ตามความรู้และอัธยาศัยของศาสนานั้น ๆ อันผู้พิจารณาด้วยปัญญาหรือรู้วิทยาศาสตร์แล้วพอรู้ได้.

๑๕. ศาสนาที่มีเหตุผล คือ แสดงคติของธรรมแห่งโลกธาตุซึ่งตั้งขึ้นโดยชอบธรรม สำหรับให้มนุษย์ฉลาดมีความรู้รอบคอบในสภาพธรรมแท้จริง ไม่ใช่บัญญัติ ซึ่งอ้างมาจากสวรรค์หรือพระเจ้าดลใจ ทั้งย่อมให้ผู้พึ่งพิจารณาดูด้วยปัญญาของตน ไม่ให้ถือเอาโดย

เดาหรือคาดคะเน ไม่ได้บังคับให้เชื่อหรืออนุมานสถานใด ทนต่อปัญญาเพ่งพิศของนักปราชญ์ ก็มีพุทธศาสนาเป็นยอด.

๑๖. ท่านผู้ฟังบางคนจะระแวงไปว่า พุทธศาสนิกปรารถนาจะยกย่องศาสนาที่ตนนับถือบ้าง ก็ควรจะแบ่งเวลาชีวิตของท่านพิจารณาดู คำที่สั่งสอนในศาสนานั้น ๆ เช่นปฏิปทาแห่งประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์ภายหน้า ประโยชน์อย่างยิ่ง ให้เห็นจริงด้วยปัญญาดีกว่า เพราะถ้ายังไม่ทันพิจารณาให้รอบคอบ จะลงความเชื่อตามที่เขาเล่าลือ หรือติเตียนยกย่องนั้น หาใช่ผู้มีปัญญาประกอบด้วยลักษณะของบัณฑิตไม่.

๑๗. ศาสนาพราหมณ์ คริสต์ มหะหมัด ๓ ศาสนานี้แสดงว่ามีพระเจ้าผู้สร้างโลก ใครจะดีหรือชั่วก็เพราะพระเจ้าและน้าวโน้มใจให้ประจบพระเป็นเจ้าเค้าเดียวกัน ถ้าเลิกพระเจ้าผู้สร้างเสียแล้ว ก็เป็นหมดหลักศาสนาเหมือนกัน แม้เช่นนั้นก็ยังมีข้อความหยาบประณีตกว่ากันมากอยู่ ถ้ายิ่งเทียบกับพุทธศาสนาด้วยแล้วก็ยิ่งจะเห็นผิดกันไกลเป็นอันมากทีเดียว เพราะพระพุทธศาสนาแสดงว่า ผู้สร้างนั้นได้แก่ตัวศัตรู คือ ความโง่เขลาไม่รู้จริงที่เรียกว่าอวิชชา และสั่งสอนมนุษย์ให้เป็นผู้มีศีล สมาธิ ปัญญา ให้บริบูรณ์ด้วยการรอบคอบ จนปรากฏเป็นผู้วิเศษ ทำลายล้างผู้สร้าง คืออวิชชาเสีย ไม่ได้สั่งสอนให้อ้อนวอนประจบผู้สร้างเลย เพราะผู้สร้างไม่ได้สร้างสุขให้ฝ่ายเดียว สร้างทุกข์ให้สัตว์ผู้เกิดมาแล้วมากกว่าสุขเมื่อมีปัญญาทำลายผู้สร้างเสียได้แล้วจะได้ไม่ต้องทุกข์ เพราะไม่มีใครสร้างทุกข์ให้.

๑๘. ผู้ที่เห็นประโยชน์ที่แน่นอนแล้ว ไม่รีบถือเอาไป มัวฝักฝ่ายเสียในประโยชน์ที่ไม่แน่ จะหวังความสำเร็จได้โดยชอบแต่ที่ไหน.

๑๙. อันบุตรก็ดี ศิษย์ก็ดี ที่ไม่ได้รับฝึกหัดย่อมมีโทษเป็นส่วนมาก แต่ที่ฝึกหัดแล้ว ย่อมมีคุณเป็นส่วนมาก เหตุนั้น ผู้ปกครองควรฝึกผู้ที่ควรฝึกในเวลาที่ควรฝึกได้.

๒๐. มารดาและบิดาได้ชื่อว่าเป็นศัตรู เพราะเหตุที่ไม่ให้บุตรศึกษาแต่ในกาลยังเยาว์ บุตรนั้นไม่สง่าผ่าเผยในกลางประชุมเสมือนนกยางตกเข้าฝูงหงษ์.

๒๑. มีลูกดี ก็มีศรี สง่าหน้า ญาติวงศ์ พงษา ก็ผ่องใส ถึงเพื่อนบ้าน ถิ่นถาน ที่ใกล้ไกล ก็พอใจ สรรเสริญ เจริญพร (สุนทรภู่).

๒๒. ผู้ปกครองพึงตักเตือนพร่ำสอน และพึงห้ามจากมรรยาทอันลามก เพราะผู้ที่ได้รับฝึกหัด ย่อมเป็นคนน่ารัก แต่คนที่ไม่ได้รับฝึกหัดไม่น่ารักเลย.

๒๓. ลูกไม่ดีคอยทำลายสกุล ประดุจทะนานเปล่าอยู่ในยุ้งนั้นมีสักร้อยคนก็ไม่มีค่า.

๒๔. คนไม่เกียจคร้าน ไม่ดุดัน ไม่โอ้อวด เป็นคนสะอาดสัตย์ซื่อ ไม่ลาภจัด ใคร่ประโยชน์ ท่านกล่าวว่าเป็นคนสูง.

๒๕. พระจันทร์ดวงเดียวอาจส่งโลกให้สว่างได้ดีกว่าดาวหลายดวงฉันใด บุตรดีคนเดียวอาจยังสกุลให้รุ่งเรืองได้ดีกว่าบุตรที่เลวทรามตั้ง ๑๐๐ คน.

๒๖. พระจนทร์เป็นเครื่องส่องในทวีป สามีเป็นเครื่องส่องในนารี พระธรรมเป็นเครื่องส่องในโลกสาม บุตรดีงามเป็นเครื่องส่องสกุล.

๒๗. ปวงบัณฑิตเล็งเห็นฐานะห้าประการจึงปรารถนาบุตร คือ เราเลี้ยงลูกแล้วเขาจักเลี้ยงเรา ๑ ทำกิจให้เรา ๑ วงศ์สกุลจะดำรงยืน ๑ ลูกจักปกครองมรดก ๑ อีกอย่างหนึ่งจักส่งทักษิณาไปให้แก่พวกปิตฤ ๑.

๒๘. ความรักด้วยตัณหา ในภรรยาหรือในบุตรธิดาและในอื่น ๆ ก็ตาม ล้วนแต่จะนำให้เสื่อมจากคุณที่ชอบเสีย เหตุนั้นควรรู้จักรักให้เป็นประโยชน์ ไม่ควรฝืนอำนาจแห่งเหตุ.

๒๙. บุตรศิษย์ของใคร ที่บิดามารดาอาจารย์ของเขากลัวจะเหนื่อยแล้วก็มักเป็นคนโง่ มีร่างกายไม่แข็งแรง และจะต้องลำบากมาก.

๓๐. คนที่รักตนหรือรักบุตรธิดา แล้วเลี้ยงดูกันด้วยอาหารแต่พอให้ร่างกายอ้วนพี หาได้มีการศึกษาให้เกิดความรู้วิชาธรรมหรืออย่างต่ำวิชาหนังสือ วิชาเลข และวิทยาศาสตร์อย่างใดไม่ ก็มีคติไม่ผิดจากสุกรอันเขาเลี้ยงให้อ้วนพี เพื่อประโยชน์เพียงเอาไว้กินเนื้อ.

๓๑. ธีรชนท่านว่าเป็นบัณฑิต เพราะเข้าใจประโยชน์ทั้งสอง คือ ประโยชน์ปัจจุบัน และประโยชน์ในเบื้องหน้า.

๓๒. ผู้อื่นทำประโยชน์ให้ก็เสมือนพงษ์พันธุ์ ฝ่ายพงษ์พันธุ์ที่ไม่ทำประโยชน์ให้ก็เหมือนคนอื่น พยาธิเกิดกับกายเป็นของไร้ประโยชน์ ส่วนยาในป่ากลับมีประโยชน์ได้.

๓๓. บุตรอติชาตดีกว่าบิดา หรืออนุชาตพอเท่าเทียมบิดา บัณฑิตย่อมต้องการ แต่ที่เป็นอวชาตเลวกว่าบิดามารดา ท่านไม่ปรารถนา เป็นลูกล้างสกุล.

๓๔. พื้นที่ถึงจะดีมีโอชะบริบูรณ์ แต่เมื่อเจ้าของไม่รู้จักเพิ่มพูนประโยชน์ เช่น ไม่รู้จักปลูกสร้างไม้ดอกไม้ผลที่ดี มีแต่ทิ้งไว้ให้รกเป็นพงก็ไม่มีราคา กลับจะสู้ป่าแต่เขารู้จักปลูกสร้างไม่ได้ ข้อนี้ฉันใด คนก็เหมือนกัน ถึงเกิดในตระกูลสูงศักดิ์ แต่ไม่รู้จักแสวงหาวิชา ก็เกิดมาเป็นอยู่รกสกุล หาประโยชน์มิได้.

๓๕. อันธรรมดาสิ่งเหลวอ่อน ก็ต้องมีภาชนะเป็นเครื่องรับรองจึงจะทรงตัวอยู่ได้ เหมือนทารกผู้ยังอ่อน ก็ต้องมีพ่อแม่หรือพี่เลี้ยงคอยประคองไว้.

๓๖. ส่วนของที่กล้าแข็งแล้ว แม้จะเอาไปโยนไว้ที่ไหนก็คงอยู่ในที่นั้นได้ ไม่เสื่อมเสียฉันใด คนดีก็ไม่ต้องหวั่นไหวในที่นั้น ๆ ฉันนั้น.

๓๗. ลูกเอ๋ย เจ้าจงรู้วิทยาในกาลทุกเมื่อเถิด อย่าให้ครูอาจารย์ลำบากเลย เป็นพระราชาคนยังบูชาแต่ในประเทศของพระองค์ เป็นนักปราชญ์คนบูชาทุกสถาน.

๓๘. จงเป็นนักปราชญ์เถิดลูก มัวคร้านอยู่ไย คนโง่ต้องเป็นคนแบกหาม ในโลกนี้เขาบูชานักปราชญ์กัน ลูกเอ๋ยเจ้าจงเป็นคนฉลาดทุก ๆ วันเถิด.

๓๙. บัณฑิตเต็มเปี่ยมด้วยความรู้ หากทราบว่ามีอยู่ในที่ใด อันผู้แสวงหาความรู้พึงไปสู่ที่นั้นด้วยอุตสาหะอันใหญ่เทียว.

๔๐. ผู้ต้องการความรู้ ใคร่ครวญแล้ว พึงแสวงหาความรู้ในครูผู้ถี่ถ้วน ธรรมดาข้าวอันสุกในหม้อ แม้ (ตักใส่) ในภาชนะก็คงเป็นอย่างนั้น.

๔๑. ดวงมณีบ่ห่อนมีทุกภูผา แก้วมุกดามิใช่อยู่ทุกช้างมัน อันไม้จันทน์หรือจะมีทุกไพรสณฑ์ บัณฑิตชนก็ไม่มีทุกหนแห่ง.

๔๒. ความเชื่อ ๑ ความละอาย ๑ ความเกรงกลัว ๑ ความเป็นผู้สดับมาก ๑ ความเพียร ๑ สติ ๑ ปัญญา ๑ ผู้ใดถึงพร้อมด้วยธรรม ๗ ประการนี้ ท่านว่าเป็นบัณฑิต.

๔๓. สายบัวเป็นเครื่องวัดน้ำ กิจการที่ทำเป็นเครื่องวัดสกุล คารมที่พูดเป็นเครื่องวัดปัญญา ความเหี่ยวแห้งแห่งหญ้าเป็นเครื่องวัดพื้นดิน.

๔๔. สูเจ้าจงเป็นผู้ใฝ่ความดี มีความรู้แม่นยำ หมั่นสอบถาม พึงเข้าใกล้ท่านที่มีศีลมีความรู้มากโดยเคารพ.

๔๕. เพราะการหมั่นสดับความรู้จึงเจริญ และความรู้ย่อมเจริญขึ้นได้ด้วยปัญญา อาศัยปัญญาจึงจะรู้จักประโยชน์ ประโยชน์ที่รู้แล้ว จักนำสุขมาให้.

๔๖. การลุกรับ การบำรุง การเชื่อฟัง การบำเรอ และการเรียนศิลปโดยเคารพ (ความดีเหล่านี้) คนฉลาดพึงยังครูให้โปรดปรานได้.

๔๗. ในที่ใด คนขี้เกียจแลคนขยัน คนกล้าแลคนขลาด ได้รับความยกย่องเสมอกัน พวกสัตบุรุษย่อมไม่อยู่ในที่นั้น.

๔๘. สีหะหนึ่ง คนดีหนึ่ง ช้างสารหนึ่ง ย่อมทิ้งถิ่นที่ไม่ดีไปหาสถานที่ ๆ เหมาะ ส่วนกาก็หนึ่ง คนชั่วหนึ่ง มฤคหนึ่ง ย่อมคอยท่าความตายอยู่ในถิ่นเดิม.

๔๙. ต้นไม้อาศัยพื้นที่ดี ย่อมมีดอกแลผลออกสะพรั่ง ผู้ที่เข้าไปอาศัยคนดี ก็ย่อมมีความดีเจริญยิ่งขึ้น.

๕๐. ฟัน ผม ขน เล็บของคน ออกจากที่เดิมของตนไม่งามเลย ผู้มีความคิด รู้อย่างนี้แล้ว ไม่ควรทิ้งถิ่นตนเสียง่าย ๆ.

๕๑. ในถิ่นใด มีแต่ความอัปมาณ แลความดูหมิ่นสัตบุรุษ มีแต่การนับถือคนเลว บุคคลไม่ควรอยู่ในถิ่นนั้นทั้งวัน.

๕๒. แม้สัตบุรุษก็พึงเป็นคนไม่ดีได้ ด้วยการคบหากับอสัตบุรุษ พึงเปรียบกับถนนที่รกไปด้วยขยะมูลฝอย แม้จะตรงก็ไม่ดี

๕๓. สำหรับสรีระแลความดี มีแผกกันไกลที่สุดสรีระจักสลายชั่วขณะ ส่วนความดีดำรงอยู่ตลอดกัลป์.

๕๔. ผู้ใหญ่หรือเถระ ต้องมีคุณ ๕ เหล่านี้คือศรัทธาความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ๑ หิริความละอายบาป ๑ โอตัปปะ สะดุ้งกลัวต่อบาปอกุศล ๑ วิริยะ มีเพียรอันปรารภแล้ว ๑ มีปัญญารู้ทั่วในกุศลากุศล ๑ ดังนี้จึงควรเป็นที่สักการะเคารพของสพรหมจารีทั้งหลาย.

๕๕. ปัญญาแตกฉานในอรรถ ๑ ปัญญาแตกฉานในธรรม ๑ ปัญญาแตกฉานในนิรุกติภาษาต่าง ๆ ๑ ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณความสว่างในใจ ๑ ความเป็นผู้แคล่วคล่องว่องไวมิได้เกียจคร้านชำนาญในกิจที่สพรหมจารีจะพึงถามว่าอย่างไร ๑ ธรรมเป็นอลังการ ๕ ประการเหล่านี้ประดับแล้ว ย่อมเป็นที่รักเคารพนมัสการของสพรหมจารีทั้งหลาย.

๕๖. สัจจะ ความประพฤติเป็นคนจริง มั่นคงไม่คลอนแคลนเพราะอคติ ๔ ทั้งสี่ ๑ ธัมมะ ความเป็นผู้รู้จักเหตุ ๑ อวิหิสา ความไม่เบียดเบียน ๑ สัญญมะ ความเป็นผู้สำรวมระวัง ๑ ทมะ ความฝึกตน ๑ ธรรม ๕ ประการเหล่านี้ ทำบุคคลให้เป็นผู้ใหญ่ ทำบรรพชิตแม้ผู้ใหม่ให้เป็นเถระ.

๕๗. หากผู้ไม่เชื่อประโยชน์ประจำภพหน้า แม้ผู้นั้นจะถูกจับตัวไปปล่อยในอาวาสของชาวสวรรค์ก็ไม่เห็นอะไร.

๕๘. คนนอนมาก คนไม่สันโดษ อกตัญญู แลคนขลาด เหล่านี้ย่อมไม่อาจศึกษาอาจาระอันดี แม้ในกาลไหน ๆ

๕๙. ผทมยามเดียวสำหรับท้าวพระยา นอนสองยามสำหรับคนนักปราชญ์ สามยามสำหรับชาวบ้าน แต่สี่ยามสำหรับคนเข็ญใจ.

๖๐. ความโลภ ความตระหนี่ ความโกรธ ความมัวเมา ความถือตัว ความลบหลู่ ความริษยา ความประมาท ความเกียจคร้าน ความนอนมาก เหล่านี้มีในคนใด ย่อมทำคนนั้นให้เป็นคนเลว.

๖๑. กำลังแขน ๑ กำลังอำมาตย์ ๑ กำลังโภคะ ๑ กำลังชาติสูง ๑ ทั้ง ๔ กำลังนี้ ปัญญาแล เป็นกำลังที่ประเสริฐแรงกว่า.

๖๒. ปราชญ์มีเมธา พิจารณาถี่ถ้วน ย่อมตั้งตัวได้ด้วยทุนทรัพย์แม้น้อย ดังก่อไฟทีละน้อยให้ลุกโพลง.

๖๓. สิ่งที่ไม่ควรได้ก็ไม่ต้องปรารถนา แม้สิ่งที่ฉิบหายไปก็ไม่ต้องเศร้าโศก แลได้สมบัติที่ควรดูดดื่มก็ไม่มัวเมา คนชนิดนี้ เป็นบัณฑิตโดยแท้.

๖๔. ผู้ใดแลเป็นรู้จักคุณ และตอบแทนคุณเป็นนักปราชญ์ เป็นเพื่อนที่ดี เป็นเพื่อนยั่งยืน เมื่อเพื่อนได้รับทุกข์ช่วยทำกิจโดยไม่รังเกียจ ปราชญ์ย่อมกล่าวผู้มีภาวะเห็นปานนั้นว่า คนดีในโลก.

๖๕. ผู้บรรลุประโยชน์ใหญ่ คือวิชาแลสมบัติ เป็นผู้ไม่มีความเย่อหยิ่งเที่ยวไป ผู้นั้นท่านว่าเป็นบัณฑิต.

๖๖. ห้ามกันในการที่ไร้ประโยชน์ แลชักจูงในการที่เป็นประโยชน์ และไม่ละทิ้งในยามวิบัติ นี้เป็นลักษณะของมิตรโดยย่อ

๖๗. เป็นความจริง เพราะเหตุที่เกี่ยวข้องจู้จี้กันก็ดี เพราะเหินห่างเสียทีเดียวก็ดี เพราะขอไม่เป็นเวลาก็ดี ด้วยเหตุสามนี้ มิตรทั้งหลายย่อมจางกันได้.

๖๘. พึงยึดใจคนโลภโดยแบ่งประโยชน์ ให้คนหยิ่งโดยถ่อมตน คนโง่โดยคล้อยตามใจ แต่บัณฑิตต้องโดยความจริง.

๖๙. บ่วงของผู้มีปัญญาย่อมคล้องคนผู้มีกิเลสไว้ในอำนาจได้ คือใครเป็นคนสูงเจ้ายศเจ้าศักดิ์ ก็จักต้องติดสง่าด้วยความอ่อนน้อม

ถ้าเป็นคนกล้าสามารถก็จะถูกประหารด้วยวาจา ยกยอยั่วเย้าให้หึกเหิม จนเสียสามัคคี ถ้าเป็นคนมีกำลังน้อยต้อยต่ำ ก็จะต้องตามท่าน ด้วยเพิ่มให้ทีละน้อย ถึงเป็นคนเสมอกันเมื่อเพิ่มพูนความพยายามเข้าข้างหนึ่ง ในไม่ช้าก็คงเห็นผล.

๗๐. ผู้มีสามารถมาก รับภาระอะไรเล่าจะรู้สึกหนัก ขโมยวิ่งหนีเขา ทางไหนเล่าจะชื่อว่าไกล คนมีวิทยาไปประเทศไหนเล่าจะรู้สึกแปลก คนพูดน่ารัก พบใครเล่าจะไม่รู้สึกเป็นคนกันเอง.

๗๑. นางผู้ดำรงในธรรมเป็นนิตย์ เวลาจะนอนก็มีรัศมีเปล่งปลั่ง สั่งสอนพี่น้องในความดี นารีเช่นนี้ ยอมกันแล้วว่านางประเสริฐ.

๗๒. คนฉลาดสมบูรณ์ด้วยคุณความดี ย่อมน้อมตนลงแม้คนชั้นต่ำก็เข้ากันได้ เหมือนไม้ผลดกกิ่งย่อมน้อมลงฉะนั้น.

๗๓. แก่นจันทน์แม้จะแห้งเกราะ ก็ไม่คลายหอม บัณฑิตแม้ได้ทุกข์ก็ไม่ละธรรม ไม่ต้องป่วยกล่าวถึงในเวลาปกติสุข.

๗๔. เสือ–แลสีหราชมีอำนาจแม้ในเวลาอยู่ในกรงมีเสียงแลรอยเท้า เป็นที่พรั่นพรึงของสัตว์อื่นแม้มนุษย์ปราชญ์ผู้ปรีชารู้เท่าเหตุผล ถึงจะไปอยู่ในที่ใด ก็คงอาจมีสง่าเป็นที่เกรงใจของคนดีเป็นนิตย์.

๗๕. บัณฑิตเห็นภัยที่ยังไม่มาถึงแล้ว พึงหลีกเลี่ยงเสียแต่ไกล แต่ครั้นเห็นภัยที่มาถึงเข้าย่อมไม่หวาดหวั่น.

๗๖. การอบรมในที่ต่ำย่อมบั่นรอนสิริ คนขอทานย่อมบั่นรอนความเคารพ การยกยอย่อมบั่นรอนคุณความดี การไม่สำรวมย่อมบั่นรอนใจ.

๗๗. เมื่อไม่มีโอกาสจะหางานที่พอใจทำได้ ก็ควรต้องฝืนใจทำที่เป็นประโยชน์ แม้ไม่พอใจทำไปก่อนดีกว่า จริงอยู่ ในคราวแรกต้องลำบากหนักใจ แต่ทำไปพออยู่ตัวเสียแล้วก็ไม่ต้องฝืน เช่นไม้แม้เป็นของไม่มีวิญญาณ ถ้าคดในชั้นแรกดัดก็ยาก แต่ใช้ง่ามไม้หรือเครื่องถ่วงไว้นาน ๆ พออยู่ตัวเสียแล้ว ปลดเครื่องดัดเครื่องถ่วงออกเสียก็คงตรงอยู่ได้.

๗๘. สรรพสิ่งบุคคลเสพแลกิริยาที่ประพฤติไม่ดีหรือเลว ถ้าบ่อยเข้าย่อมติดแน่นเป็นนิสัยฝั่งอยู่ในสันดาน ยากที่จะเปลื้องได้ เหตุนี้บัณฑิตจึงเลือกฝึกกายวาจาตลอดถึงจิตแต่ในทางดี เพื่อให้เป็นผู้มีธรรมติดสันดานจนเป็นนิสัย แลจะได้ไม่ต้องประสพทุกข์.

๗๙. ความดีที่ทำไว้แม้ครั้ง ๑ ก็เป็นเครื่องชูใจให้ชื่นตั้งร้อยครั้งหรือยิ่งกว่า คือ พอเริ่มก็เริงใจ ได้ทำสมคิดจิตก็ชื่น กาลอื่นต่อไปก็เป็นสุข ไม่ว่าจะอยู่ในบ้านหรือในป่า จะอยู่ในนาหรือในสวน จะนั่งนอนหรือยืนเดินอยู่ก็ตาม เมื่อนึกถึงก็ย่อมเปรมปรีดิ์ปราโมทย์ แม้ผู้ที่ได้เห็นประโยชน์ที่เราทำแล้ว ก็มีใจสรรเสริญเจริญพร และไว้วางใจในการอื่น ๆ อีกต่อไป.

๘๐. ความชั่วที่คนทำไว้ครั้ง ๑ แต่ความชั่วนั้นโหดร้าย กลับโทษผู้ทำความชั่วตั้งร้อยครั้งหรือยิ่งกว่า ตั้งแต่เริ่มทำก็ร้อนใจ ทำลงไป

ก็เสียชื่อเสียง ต่อไปก็ไม่มีใครนับถือไว้วางใจตั้ง ๑๐๐ อย่าง ๑๐๐๐ อย่าง นึกถึงก็เศร้าหมองใจ เหมือนต้นไทรเกิดแต่เมล็ดเดียว แต่มีลูกนับไม่ถ้วน.

๘๑. สูจงทราบว่า บาปอำนวยทุกข์ บุญอำนวยสุข หากปนกันก็สุขบ้างทุกข์บ้าง ผลแห่งกรรมทุกอย่าง ย่อมมีลักษณะเหมือนกันกับเหตุ.

๘๒ ไม่มีมิตรจะเสมอด้วยวิทยา ไม่มีข้าศึกอันจะเทียมพยาธิ ไม่มีความรักเสมอด้วยตน ไม่มีกำลังยิ่งกว่ากรรม.

๘๓. ความถึงสุขมีเพราะทำดี ความถึงทุกข์มีเพราะทำชั่วไว้ก่อน ผู้ไม่เห็นดังนี้ เป็นพาล.

๘๔. บุคคลจะเป็นคนถ่อยเพราะชาติก็หาไม่ แลจะเป็นพราหมณ์เพราะชาติก็หาไม่ จะเป็นคนถ่อยก็เพราะกรรม และจะเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม.

๘๕. หากผู้ใดไม่เชื่อผลแห่งบุญและบาปโดยจริงไซร้ ผู้นั้นเว้ย พึงเอาแว่นมาส่องหน้าตนโดยเร็ว.

๘๖. ผู้เฒ่าไม่เคารพ คบครูโดยมายา ย่อมไม่ได้ประโยชน์ที่ควรจะได้.

๘๗. คนอกตัญญูอาสัตย์อาธรรม ประพฤติทุรกรรมด้วยกลโกง แม้จะลวงผู้เขลาให้รักใคร่ โดยไม่ล่วงรู้และจะอำนวยพรชัยให้เขาสักเท่าไร ก็เท่ากับแช่งด่าที่จะให้เขาล่มจมในภูมิอันวิบัติที่ประกอบด้วยทุกข์ อธมฺโม นิรยํ เนติ.

๘๘. พ่อแม่และครูอาจารย์ แม้จะรักใคร่สงสารบุตรธิดา และศิษย์ของตนแล้ว ประสาทพรให้พรนั้นไซร้ จะขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ซึ่งให้กิจของบุตรและศิษย์สมประสงค์ ก็เพราะบุตรหรือศิษย์นั้นเคารพนับถือเชื่อถ้อย ตั้งอยู่ในสัจจ์ ในธรรม ธมฺโม ปาเปติ สุคฺคตึ.

๘๙. คนเราย่อมเคารพนับถือบูชากัน ก็เพราะมีอุปการะแก่กัน เช่น บิดามารดา กับบุตรธิดา อุปัชฌาย์ อาจารย์ กับสัทธิวิหาริก อันเตวาสิก แต่คนที่เราจะเชื่อถือไว้ใจรักใคร่นั้น ไม่ใช่เพราะเป็นบิดามารดาญาติพี่น้องลูกหลานของเรา และไม่ใช่เพราะเป็นอุปัชฌาย์อาจารย์เจ้านายของเรา ไม่ใช่เพราะเป็นมิตรสหายของเราเท่านั้น ผู้ที่เรานับถือและบูชาเชื่อถือและไว้ใจอย่างยิ่งนั้นเพราะท่านเป็นผู้ที่มีคุณความดี คือ มีความรู้สามารถมีศีลมีธรรมไม่ลำเอียงเป็นหลัก.

๙๐. ผู้ที่มีคุณความดี ได้มีโอกาสประกอบหน้าที่อันเป็นเหตุโยงสามัคคีให้สนิท เช่น ได้เป็นศิษย์อาจารย์กันก็ดี เป็นบิดามารดาบุตรธิดาของกันก็ดี หรือเพียงเป็นญาติมิตรสถานใดสถานหนึ่งหรือทั้งสองสถานก็ดี ก็ยิ่งทวีความรักใคร่นับถือไว้ใจให้สนิทแน่นขึ้น ข้อนี้เป็นความจริงที่ผู้พิจารณาแล้ว ไม่อาจคัดค้านได้ เหมือนคนเจ็บตาก็ต้องไว้ใจนายแพทย์ชำนาญในทางนั้น ยิ่งกว่าบิดามารดาหรือบุตรธิดาของตน ผู้มิได้มีความรู้ในทางรักษาตา.

๙๑. การกิน การเมถุน การนอนและความกลัว ๔ นี้ มีในสัตว์เดรัจฉานและมนุษย์เหมือนกัน แต่ความรู้และความประพฤติดีแยกให้มนุษย์พิเศษกว่าสัตว์เดรัจฉาน.

๙๒. ถึงเขาจะเป็นกรรมกร หรือคนอาศัยก็ตามที แต่เป็นคนรักดีมีศีลมั่นคง มีปัญญาเฉียบแหลม ขยันในหน้าที่ทำกิจเช่นนี้ ย่อมจะได้รับยกย่องให้เป็นหัวหน้าในที่นั้น ๆ.

๙๓. ไม้รอดสะพานอันคนข้ามกรายอยู่เป็นนิตย์ แต่เอามาสลักให้เป็นรูปท่านผู้ศักดิ์สิทธิ์ ก็ย่อมมีคนกราบไหว้นับถือ คนแม้เกิดในสกุลต่ำ แต่มีปัญญาฝึกตนเป็นคนดี มีคุณธรรมของผู้พิเศษเป็นอลังการ ก็ย่อมเป็นผู้พิเศษมีอภินิหารกว่ารูปสลักนั้นเป็นไหน ๆ.

๙๔. การฝึกหัดเพื่อหวังผลานิสงส์ที่ชอบ ไม่ใช่เป็นคุณที่คนใจอ่อนจะพึงทำได้ง่าย เพราะฉะนั้น ควรต้องหาอุบาย ทำส่วนที่ง่ายให้ได้ก่อนแล้วจึงเลื่อนขึ้นไป ไม่จมอยู่เฉพาะในคุณที่ได้แล้ว อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ.

๙๕. ความที่เป็นผู้ระวังในหน้าที่ ย่อมรักษาความดีไว้ได้ และให้ความดีจำเริญขึ้น.

๙๖. ทุกข์โทษทั้งหลาย ย่อมเจริญเพราะความย่อยยับ ๆ ย่อมเกิดแต่ความประมาท และความประมาทเกิดแต่ความเมา ผู้รู้จึงละความเมาเสีย.

๙๗. ผู้เขลาไม่เอาธุระฝึกจิตของตนให้ดี สิ่งที่เป็นคุณก็กลับเห็นเป็นโทษ ไม่มีโอกาสได้ถือเอาประโยชน์สุข เพราะมัวแต่รบกับทุกข์อยู่ร่ำไป.

๙๘. ผู้เห็นความผิดของตนด้วยพิจารณา ย่อมระอาต่อความสะเพร่าที่มีในสันดานตน.

๙๙. ความดีความงามที่บุคคลพยายามทำให้เกิดขึ้นได้ ถึงมากสักเท่าไร แต่ถ้ามีเสียมีชั่วปนอยู่แล้ว ก็ไม่พ้นที่ประชาชนจะยกเอาข้อบกพร่องนั้น ๆ ขึ้นติเตียน.

๑๐๐. กระจกเงาที่คดโค้งโบ่งเว้า ย่อมทำเงาแห่งรูปที่ปรากฏให้วิปลาส ผู้ไม่พิจารณาย่อมเห็นเป็นของประหลาด และยินดีบ้างเสียใจบ้างฉันใด เหตุและผลแห่งเรื่องที่ประสงค์ คือธรรมที่บุคคลคิดไปไม่รอบคอบ ก็ย่อมทำเขาให้หลงและประพฤติเขวผิดทาง จนถึงต้องเดือดร้อนได้ฉันนั้น เพราะเหตุนั้น จะทำอะไรลงไปควรคิดให้รอบคอบก่อนดีกว่า.

๑๐๑. ผู้รู้จักเจ็บแสบเพราะเห็นความผิดของตน ผู้นั้นจะกลับเป็นคนดีได้ด้วยการสังวร และใช้ความคิดพิจารณ์โดยรอบคอบ.

๑๐๒. มาณพผู้ทอดทิ้งการงานโดยอ้างเลศ ว่าหนาวนัก ร้อนนัก สายมากเสียแล้วเช่นนี้ คราวโชคย่อมล่วงไปเสีย.

๑๐๓. ผู้ทำอะไรไม่เป็น ก็เพราะไม่มีพินิจและติดอยู่ข้างเกียจคร้าน ไม่ใส่ใจที่จะหาโอกาสทดลองกำลังความคิดความสามารถของตนเอง ผู้เอาโล่ห์อย่างเลวทรามขึ้นบ้องหน้า กล่าวคือร้องบอกออกไปโดยไม่มียางอายว่า ฉันไม่เคยทำ เมื่อโล่ห์เลวบ้องหน้าเขาอยู่เช่นนี้ตลอดไป ชีวิตของเขาก็เบาราคา แลหมดไป หาทำอะไรให้สำเร็จประโยชน์ได้ไม่.

๑๐๔. ทรัพย์ย่อมเจริญขึ้น เพราะอาศัยความเป็นผู้ละเอียดละออ รู้จักประหยัดจ่ายส่วนที่ได้ไม่ให้หมดตัว ส่วนเหลือคราวละน้อย ๆ นั้น และประสมกันขึ้นเป็นส่วนมาก.

๑๐๕. บัณฑิตเห็นความสิ้นไปแห่งยาหยอดตา และความพอกพูนแห่งจอมปลวก และความเพิ่มพูนแห่งน้ำผึ้งฉะนี้แล้ว จึงควรจะอยู่ครองเรือน.

๑๐๖. คนเกียจคร้านจะมีศิลปที่ไหน คนไม่มีศิลปจะหาทรัพย์ที่ไหน คนไร้ทรัพย์จะมีเพื่อนดีที่ไหน คนไร้เพื่อนดีจะมีสุขที่ไหน คนไร้สุขจะมีบุญที่ไหน คนไร้บุญจะได้นิพพานแต่ไหนมา.

๑๐๗. ต้องการทรัพย์ พึงค้าขาย ต้องการศิลป พึงคบท่านผู้มีความรู้มาก ต้องการบุตรพึงหาภริยาสาว ต้องการเป็นขุนนาง พึงประพฤติให้ต้องราชนิยม.

๑๐๘. อันคนมีทรัพย์จะมีได้อย่างไร ข้อนี้ถ้าไม่สนใจให้รู้จักกระเหม็ดกระแหม่ ก็จะแลไม่เห็นว่า ความมั่งมีนั้นจะมีขึ้นอย่างไร.

๑๐๙. มีสลึงพึงประจบให้ครบบาท อย่าให้ขาดด้วยเป็นของต้องประสงค์ ถ้ามีน้อยกินน้อยค่อยบรรจง อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน. (สุนทรภู่)

๑๑๐. การทำหน้าที่ได้ ไม่อากูลคั่งค้าง จัดเป็นมงคลอันอุดม คือเป็นเหตุเครื่องเจริญ.

๑๑๑. อันคนมีทรัพย์เขานับหน้า ถึงแม้ว่าจะเกิดในสกุลเข็ญใจก็ยังมีผู้เกรงขาม.

๑๑๒. อันคนที่จนถึงหากว่าจะเป็นคนมีสกุลยศศักดิ์มาแต่เดิมอย่างไรก็ดี ก็คงหาผู้ที่จะเคารพนับถือยำเกรงได้ยาก.

๑๑๓. คนไร้ทรัพย์เพื่อนก็ทิ้ง ลูกเมียแลพี่น้องร่วมท้องกันก็อาจทิ้งได้ ส่วนคนที่มีทรัพย์และฉลาดใช้เท่านั้นย่อมงดงาม ทรัพย์ย่อมเป็นสหายใหญ่ในโลก.

๑๑๔. ผู้ขอย่อมไม่เป็นที่ชอบใจของผู้ให้ แต่เมื่อขอไม่ให้ ก็ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้ขอ เหตุนั้นคนที่ประเสริฐในโลก จึงควรรวบรวมทรัพย์และศิลปไว้.

๑๑๕. ผู้ที่ทำตนให้ยากจน แลบ่นเพ้อไปขอผู้อื่น ท่านว่าเทวดาผู้รักษาสิริของผู้นั้น ย่อมละทิ้งไป หมดสง่า หมดสวย.

๑๑๖. คำว่า ขอท่านจงให้ ออกจากปาก เทวดาประจำกายทั้ง ๕ คือ ปรีชา ๑ เกียรติคุณ ๑ ความรู้ ๑ ความละอาย ๑ และสิริคือมิ่งขวัญ ๑ เหล่านี้ย่อมละไป. (คือไม่อยู่รักษาคนขี้ขอนั้น)

๑๑๗. เศษหนี้ ๑ เศษไฟ ๑ เศษศัตรู ๑ ก็เช่นกัน มันย่อมเจริญขึ้นทุกที เหตุนั้นพึงกำจัดอย่าให้เหลือเศษ.

๑๑๘. การมีทรัพย์มากเป็นเหตุให้จิตกำเริบเติบโตทะเยอทะยานไปต่าง ๆ มีการขยายภูมิและประดับประดาให้งดงาม และพยายามที่จะให้ทรัพย์เจริญมั่นคงจนเกินการ ย่อมทำใจให้พลุกพล่านอยู่เสมอ เพราะกิจเหล่านั้นสมคิดบ้างไม่สมคิดบ้าง ถ้าสมหวังก็อยากให้มั่งคั่งมั่นคงเจริญดียิ่งขึ้นกว่านั้น ถ้าไม่สมประสงค์ ก็ให้จงใจแก้แลมีผิวพรรณเศร้าหมอง เหตุนี้คนมีทรัพย์ควรมีสติแลรู้ประมาณ.

๑๑๙. ทานเป็นยาเสน่ห์ได้เจริญยศ ตระหนี่มีแต่ทำให้หมดพวกพ้อง.

๑๒๐. คนบอกได้ ๔ ส่วน คนทำงานได้ ๓ ส่วน เจ้าของทานได้ส่วนเต็ม คนอนุโมทนาได้ส่วนเดียว.

๑๒๑. พึงสละทรัพย์เหตุองค์ (อวัยวะ) อันประเสริฐ พึงสละองค์เถิด รักษาชีวิตไว้ นรชนพึงสละทรัพย์และองค์ และชีวิตแม้ทั้งหมด เมื่อนึกถึงธรรม.

๑๒๒. พึงสละคนหนึ่งเพื่อประโยชน์แก่สกุล พึงสละสกุลหนึ่งเพื่อประโยชน์ทั้งตำบล พึงสละตำบลเพื่อประโยชน์ทั้งจังหวัด พึงสละทั้งแผ่นดินเพื่อประโยชน์ตนในทางธรรม.

๑๒๓. อันผู้มีปรีชาพึงมีอัธยาศัยเผื่อแผ่ สงเคราะห์มิตรทั้ง-หลาย ในชั้นต้นควรบำรุงสมณะและพราหมณ์ให้อิ่มหนำในกาลทุกเมื่อ.

๑๒๔. ทรัพย์ของคนดีแม้น้อย ก็เป็นที่พึ่งได้ ดุจน้ำฝนที่สะอาดในสระ ทรัพย์ของคนถ่อยแม้มากก็พึ่งไม่ค่อยได้ เปรียบเหมือนน้ำในทะเล.

๑๒๕. ทรัพย์สมบัติอำนาจยศศักดิ์และสตรี ๔ สิ่งนี้เป็นมารผจญมนุษย์ผู้ไร้สติปัญญาให้ปั่นปี้ไปตามกัน.

๑๒๖. เป็นนักเลงเหล้า ๑ เที่ยวกลางคืน ๑ ไปสู่โรงมหรสพดู ๑ เป็นนักเลงเล่น ๑ คบมิตรชั่ว ๑ เกียจคร้าน ๑ ชนเหล่านี้แม้มีโภคะมากก็ต้องฉิบหาย.

๑๒๗. นอนตื่นสาย ๑ เกียจคร้าน ๑ ดุ ๑ ผัดเพี้ยนเวลา ๑ เดินทางไกลคนเดียว ๑ เสพภริยาผู้อื่น ๑ ผู้เสพกิจ ๖ อย่างนี้ จักเป็นไปเพื่อความฉิบหาย.

๑๒๘. ข้าวในนาดอนอันเจ้าของไม่ไถเทือกให้ดีก็คงมีข้าวลีบมาก เหมือนพลเมืองที่ไร้การฝึกหัดสั่งสอนก็เป็นคนอันธพาลมาฉันนั้น.

๑๒๙. คนที่เกิดในหมู่ชนที่เป็นคนศึกษาเล่าเรียน และประพฤติชอบ แต่เขายังสมัครประกอบทุจริตมีจิตฝักใฝ่แต่การหาทรัพย์ และคิดริษยาล้างผลาญผู้อื่นเช่นนี้ก็มี เหมือนข้าวในนาอันเป็นพื้นที่ดี เจ้าของทำดีแล้ว ก็ยังมีข้าวลีบเข้าปะปน ที่จะต้องฝัดโรยอยู่มาก.

๑๓๐. การศึกษาวิชาธรรม ความรู้พระคัมภีร์มากของคนชั่วจะทำให้เขาละทุจริตหาได้ทุกคนไม่ เพราะความชั่วมุ่งแต่ประโยชน์ภายนอกเป็นที่ตั้ง ความรู้จึงพลอยเป็นของภายนอกไปด้วย หาได้เป็นประโยชน์ที่แท้จริงไม่.

๑๓๑. หมู่ภมรต้องการดอกไม้ ฝูงแมลงวันต้องการของเน่าเหล่าคนดีย่อมต้องการคุณ พวกคนชั่วต้องการโทษ.

๑๓๒. สิ่งชั่วถึงร้ายกาจอย่างไรก็ตาม ที่คนพาลจะทำไม่ได้เป็นไม่มี รู้เช่นนี้ไม่ควรโกรธคนพาลและไม่ควรไว้ใจคนพาลในที่ทั้งปวง.

๑๓๓. คนมีปัญญาแม้มีเดชเสมือนไฟ เมื่ออยู่ในสถานที่ไม่มีใครรู้จัก จะต้องอดทนความขู่ตะคอกแม้แห่งทาส.

๑๓๔. การที่เราเห็นว่าความชั่วอย่างนั้น ไม่น่าที่คนเช่นนั้นจะทำได้เลย เป็นความเห็นผิดอย่างตรงกันข้ามก็มี เพราะกิเลสทำให้

มนุษย์หูหนวกตาบอดได้ เหตุนั้นความรอบคอบเป็นคุณที่ควรสงวนแท้.

๑๓๕. หากคนดีวิวาทกัน เขาก็พลันสมานกันเข้าอีก แต่คนพาลทะเลาะกัน ก็ดุจใบไม้ที่ขาดจากกันแล้ว เขาเหล่านั้นยากที่จะถึงความสงบได้.

๑๓๖. ผู้ไปเก็บเอาความเสียที่คนอื่น ๆ ประพฤติมาเป็นเครื่องเศร้าหมองใจตัวนั้น ควรเรียกว่าคนโง่หรือคนฉลาด.

๑๓๗. ควรแลหรือที่เธอจะโศกเพราะโทสะ ก็โทสะนั้นมันได้แก่ความคลั่งประเดี๋ยวหนึ่งเท่านั้น จะปล่อยให้เพลิงโทสะเข้าเผาหฤทัยทำอะไร.

๑๓๘. คนโกรธไม่รู้จักเหตุ คนโกรธไม่รู้จักผล ความโกรธครอบงำคนใด ความมืดย่อมมีแก่คนนั้น ในกาลนั้นแล.

๑๓๙. ความโกรธเกิดขึ้นในภายใน มันทำผู้โกรธให้ฉิบหายอย่างแน่นอน ปานดั่งไฟไหม้กรุ่นอยู่ในหีบ ซึ่งเต็มด้วยผ้าแลเครื่องประดับ.

๑๔๐. ผู้โกรธง่าย จะต้องเสียใจว่าโกรธผิด.

๑๔๑. ผู้รักง่ายจะต้องเสียใจว่ารักผิด คือไปรักคนหรือของที่ไม่ควรรักเข้า.

๑๔๒. ทวยปราชญ์ไม่พึงทำความขุ่นเคืองในคนพาลและคนบ้า ในพระเจ้าแผ่นดิน ใน ครู มารดา บิดา ในสงฆ์ และในพี่น้อง.

๑๔๓. สิ่งหรือเหตุการณ์ที่เราเข้าใจว่า ไม่น่ามีไม่น่าเป็นได้นั้น อันที่จริงสิ่งนั้นเคยเกิดขึ้นกว่าร้อยครั้งแล้ว เธอจะโทมนัสไปทำไม.

๑๔๔. บุคคลที่อยากได้สุขแต่มีปฏิฆะรำคาญในเรื่องหรือสิ่งที่ปรากฏเฉพาะหน้า จะหาความสุขแต่ที่ไหน เพราะเขาเห็นสุขเป็นทุกข์ไปเสียสิ้นแล้ว หรือมัวแต่ถือทุกข์ไว้.

๑๔๕. คนรู้จักทำความพอใจในเรื่องหรือสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏเฉพาะหน้า ไม่เลือกว่าดีหรือเลว โดยเห็นว่านั่นเป็นบทเรียนของตนแล้ว พิจารณาตามจนรู้เท่า คนนั้นได้ชื่อว่า เจ้าของแห่งความสุข.

๑๔๖. ผู้สอนผ่อนผันให้สมแก่ผู้ฟัง คือทั้งรู้อัธยาศัยพื้นเพของผู้ฟัง ตลอดถึงเวลาที่จะสอนนั้นว่าผู้ฟังมุ่งอยู่ในทางใด จงใจให้ยินดีตามเสียแล้ว แม้จะจูงไปในทางอื่นที่ไม่ตรงกับอัธยาศัยของเขาก็อาจไปได้ ถ้าทำให้ผิดใจผิดที่ แม้ถึงเป็นข้อที่เขาควรจะทำ ก็จะกลับซ้ำให้เขากระด้างกระเดื่องกลับทำสิ่งตรงกันข้ามยิ่งขึ้น.

๑๔๗. การสอนใคร ๆ ถ้าเพียงแต่อธิบายด้วยวาจาหาได้ประพฤติให้ดูด้วยแล้ว การสอนนั้นก็มีผลน้อยเต็มที ความจริงควรรู้ว่าจรรยา และอุตส่าห์ของผู้นั้นเป็นหลักแห่งการศึกษาอย่างสำคัญ.

๑๔๘. รางวัลและความยกย่องสรรเสริญเหล่านี้ย่อมเป็นเครื่องหมายความดีของผู้สามารถเป็นเยี่ยมในชั้นของตน แม้ชั้นต่ำเหตุนั้นรางวัลแม้เป็นของมีราคาน้อยก็เป็นสิ่งที่ชูใจให้ชื่นได้นาน.

๑๔๙. อย่าพูดให้เกินเวลา แต่ไม่พึงนิ่งอึ้งในกาลทุกเมื่อ เมื่อถึงเวลาเหมาะแล้ว พึงเปล่งวาจาที่ไม่เหลวไหลพอนับถือได้.

๑๕๐. น้ำในแม่น้ำแม้มีอุปการมาก แต่ไม่ค่อยมีใครเอื้อเฟื้อ ก็เพราะมีมากมายฉันใด ถ้อยคำแม้จะเป็นประโยชน์แต่มากเกินประมาณก็ย่อมเป็นฉันนั้น.

๑๕๑. อาจารย์ใด ไม่บำรุงอุปัชฌาย์อาจารย์ และมารดาบิดาโดยเคารพ แม้ศิษย์เขาก็จะเป็นคนเช่นนั้น.

๑๕๒. อาจารย์ใด ย่อมบำรุงอุปัชฌาย์อาจารย์ และมารดาบิดาโดยเคารพ แม้ศิษย์เขาก็จะเป็นคนเช่นนั้น.

๑๕๓. บิดามารดาใด ที่ไม่รู้จักเคารพผู้ใหญ่ในสกุล แม้บุตรธิดาของเขาก็จะเป็นเช่นนั้น.

๑๕๔. บิดามารดาใด พอใจในการเสพสุราและเล่นการพนัน แม้บุตรธิดาของเขาก็จะเป็นเช่นนั้น.

๑๕๕. บิดามารดาใด เป็นคนดีมีศีลมีธรรม ไม่ประกอบอบายมุข บุตรธิดาของเขาก็จะเอาอย่าง หากจะคะนอง เห็นสนุกในการประพฤตินอกทาง ก็ยังจะเกรงกลัวไม่กล้าประพฤติ ผู้รักบุตรธิดาปรารถนาให้ทำฉันใด พึงทำฉันนั้นเถิด.

๑๕๖. สิ่งไม่มีคู่แข่งมักสูงช้า หรือว่าไม่ค่อยจะจำเริญ ต่อเมื่อได้คู่ขัน แต่นั้นจึงจะโตเร็ว การสอบเลื่อนชั้นจึงเป็นการอุดหนุนการศึกษาเป็นอย่างดี.

๑๕๗. การด่าหรือใช้วาจาหยาบคายต่อผู้อื่นได้ เป็นอาหารที่ชูใจของคนพาล โดยเห็นว่าตนดี วิเศษกว่าเขา ส่วนกัลยาณชนย่อมเห็นเช่นยาพิษ ไม่ต้องการให้วาจาด่าทอหยาบคายมาใกล้ริมฝีปากของเขาเลย.

๑๕๘. อันความดีความจริงที่เถียงไม่ขึ้น ผู้มีความคิดพิจารณาแล้ว ไม่ต้องมีใครบังคับ เขาก็ยินดีทำตาม.

๑๕๙. ความฉลาดแห่งวาจาเป็นมูลรากในกิจการที่ตนปรารถนา เมื่อความฉลาดสำหรับพูดไม่มีแล้ว ที่ปรารถนาไว้ก็ย่อมไม่สำเร็จ.

๑๖๐. คนอยากพูดมากมักพูดถ้อยคำไม่น่าฟัง ต่างจากผู้พิจารณาแล้ว พูดด้วยมุ่งประโยชน์เป็นหลัก.

๑๖๑. พูดมากแม้จะพูดดีอยู่หลายคำ แต่มีพูดผิดเสียปนอยู่ในนั้น ก็สู้พูดดีแต่น้อยคำซึ่งไม่มีวาจาเสียอยู่ในนั้นไม่ได้.

๑๖๒. มากขี้ควายหลายขี้ช้าง นี้เป็นคำสุภาษิตบุราณที่เนื่องด้วยเหตุผล คือมูลกระบือหรือมูลช้าง แม้จะมากก็ไม่มีราคาเท่าไร อันคนที่มีวิชาความรู้หลายสิ่งแต่หาประการที่มีประโยชน์จริง ๆ ไม่ค่อยได้นั้น น่าจะเป็นถูกคำตำหนิของท่านบุราณ.

๑๖๓. คำด่าที่เนื่องด้วยเหตุผล ถ้าผู้ใดใช้สติปัญญาพิจารณาก็จะประพฤติประโยชน์ได้ ท่านจึงว่าเป็นสุภาษิตก็ได้.

๑๖๔. ผู้ที่มีหนังสือตำหรับตำราและสุภาษิตเครื่องประดับปัญญาอยู่มาก แต่ไม่ใส่ใจที่จะอ่านและหยิบข้อสำคัญมาใช้ให้เป็นประโยชน์ก็ดี มีทรัพย์สินมาก แต่ไม่รู้จักจับจ่ายให้ได้ประโยชน์ก็ดี น่าที่จะเป็นผู้ถูกคำด่าของท่านโบราณด้วย.

๑๖๕. การกรากกรำร่างกายจนเกินการนั้น ชื่อว่าต่อสะพานให้ตัวโรคเข้ามาเบียดเบียนร่างกาย

๑๖๖. การทำกิจที่จำเป็นจะต้องออกเรี่ยวแรงมากในบางสมัย

ถ้าได้รู้ประมาณก็คงผ่อนลงได้บ้างไม่ถึงหัก.

๑๖๗. เพราะความเผอเรอ ทำให้ร่างกายตรากตรำเกินควรโดยไม่จำเป็น เช่นคุยเพลินไปจนดึก อ่านหนังสือที่ไม่จำเป็นมากเกินการ ตลอดถึงการกินการเล่น ไม่มีการพักผ่อนหลับนอน ก็ชื่อว่าตรากตรำเป็นเหตุนำโรคมา.

๑๖๘. กินก็เป็นยา นอนก็เป็นยา ทำการงานก็เป็นยา เที่ยวก็เป็นยา ถ้ารู้จักทำให้พอดี ก็จะทำให้ร่างกายสดชื่น และห่างจากโรคภัย.

๑๖๙. อันไม้มีดอกอร่ามย่อมจะยังป่าให้งาม ความเป็นผู้มีศีลย่อมส่งรูปให้งาม ความเป็นผู้มีมรรยาทเรียบร้อยย่อมเสริมสกุลให้งาม.

๑๗๐. ผู้มีศีลถึงพร้อมด้วยวัตต์ ไม่ประมาทมีวิจารณญาณประพฤติละมุนละม่อมไม่กระด้าง สงบเสงี่ยม เพรียกพร้อมอ่อนโยนนี่คือคนดีงามเจ้าแห่งความสุข.

๑๗๑. การตลกคนองย่อมเป็นที่ต้องใจ แลทำให้เกิดความรื่นเริง สนิทสนมกันได้ง่ายจริง แต่คลายความนับถือ มักมีความนิยมเพียงฉันเพื่อนเล่นสนุก ไม่สนใจในประโยชน์.

๑๗๒. การตลกคนองถ้าประพฤติให้มากจนถึงผิดภูมิ ก็เป็นที่ดูหมิ่นของคนอื่นได้.

๑๗๓. การตลกคะนองนั้น ถ้าคนที่ฉลาดทำด้วยอุบายที่ละเมียดเฉียบแหลม ไม่หยาบคาย เช่น สามารถแก้ปัญหาที่ลึกให้ตื้นที่ยุ่งยากให้เห็นง่ายใสกระจ่างขึ้น นี้เป็นทางให้รักใคร่ แลนับถือสนิทสนม.

๑๗๔. กิริยาที่แคล่วคล่องว่องไวอย่างกระฉับกระเฉง แลสละสลวยแช่มช้อย ไม่ใช่หรุกหริกโครมครามนี้เป็นกิริยาปลุกคนทั้งหลายให้ตื่น เป็นเหตุแห่งความชื่นบาน เพราะเป็นกิริยาที่งดงามจับตาจับใจน่าเลื่อมใสของผู้ได้ทัศนา.

๑๗๕. กิริยาที่คล่องหรือรื่นเริงจนปรากฏเป็นหรุกหริกก็ดี ที่ซึมจนงุ่มง่ามยืดยาดก็ดี เหล่านี้ไม่ใช่กิริยาที่น่าดู.

๑๗๖. รูปเป็นทรัพย์สำหรับหญิง สกุลหรือวิชาเป็นทรัพย์สำหรับชาย พลนิกายเป็นทรัพย์สำหรับพระเจ้าแผ่นดิน ศีลธรรมเป็นทรัพย์สำหรับภิกษุสมณะ ไสยเวทเป็นทรัพย์สำหรับพราหมณ์ แต่มารยาทเป็นทรัพย์สำหรับคนเหล่านั้น ทุกชั้นทุกจำพวก.

๑๗๗. จรรยาดีที่นิยมในหมู่ชนชั้นสูงนั้น แม้จะเป็นเรื่องสมมติก็ตาม แต่ถ้าประพฤติบกพร่องไม่ถูกต้องไปแล้วก็ย่อมเป็นที่ดูหมิ่น ของผู้ที่ได้เข้าใจระเบียบนั้น.

๑๗๘. อัธยาศัยเรียบร้อยและระเบียบนั้นแล ทำให้เป็นผู้ดี ถ้ามีอัธยาศัยหยาบไม่นิยมในระเบียบธรรมเนียมที่บัณฑิตนิยม ก็ไม่ใช่ผู้ดี.

๑๗๙. เป็นคนอ่อนไปก็ถูกเขาข่ม แต่แข็งไปก็มีผู้จองเวร ผู้รู้อำนาจแห่งเนื้อความทั้งสองนี้แล้ว พึงประพฤติให้พอเหมาะพอดี.

๑๘๐. เมตตา ปราศรัย ในเวลาที่สมควรแลไม่ไร้เหตุ เป็นทางมาแห่งความรักใคร่นับถือ และประพฤติดีต่อไป.

๑๘๑. การประกอบกิจด้วยมี เมตตา อารี เป็นหลัก บุคคลย่อมทำได้ด้วยกิริยาที่ชื่นบาน แม้ใครจะตั้งท่าหักหาญขู่เข็ญ ตามอัธยาศัยของเขาแต่คงไปไม่ถึงไหน ลงท้ายก็ต้องกลับนบนอบด้วยความชื่นบานของเรา.

๑๘๒. การทักทายปราศรัยแก่ผู้ที่มาหาหรือผู้ที่รู้จักแลมีกิจเกี่ยวข้องกันตามควร เช่น เมื่อพบปะ ย่อมทำให้มีไมตรีในระหว่างกันมั่นคง.

๑๘๓. การเยี่ยมผู้ที่คุ้นเคยหรือคนเจ็บ อันควรเยี่ยมเยียนนี้เป็นการแสดงเมตตาอารีแก่กัน ให้เกิดฉันทสิเน่หามั่นคง ฯ

๑๘๔. คนมีจรรยาดี แม้ว่าไม่เป็นที่นับถือของอสัตบุรุษบ้างแต่ย่อมเป็นที่เคารพของเทพดา และมนุษย์อยู่ตามธรรมดา.

๑๘๕. ผู้ใช้อำนาจหักเหิมเกินการ บริษัทบริวารก็เหินห่างหดเหี่ยว ดั่งพระอาทิตย์แผดแสงร้อนเริงแรง ดาวก็ดับลับแสงหมดสิ้น ผู้รู้ประโยชน์อำนาจและเมตตาอารี รู้จักใช้ให้พอดีแก่เหตุการณ์ก็จะมีแต่สุขสำราญเย็นสงบ คนไม่ทั้งพิภพก็เกือบไป ที่จะปลงใจเป็นพวกพ้องบริวาร ดังพระจันทร์ไขแสงเย็นชวนชื่น ดาราก็แวดล้อมดาษดื่นทั้งเวหา.

๑๘๖. อำนาจความโกรธ และกิริยาที่เสียดสีของผู้หนึ่ง แม้เป็นผู้มีบุญคุณมา ย่อมทำลายนิสัยอ่อนโยนและความนับถือของอีกผู้หนึ่ง เพราะฉะนั้นผู้จำนงความดีไม่ควรใช้.

๑๘๗. เรือใหญ่มีประโยชน์ไปในทะเลมาก แต่ก็ลำบากที่จะเข้าคลองน้อยและเข้าริมฝั่ง เหมือนคนมียศศักดิ์มาก หากยึดถือไว้ก็ลำบากในการสมาคมด้วยผู้น้อย.

๑๘๘. เหมหงษ์ ลงสู่ฝูงกา ย่อมงามสง่า ดังประทีปในราตรี ราชสีห์มีศักดิ์ก็เพราะสัตว์จัตุบาทเหล่าอื่นต่ำต้อย อันที่จริงสิ่งทั้งหลายที่ใหญ่น้อย ที่ถ้อยพึ่งพิงอิงกัน และสิ่งทั้งปวงเหล่านั้นย่อมแตกสลายในที่สุด เป็นคนไม่ควรจะถือตัวให้เกินไปนัก.

๑๘๙. ศาลาโถงนั้นเดี่ยวสูงดูก็งามโปร่งดี แต่ว่ามีฝนกับลมพายุหรือแดดในเวลาเช้าเย็น ก็ไม่เป็นความสะดวกแก่ผู้อาศัยฉันใด ผู้ที่ไม่มีคุณสมบัติเต็มภูมิ แต่วางท่าให้สูงใหญ่เกินไปนั้น ดูเผิน ๆ ก็งาม แต่ผู้นั้นมักเดือดร้อนเพราะเหตุสูงพ้นฐานะ.

๑๙๐. สมบัติผู้ดีคือจรรยาที่สุภาพ ย่อมเป็นศรีเป็นศักดิ์สง่าแก่ผู้ประพฤติได้ไม่เลือกหน้า แม้คนชั้นสูงโดยอำนาจวาสนาก็ย่อมรับรองเขา.

๑๙๑. คนไม่มีอัชฌาศัยจะได้มิตรดีมาจากไหน มีอัธยาศัยดีมีมารยาทสุภาพทั้งสามารถก็ย่อมมีญาติและมิตรที่ดีอยู่ทั่วทิศ.

๑๙๒. ผู้หยาบคายไม่รู้จักเคารพผู้มีคุณ แม้จะเป็นคนมีอำนาจยศศักดิ์เกิดในสกุลสูง ก็ไม่มีใครพอใจเคารพนบนอบเขา.

๑๙๓. ผู้ฉลาดอภิวาทไหว้กราบคนควรเคารพ แม้ท่านเป็นผู้สูงอายุและประกอบด้วยยศศักดิ์สมบัติ คุณความดียิ่งกว่าก็ย่อมเคารพตอบผู้น้อยนั้น พร้อมด้วยการอำนวยพรให้.

๑๙๔. สมเด็จพระบรมศาสดา ตรัสพระสุภาษิตไว้ว่า อายุ วรรณ สุขและกำลังทั้ง ๔ ย่อมมีแก่ผู้มีปรกติกราบไหว้โดยเหตุนี้.

๑๙๕. จิตของผู้ไม่ได้ฝึกให้ดี ย่อมแล่นไปตามนิสัยฝ่ายต่ำ ทำให้หงุดหงิด แม้เพราะประสพอารมณ์ฝ่ายสูง ที่ไม่ตรงแก่จริตของเขา.

๑๙๖. ความลงสันนิษฐานง่าย ๆ หรือไว้ใจในตัวเกินไป จนไม่พิจารณาให้รอบคอบไม่ปรึกษาหารือ การของผู้นั้นอาจมีข้อผิดพลาดมากกว่าผู้ที่มีวิจารณ์โดยรอบคอบ และปรึกษาหารือดีแล้ว.

๑๙๗. ผู้เห็นว่าตนได้ทำผู้อื่นให้เสียหาย ในทางใดทางหนึ่งแล้วเป็นความดี เป็นความสามารถของตน ก็ต้องติดอยู่ด้วยโทษจนยากที่จะปลดเปลื้อง.

๑๙๘. การแสดงกายวาจาออกไป ด้วยอำนาจความรักความความชิงชัง หรือด้วยความอวดดี ว่าตนเป็นผู้ฉลาดเกินคนนั้น ย่อมเป็นเหตุทำลายตนเองยิ่งกว่าให้คุณก็ได้.

๑๙๙. คนโง่ย่อมยังทานศีลแลความดีอื่น ๆ ให้เสื่อมไปโดยเวลาล่วงไปเปล่า เขาสำคัญเห็นแม้คนมั่นคง ว่าเป็นคนเหลวไหลแต่ตัวเขาเอง เขาสำคัญว่าเป็นคนมั่นคง.

๒๐๐. อสัตบุรุษหารู้จักสัตบุรุษและอสัตบุรุษไม่ ความประพฤติก็เป็นไปข้างเลวทราม ประทุษร้ายทั้งตนและผู้อื่น แต่เขาหารู้สึกว่าทำลายตนเขาเองบ้างไม่.

๒๐๑. ผลกล้วยฆ่าต้นกล้วย ขุยไม้ไผ่ฆ่าไม้ไผ่และดอกอ้อฆ่าไม้อ้อ ลาภผลฆ่าคนชั่ว คนอกตัญญูฆ่าตน ลูกม้าฆ่าแม่ม้าอัสดรเสียเหมือนกัน.

๒๐๒. หมากัดอย่ากัดตอบ ชอบด้วยแบบโบราณ เหตุนี้คนพาลเกะกะไม่ควรโต้ตอบ เพราะคนพาลสันดานชั่วมีน้ำใจริษยาไม่รู้จักคุณท่านนั้น เลวยิ่งกว่าหมาเสียอีก.

๒๐๓. เขาเกลียดว่าเขากลัว เขาชังน้ำหน้ากะลาหัวว่าเขาไม่รู้เท่าทัน นี้เป็นสุภาษิตเก่าแสดงลักษณะของทุรชน.

๒๐๔. ทุรชนควรเว้นแท้ ถึงแม้ว่าเขาเป็นผู้ประดับแล้วด้วยวิชา อสรพิษแม้ประดับด้วยแก้วมณี จะไม่ทำภัยอะไรให้หรือ.

๒๐๕. เป็นความจริง การคลุกคลีด้วยทุรชนและศัตรูไม่ดีเลย ถ่านเพลิงที่ลุกโชนจับเข้าก็ไหม้มือ แม้ดับเย็นแล้วถูกเข้าก็ยังดำติดมือ.

๒๐๖ ความจริงมีอยู่ว่า ธรรม (ความชอบธรรม) จะนำมาซึ่งชัยชนะอธรรม (ความไม่ชอบธรรม) แม้ทีท่าจะแข็งแรงเพียงไรก็ดี ในที่สุดก็ต้องต่ำต้อย และยุติธรรมจะเป็นต่อ.

๒๐๗. คนอื่นจะพึงทำผู้อื่นให้ดีหรือให้ชั่วหาได้ไม่ เว้นแต่คนที่ยังไม่ดีแท้คนชั่วย่อมพาให้ชั่วได้บ้าง.

๒๐๘. ศิษย์ใดอาศัยความโลภในศิลป เรียนทีละมาก ๆ เขาก็เป็นเสมือนคนใบ้ฝันเห็น เพราะไม่อาจจะบอกกะผู้อื่น.

๒๐๙. ความรู้มีไว้มิใช่ว่าจะต้องแบกหามเป็นความจริง แต่วิชาในโลกไม่มีสิ้นสุด จะเรียนไปเท่าไรก็ไม่สิ้น เพราะฉะนั้นเลือกชั่งน้ำหนักก่อนดีกว่า ที่จะไปวุ่นกับวิชาในโลก อันไม่มีประมาณ.

๒๑๐. คนโง่ในโลกก็ไม่มีที่สุด ถึงจะพยายามสอนอย่างไรก็ไม่วายเป็นคนโง่ และไม่ค่อยหายโง่ และคนโง่ที่ไม่หยิ่งก็มีจำนวนน้อย ผู้รู้ย่อมเกี่ยวข้องกับคนโง่แต่พอประมาณ ไม่วุ่นกับคนโง่มากนัก.

๒๑๑. บัณฑิตไม่นำพาในถ้อยคำ หรืออาการของคนพาลนัก เพราะไม่มีน้ำหนักดุจฟองสบู่ ถ้าจ้องดูยังไม่ทันจะวางตาก็แตกไปเองฉะนั้น.

๒๑๒. คนฉลาดอาจหยิบเหล็กแดงที่กำลังร้อนจัดได้ด้วยเหล็กอันเป็นธาตุเช่นเดียวกันจับ เพราะฉะนั้นความติดขัดย่อมไม่มีแก่ผู้มีปัญญา เว้นแต่ว่าจะพอใจทำหรือไม่เท่านั้น.

๒๑๓. เมื่อเราสามารถบำเพ็ญตัวให้เป็นเทวดาได้แล้ว ถ้าเราต้องการจะบำเพ็ญตนให้เป็นช่างเหล็กบ้างไม่ได้หรือ เชื่อว่าอาจทำได้อย่างดี ๆ เว้นแต่เราไม่ต้องการจะมาเป็นช่างเหล็ก ซึ่งจะคลุกคลีอยู่ด้วยถ่านไฟเท่านั้น.

๒๑๔. ควันไฟก็ดี เมฆหมอกซึ่งเกิดขึ้นแต่ความร้อนก็ดี จะปิดแสงพระจันทร์ แสงพระอาทิตย์ให้มืดมิดหมดรัศมีได้เทียวหรือ ข้อนี้เป็นไปไม่ได้เลย รัศมีของพระจันทร์และพระอาทิตย์ มีเท่าใดก็คงมีเท่านั้น ผู้อยู่ใต้เมฆหมอก อยู่ในควันไฟดอก จึงไม่เห็นแสงแห่งพระจันทร์และพระอาทิตย์ ส่วนคนที่มิได้ปนอยู่ด้วยเมฆหมอก

คงจะเห็นรัศมีพระจันทร์ พระอาทิตย์คงที่อยู่นั่นเอง.

๒๑๕. ดวงไฟที่สว่างนั้น ถึงจะมีอะไรมากั้นให้ผู้ดูรู้สึกมืดไปข้างหนึ่งนั้น แสงสว่างแห่งไฟนั้นจะน้อยไปก็หาไม่ กลับสว่างทางอื่นมากขึ้น.

๒๑๖. แสงสว่างมีอยู่ แต่เธอหลับตาเสียไม่เห็นแสงสว่างแล้ว เธอจะนึกว่าแสงสว่างไม่มีเช่นนี้ จะมีคุณหรือโทษอย่างไรแก่ใคร ไม่เป็นข้อยากที่เธอจะคิดเห็น.

๒๑๗. ผู้ต้องการแสงสว่างมากจากดวงไฟ ได้ทำเครื่องกันแสงไฟทางที่ไม่ต้องการฉันใด ผู้ต้องการแสงสว่างทางใจให้มาก พึงกันอายตนะทางอื่นเสียฉันนั้น.

๒๑๘. สิ่งใดที่ท่านแสดงว่าเป็นเหตุแห่งสุขหรือทุกข์ก็ดี ผลวิเศษท่านว่าได้ด้วยการกระทำดีก็ดี เมื่อยังไม่ได้ทดลองให้เต็มที่แล้ว ยังไม่ควรจะคัดค้านส่วนนั้นว่าไม่จริง ไม่เป็นได้เลย เพราะว่าผู้ที่แสดงเช่นนั้น ย่อมจะเป็นที่ดูหมิ่นของผู้ทำได้ ดูเป็นโง่แกมหยิ่งไป เมื่อทำไม่ได้ยอมโง่ไว้ดีกว่าที่ให้เขาเห็นว่าโง่แกมหยิ่ง.

๒๑๙. คนโง่ย่อมกลัวและอายในสิ่งที่ไม่น่ากลัว ไม่น่าอาย แต่ส่วนที่น่ากลัวน่าอาย บางทีเขากลับกล้าและหาอายมิได้ เมื่อประสพภัยแต่เล็กน้อย เขาก็ต้องเดือดร้อนเป็นหนักหนาน่าสังเวช เหตุนี้คนไม่ควรเกียจคร้านที่จะต้องได้รับโทษเป็นคนโง่เลย.

๒๒๐. คนโดยมากมักจะดึงโลกมาปรับเข้ากับตัว แต่คนฉลาดมักปรับตัวเข้ากับโลก เพราะการดึงโลกมาปรับเข้ากับตนคงไม่สมประสงค์โดยมาก ส่วนปรับตัวเข้ากับโลกคงสมประสงค์ร่ำไป.

๒๒๑. สิ่งทั้งปวงมีความเกิดขึ้น และมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดาทั้งข้างดีและข้างชั่วดังนี้ แต่ผู้ยังไม่พ้นสมมติควรเห็นว่ากรรมดีอาจรักษาความดีให้เสื่อมช้า และเผาความชั่วให้เสื่อมเร็วลง กรรมชั่วหมุนความชั่วให้เจริญ เผาความดีให้พินาศ.

๒๒๒. สิ่งใดที่จะมีแต่คุณหาโทษมิได้ หรือมีแต่โทษหาคุณมิได้ย่อมไม่มี ดังนี้ผู้มีปัญญาเฉียบแหลม จึงไม่ต้องเดือดร้อนรำคาญใจ เพราะเลือกถือเอาแต่คุณประโยชน์ได้ในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อ.

๒๒๔. ความเจริญเร็ว กับความเสื่อมเร็ว เป็นคู่กัน เห็ดเกิดวันสองวันก็โตเต็มที่ และวันที่สามที่สี่ก็โทรมหมด.

๒๒๔. ส่วนทั้งหลายท่านว่าธรรมดาแต่งมาพร้อม ย่อมเป็นของธรรมดา เช่นนกแก้วขนเขียว และหญิงมีน้ำนม เมื่อคลอดบุตรนี้เป็นตัวอย่าง เพราะฉะนั้นบุคคลไม่ควรร้อนใจในการณ์ต่าง ๆ.

๒๒๕. เมื่อรู้จักคติธรรมดา อันเป็นข้าศึกและอุปการแก่กันแล้วทำให้เหมาะแก่สมัยแลเหตุการณ์ จึงจะได้ความสุข และห่างทุกข์ภัย.

๒๒๖. ทานเป็นเหตุบรรเทาเมาโลภลาภ ตระหนี่ตระหนาบให้ติดแน่นในทรัพย์สมบัติจนเสียธรรม.

๒๒๗. ความดีมากอย่างนัก มักไม่ยั่งยืนเหมือนดีเดียว นี้เป็นข้อที่ควรพิจารณา สุภาษิตโบราณก็มีอยู่ว่า โลภมากลาภหาย.

๒๒๘. ผู้ขึ้นภูเขาโดยรีบร้อนจะให้ถึงยอดโดยเร็ว ก็มักพลาดพลัดตกหรือหมดกำลัง เรียนศิลปวิทยาและแสวงหาทรัพย์ เอาแต่

เร็วเข้าว่า ไม่พิจารณาให้รอบคอบมั่นคง ก็จะมีความรู้ใช้ไม่ได้ และต้องขาดทุนที่ออกไป.

๒๒๙. การรู้จักผ่อนสั้นยาวหรือที่เรียกว่ารู้จักหลบก็เป็นปีก รู้จักหลีกก็เป็นหาง เป็นสุภาษิตที่ผู้รู้จักใช้ได้ความเจริญสุข.

๒๓๐. วันเกิดก็ดี วันขึ้นปีใหม่ก็ดี วันกลางปีก็ดี วันที่ประจวบกับการเสียการได้หรือมีสุขก็ดี เหล่านี้ย่อมปลุกใจผู้มีกำลังปัญญาให้ลุกขึ้นทำหน้าที่สมควรแก่เวลา และได้ประสบผลที่ต้องประสงค์สมภูมิ มีชีวิตไม่ไร้ประโยชน์.

๒๓๑. ความดีมีอยู่ทั่วทิสา ใครฉลาดอาจหาเรียนได้.

๒๓๒. การปฏิเสธข้อที่ไม่สามารถจะทำให้ได้ ดีกว่ารับแล้วไม่ทำให้สำเร็จ ก็แต่ว่าคนจะเลื่อนชั้นขึ้นเป็นคนดีได้ ก็เพราะแสดงความสามารถให้กิจนั้น ๆ เสร็จไปโดยชอบได้ เพราะฉะนั้นคนไม่ควรปฏิเสธกิจการอันตนสามารถจะทำได้.

๒๓๓. ผลเป็นที่น่าปลื้มใจ คือ ความมาพร้อมมูลแห่งญาติมิตรศิษย์บริวารและผู้ภักดีในมงคลสมัยนี้ ย่อมได้ด้วยบุญญาภินิหาร คือ การที่ได้ทำชอบไว้โดยอัธยาศัยกว้างขวาง ไม่เห็นแก่ความยากลำบาก ประดุจมีความเหนื่อยเป็นสหาย.

๒๓๔. ผู้ใดมีปัญญาถึงพร้อมด้วยคุณวุฒิเฉียบแหลมในวิธีจัดการต่าง ๆ รู้จักประมาณและกาลเวลา ผู้นั้นย่อมเป็นผู้มีสุขสง่าในชุมนุมชน.

๒๓๕. ผู้ใดไม่ครั่นคร้ามต่อกิจการที่ยากลำบากอันควรจะทำได้ ย่อมทำฐานะของตนให้มั่นคง และเลื่อนชั้นขึ้นเป็นผู้สูงศักดิ์.

๒๓๖. ความกล้าหาญบากบั่นไม่ท้อแท้ ความเด็ดเดี่ยวเที่ยงตรงในความสัตย์ที่เป็นประโยชน์เป็นธรรม มีในผู้ใดย่อมนำให้ผู้นั้นอธิษฐานใจ กระทำกิจในหน้าที่สำเร็จได้.

๒๓๗. การที่ทำทุกสิ่ง ถ้าเว้นความตั้งใจเสียแล้ว การนั้นมีแต่จะล้ม เหมือนหลักปักเลน อีกอย่างหนึ่งแม้จะได้ตั้งใจไว้แล้ว แต่ปล่อยให้จืดจางไปเสีย ไม่รักษาให้รอบคอบ ก็คงจะได้แต่ความหวังใจเท่านั้น หาได้ผลที่มุ่งหมายไม่.

๒๓๘. การรู้ว่าอะไรควรทำก่อน อะไรควรทำหลัง และรีบทำการนั้นให้ทันกับความรู้ จึงจะไม่ไร้ผลที่มุ่งหมาย.

๒๓๙. ความพอใจเป็นกำลังของการงานอย่างดี เพราะฉะนั้นเมื่อจะทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ จึงควรหาอุบายให้มีฉันทะ แต่นั้นท่านจึงจะเห็นว่าร่างกายแม้มีโรคเบียดเบียน และถูกตรากตรำก็ยังแข็งแรงกว่าผู้ที่อ้วนพี แต่ไม่มีฉันทะมาก.

๒๔๐. ผู้ฉลาดอาจคาดการได้ทุกอย่าง แต่แฉะช้าเสีย มีใจเลื่อนลอย ไม่ได้ทำการให้เหมาะแก่เวลา ชื่อว่ามีความรู้เสียเปล่าใช้ไม่ได้.

๒๔๑. คนพาลท่านแสดงลักษณะไว้ล้วนแต่ชั่ว เป็นไปกับด้วยโทษ เพราะตัดประโยชน์เสีย แต่ผู้พิจารณาซึ้งลงไปแล้วย่อม

เห็นว่า ผู้มีกำลังอาจประกอบกิจได้ แต่ไม่ทำความดีให้ทันคนในพวกเดียวกัน ก็ตกอยู่ในฉายาของคนพาลด้วยเหมือนกัน.

๒๔๒. ผู้มัวแต่ทำการภายนอก เหมือนลูกจ้างนำภาระเข้าไปแล้ว ก็ต้องคืนให้เจ้าของเดิมคือโลก คงได้แต่ค่าบริโภคใช้สอยพอควรแก่ปากและท้องเท่านั้น แม้จะมากกว่ากันด้วยอำนาจท้องใหญ่ท้องเล็ก ก็พอแก้หิวได้ชั่วเวลาเท่ากัน ครั้นถึงกำหนดก็คงหิวอีกเสมอกัน น่าสังเวชไม่น้อยที่คนได้มีชีวิตมาแล้ว ไม่ได้ทำประโยชน์อย่างยิ่งของตน.

๒๔๓. การที่ทำแม้เป็นกิริยาที่ดี ที่สามารถให้เผล็ดผลเป็นประโยชน์ แต่เว้นการรู้ประมาณรู้เวลาเสีย ก็อาจจะได้ผลตรงกันข้าม.

๒๔๔. ธรรมดาของงานแทบทุกอย่าง ย่อมมีอุปสรรคเข้ามาขวางไม่ให้ทำการนั้นได้สะดวก และให้พวกคนเขลาแคล้วคลาดจากประโยชน์ แต่ผู้มีปรีชาไม่ชล่าใจ ย่อมเตรียมการป้องกันต่อสู้อุปสรรคอันจะมีมารอบด้านไว้พร้อมเพรียง.

๒๔๕. สิ่งใดจะทำให้ตลอด ต้องมีจิตจอดอยู่ในสิ่งนั้นตั้งแต่ก่อนเวลาทำ และเมื่อทำนั้น ควรนึกว่าจะมีเหตุขัดข้อง แต่จะต้องเอาชนะโดยธรรมให้จงได้.

๒๔๖. ทุกคนไม่ควรจะปล่อยให้ข้อผิดพลาด หรือความจำเป็นแต่บางคราวมาลบล้างความตั้งใจในส่วนดีของตนเสียทั้งหมด คือว่าถ้าพลาดไปก็ตั้งต้นใหม่ทันที เหมือนภิกษุผู้เห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย ต้องอาบัติแล้ว ก็รีบแสดงฉะนั้น.

๒๔๗. ถ้าทิ้งความตั้งใจเสียแล้ว ท่านก็จะต้องทิ้งการงานที่เป็นประโยชน์ไปตามด้วย.

๒๔๘. คนที่คิดว่าตนรู้วิธีที่จะต่อสู้อันตรายด้วยอุบายต่าง ๆ เช่น รู้วิธีที่จะปราบกิเลสอันจะเกิดขึ้น ณ ภายในก็ดี แต่ไม่กระทำตามความรู้นั้น ไม่เป็นผู้ฝึกหัดคุ้นเคยชำนาญแล้ว ถึงคราวต้องการก็จะมีแต่ปราชัยเหมือนผู้ไม่รู้.

๒๔๙. นักปราชญ์พิจารณาเห็นอำนาจแห่งความทำตามรู้ได้ว่าเป็นหลักแห่งความสุข อิริยาบถของท่านจึงเป็นไปแต่ในทางบำเพ็ญประโยชน์สมกับความรู้.

๒๕๐. ผู้ที่มุ่งลงไปเป็นหนึ่ง ว่าจะทำอย่างไรจนแนบแน่นแล้ว แม้ว่าจำจะต้องทำกิจสำหรับหมู่คณะหรือการประจำวันอยู่ ก็คงจะแบ่งเวลามาทำกิจที่เขาตั้งใจไว้เป็นแน่นั้นไม่น้อย และในไม่ช้าก็คงแลเห็นผล.

๒๕๑. เรือใหญ่ที่บรรจุสินค้าไว้เต็มแล้ว ไม่ออกค้าหากำไรแต่ปล่อยให้รั่วรำชำรุดไม่อุดยา ก็จะต้องเสียใจฉันใด การตั้งตนให้เป็นคนมีความรู้ มีคุณความดี แต่ไม่รักษาหน้าที่ และแก้ไขข้อที่เสียซึ่งเกิดขึ้น หรือจะเกิดขึ้นให้ระงับไป ก็จะมีผลเช่นเดียวกัน.

๒๕๒. เพื่อจะรักษาความตั้งใจไว้ แต่ถ้าประโยชน์น้อยใหญ่จะกลับเสียไปเพราะเหตุนั้น ก็ควรจะถ่ายถอนเพื่อประโยชน์และธรรม.

๒๕๓. ทำนบใหญ่อันกั้นน้ำไว้ ย่อมพังทลายลงทั้งหมดได้ด้วยช่องเล็กน้อยที่ไม่มีผู้ใส่ใจจะอุดฉันใด ผู้ประมาทไม่รอบคอบปล่อยให้ความเสียแม้น้อยเกิดขึ้นอยู่ ก็อาจทำลายความดีและประโยชน์ใหญ่ได้ฉันนั้น.

๒๕๔. คนเนื้อมาก เพราะหลับมาก และกินมากเล่นมากก็ดี คนผอมเนื้อน้อยมักเป็นด้วยการนอนน้อย และกินน้อยก็ดี ทั้ง ๒ อย่างนี้ไม่ใช่ความดี ที่ทุกคนควรจะรู้สึกไว้.

๒๕๕. ความแคล้วคลาดจากประโยชน์ที่พึงจะได้ และคำติเตียนย่อมมีแก่ผู้บกพร่องในหน้าที่ แม้แก่ผู้ทำการงานชั้นสูง.

๒๕๖. แรงมากนั้นย่อมมีมาแต่การออกกำลังมากเหนื่อยมาก เพราะฉะนั้นผู้ใดไม่ออกกำลัง ผู้นั้นไม่เหนื่อย และไม่มีกำลังไม่มีแรง.

๒๕๗. ความหละหลวมในกิจที่เนื่องด้วยผู้อื่น และความวางใจเกินการณ์ อาจเป็นเหตุให้ต้องเสียหายไร้ประโยชน์ และจะต้องเดือดร้อนต่อไป.

๒๕๘. ข้อความที่ง่าย ๆ และตื้น ๆ นั้น อย่าเชื่อว่าผู้อื่นจะรู้และเข้าใจได้เช่นเรา (ก่อนที่เราได้ทดลองแล้ว) เพราะผู้เขลาเข้าใจผิด ในกิจที่ง่าย ๆ มีอยู่มาก หากไว้ใจด้วยความไม่รอบคอบจะต้องร้อนใจ.

๒๕๙ แม้ข้อที่ลึกลับอันเห็นได้แสนยากก็ตาม ก็มีผู้ฉลาดอาจรู้ข้อความนั้น หรือที่ยากยิ่งกว่า เพราะฉะนั้นบุคคลไม่ควร

ประมาทในเหตุการณ์ทั่วไป.

๒๖๐. อนึ่งการผิดพลาดครั้งหนึ่ง เป็นการให้เสียเหลี่ยม เสียคมไป ย่อมคลายความศักดิ์สิทธิ์ ผู้ที่ปกครองผู้อื่น หรือผู้ที่รักษาสง่าราศี ไม่ควรจะให้มีแต้มเสียเกิดขึ้นโดยไม่สมควร.

๒๖๑. ความอดทน ความระวัง ความขยัน ความเผื่อแผ่ ความเอ็นดู ความหวังดี เหล่านี้เป็นคุณของหัวหน้า อันผู้ต้องการประโยชน์พึงปรารถนา.

๒๖๒. ผู้หมั่นในการที่จะต้องสืบ ไม่ประมาท มีความคิดรอบคอบ ดูแลการงานถี่ถ้วน ย่อมจะทำฐานะของเขาให้เจริญมั่นพร้อมด้วยความสุขของชุมนุมชน.

๒๖๓. คำสั่งของตนจะมีผลหรือไม่อย่างไร ย่อมเนื่องด้วยการตรวจตราระวังติดตามของเราเป็นสำคัญ ถ้าเราไม่ตั้งใจจะตรวจดูผลงาน โดยคิดว่ากิจนั้นคงเป็นไปตามปรารถนาเสมอแล้ว การที่ทำนั้นแลจะทำให้ท่านต้องเจ็บใจ เพราะคลาดผลที่ปรารถนา และมักเสียถึงประโยชน์ที่เป็นต้นทุนด้วย.

๒๖๔. เกณฑ์แห่งการสำรวจนั้น คือ การพิจารณาถึงประโยชน์ที่ตนปรารภแล้ว และเป็นวิสัยอันตนหรือคนที่อยู่ใต้ปกครองจะพึงทำ ได้ทำแล้วหรือยัง เพราะย่อมเป็นเหตุพยายามหาอุบาย ทำความบกพร่องที่ล่วงไปให้เต็ม และถ้าได้ทำเต็มแล้ว ก็จะได้รักษาไว้ หรือขยายเพื่อเพิ่มคุณสมบัติให้ยิ่งขึ้น.

๒๖๕. ผู้รู้จักประโยชน์ของความรู้ทุกอย่างแล้วย่อมเลือกประกอบแต่กิจที่เป็นคุณอันสมควรแก่ตน.

๒๖๖. ตาแลหูของท่านผู้หัวหน้ามีตั้งร้อย ที่คอยดูฟังอยู่ทุกเมื่อ แม้เช่นนั้นก็ทำเป็นเหมือนตาบอดหูหนวกเสียบ้างในบางขณะ นี้เป็นธรรมดาของผู้เป็นหัวหน้า.

๒๖๗. การเผื่อแผ่ ๑ การประพฤติประโยชน์ ๑ วาจาน่ารัก ๑ ความมีตนเสมอไม่ถือตัว ๑ ธรรม ๔ เหล่านี้ แลเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว (น้ำใจหรือเหนี่ยวโลกไว้) อันพระจอมปราชญ์ประกาศแล้ว.

๒๖๘. อันที่จริงเวลาก็มีวันละ ๒๔ ชั่วโมงเท่านั้นเอง แต่มีผู้ที่ร้องว่า ๑ ไม่มีเวลาที่จะทำกิจสำคัญ อันเป็นคุณงามความดีบ้าง ๒ ไม่มีเวลาประพฤติธรรมเพื่อความสุขอย่างประณีตบ้าง ดังนี้ ก็มักเป็นเพราะเขาไม่ได้มุ่งลงไปเป็นหนึ่งว่าจะทำอะไร แล้วแต่อารมณ์หรือใครจะดึงหรือลากไป.

๒๖๙. ผู้ไม่ค่อยได้ลงมือทำกิจที่ควรทำนั้น เพราะเขามักจะเห็นเป็นเหลือวิสัยเสียบ้าง ไม่มีผลดีบ้างดังนี้ ผู้นั้นก็คงได้หรือมีแต่ส่วนที่ล้วนเจือด้วยทุกข์อยู่ร่ำไป.

๒๗๐. เหตุการณ์เล็กน้อยย่อมเจียดเอาเวลาของผู้เหลาะแหละไปเสียหมด สุดแล้วแต่ลมจะพาให้เขาไปทางใด.

๒๗๑. ทุกคนถ้ารู้ว่าความตั้งใจทำกับอาการที่ทำได้ไม่เท่ากันทุกขณะ อาการที่ทำของเขาก็จะใกล้กับความตั้งใจ และความตั้งใจก็จะใกล้กับอาการที่ทำมากขึ้น จนอาจเห็นปัญญาแลสัจจะของตนด้วยตน.

๒๗๒. ผู้ที่จะปรากฏว่าเป็นคนสามารถหลักฐาน ก็เพราะประกอบการงานให้เป็นชิ้นเป็นอัน ซึ่งโลกอาจเห็นได้ว่า ส่วนนี้ ๆ เป็นประโยชน์ และไม่มีโทษทุจริตเข้าแทรกแซง.

๒๗๓. ผู้ที่ลงสันนิษฐานเห็นแลเชื่อง่าย ไม่ตรองเหตุผลให้ถ่องแท้ ผู้นั้นจะต้องโทษของธรรมดาในฐานที่งมงาย คือ แม้การกระทำของผู้นั้นมีก็มักจักคลาดจากผลที่ประสงค์.

๒๗๔. การที่มีใจไม่เด็ด เพราะเข็ดแต่อารมณ์ที่เคยมา ผู้นั้นยากที่จะเห็นค่าแห่งความประพฤติของตน ว่าเป็นความสุขอย่างจริง ๆ ได้อย่างไร.

๒๗๕. หูที่ประดับด้วยต่างหู แต่ไม่รู้จักคำของนักปราชญ์ มือที่ประดับด้วยแหวนและสร้อย แต่ไม่ค่อยได้ให้ทานหรือทำประโยชน์ สองอย่างนั้นจะงามอย่างไร.

๒๗๖. เมื่อบุคคลได้ทำการอันเป็นหน้าที่ ซึ่งสมควรทำเสร็จแล้ว ย่อมได้ความโปร่งใจ นี้แลเรียกว่าบุญก็ได้.

๒๗๗. การปล่อยสิ่งที่สมควรทำให้ค้าง และไปคว้าอย่างอื่นเข้าเช่นนี้ จะชื่อว่าเป็นผลดีก็หาไม่ เพราะทำให้รุงรังยิ่งขึ้น หาได้ความปลอดโปร่งใจไม่

๒๗๘. การที่เห็นว่าคนทำการอันเป็นหน้าที่ของตน เมื่อยังไม่ทำให้เสร็จ แม้จะไม่ได้แบกไว้ แต่ก็เป็นอนุสัยเครื่องถ่วงให้หนัก ต่อเมื่อได้ทำให้เสร็จไปแล้ว จึงรู้ว่าเบาปลอดโปร่งใจ เหมือนได้วางของหนักลงแล้ว เหตุนี้เมื่อไม่ใช่โอกาสอย่าพึ่งมุ่งหมาย.

๒๗๙. ผู้ใช้ความคิดย่อมเห็นว่า การฝึกกายวาจาใจ แม้ยากดังแจวเรือทวนกระแส แต่ถ้ามีโอกาสก้าวหน้าไปบ้างแม้ทีละน้อยก็ไม่น่าเบื่อ เหมือนการกินการแก้ที่แลไม่เห็นผล และจะต้องทนทำซ้ำซากอยู่ไม่หยุดหย่อนนั้นอีก.

๒๘๐. คนโดยมากมักทำการได้คราวละอย่าง และการบางอย่างที่เป็นประโยชน์มาก ย่อมต้องทำด้วยความละเอียดประณีตและด้วยความพยายามไปนาน ๆ เหตุนั้นการเลือกประกอบแต่ประโยชน์ที่ยั่งยืนใหญ่โตให้เป็นหลัก และไม่หนักในประโยชน์เล็กน้อยเกินไป จึงเป็นคุณสำคัญ.

๒๘๑. ถ้าท่านใช้ปัญญาพิจารณาแล้ว ท่านจะเห็นว่าสิ่งที่ท่านเห็นแลรู้อยู่ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนั้น เป็นสิ่งล่อลวงให้หลงไม่น้อยเลย เพราะท่านได้รู้เห็นแต่ส่วนที่ไม่จริง ส่วนที่จริงท่านไม่ค่อยได้เห็น.

๒๘๒. เมื่อตั้งวงแห่งความสุขด้วยอามิสกว้างไปเพียงไร เวลาที่เป็นของตัวจริง ๆ ก็จะมีน้อยลงเพียงนั้น เพราะจะต้องนุงด้วยความสุขทุกข์ของผู้อื่นซึ่งยากจะเลี่ยงได้.

๒๘๓. ผู้มีปฏิปทายุ่งด้วยสุขทุกข์ของคนในโลกเช่นนี้ ถ้าจะกล่าวว่าดีได้ ก็เฉพาะเปรียบด้วยชนพาลผู้ประพฤติความเสื่อมเสียให้แก่โลก แต่ถ้าเปรียบกับบัณฑิตผู้พิจารณาโลกให้รู้ตามเป็นจริงแล้ว ไม่ติดในอามิส ก็กลายเป็นฝ่ายต่ำไป หาสมควรแก่ผู้คงแก่การศึกษาไม่.

๒๘๔. (วันเสาร์ ที่ ๑ เมษายน ๒๔๖๕ อายุของข้าพเจ้าล่วงมาได้ ๓๖ ปี กับ ๙ เดือน ๑๘ วัน) เมื่อจะเลือกสรรกลั่นเกลาเอาประโยชน์จากชีวิตที่ล่วงมา โดยพิจารณาถอยหลังเข้าไปว่ามีอะไรบ้างที่เป็นหลักฐานและน่านิยมชมชื่น ก็เห็นว่ามีอยู่เพียง ๒ จำนวนเท่านั้น คือ ความดีที่เกื้อกูลแก่ความรู้อย่าง ๑ ความรู้ที่ได้ทำลายความมืดอย่าง ๑ เพราะนอกนั้นเช่นทรัพย์สินความสุขแลทุกข์และความดีส่วนอื่น ๆ เกิดขึ้นแล้วก็เปลี่ยนไป จนไม่เห็นรอยก็มี.

๒๘๕. ญาติพวกพ้องมิตรสหาย ก็ต่างเกิดขึ้นและเสื่อมสลายตายจากไปในลำดับแห่งวัย ทรัพย์ ยศศักดิ์ เกียรติคุณก็หนุนให้หนักในทุกข์บ้าง ในสุขบ้าง แล้วก็อันตรธานไปเหมือนก้อนเมฆในอากาศ จะคงเหลือก็แต่สัญญาความจำเท่านั้น และต่อไปสัญญานั้นก็ค่อย ๆ ลบเลือนไปตามกัน.

๒๘๖. พึงละการคลุกคลีด้วยคนชั่ว จงคบหาสมาคมกับคนดี จงทำบุญทั้งกลางวันกลางคืน จงนึกถึงความไม่เที่ยงเป็นนิตย์.

๒๘๗. สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดแล้วก็ดับไป ความสงบแห่งสังขารเหล่านั้นเป็นสุข.

๒๘๘. นอกจากได้บำเพ็ญกุศลกรรม และความรู้เหตุผลแห่งสภาวะธรรมแล้ว ชีวิตก็เป็นของเกิดมาหาสาระประโยชน์มิได้.

๒๘๙. ทางโหราศาสตร์ถือกันว่า วันเสาร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๕

เป็นวันที่กล้าแข็งศักดิ์สิทธิ์ มักให้นรชนประกอบกิจเนื่องด้วยมงคล

ต่าง ๆ ตามอัธยาศัย แต่ผลที่คนจะพึงได้พึงถึงก็คงไม่ยิ่งไปกว่าเหตุ เพราะฉะนั้นเป็นคนควรรู้เหตุแห่งผลให้รอบคอบเป็นสำคัญ.

๒๙๐. ความดี ความประสงค์ ความสุขสำราญเหล่านี้ ที่เป็นส่วนโลกีย์เป็นสังขาร ย่อมให้เกิดความพอใจและได้ความชื่นบาน เพียง ๒ ส่วน คือ เมื่อมีเมื่อบริโภค แต่เป็นเหตุให้ทุกข์ ๕ ส่วน คือ เมื่อไม่มี เมื่อแสวงหา เมื่อรักษา เมื่อเสื่อมไปตามปัจจัย และทำให้คนโง่เมาหลงติดพันอยู่ แต่ผู้รู้ไม่ทำอาลัยในสังขารทั้งสิ้น.

๒๙๑. ความชั่ว ความทุกข์ยากลำบาก ความไม่สมประสงค์ ความไม่รู้ เหล่านี้เป็นเหตุแห่งทุกข์ก็ได้ เป็นเหตุแห่งสุขก็ได้ ผู้รู้ย่อมดูส่วนนั้น ๆ อยู่ด้วยความไม่ประมาทแล้วแคล้วคลาดจากทุกข์ได้.

๒๙๒. สุขแลทุกข์ของโลก คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา ที่อาศัยผัสสะ เกิดขึ้นแปรไป ย่อมเนื่องกันโดยต่างเป็นเหตุและเป็นผล คือ มีสุขแล้วก็ตั้งแต่จะมีทุกข์ มีทุกข์แล้วก็ตั้งแต่จะมีสุขไป มีสุขมากเพียงไร ก็ต้องมีทุกข์มากเพียงนั้น มีทุกข์มากเพียงใด ก็จะได้สุขมากเพียงนั้น ผู้รู้ย่อมไม่ติดพันสุขทุกข์ในโลกนี้

๒๙๓. ผู้รู้ประสงค์แต่สุขที่เยือกเย็นยั่งยืนโดยธรรมชาติและกำจัดผัสสะเสีย โดยใช้สติกำหนดอายตนะทั้งภายในและภายนอกด้วยปัญญาให้รู้ตามเป็นจริง จนไม่หลงตามสมมติ ซึ่งปรากฏโดยรูปเสียงหรือสีสัณฐาน กลิ่น รส โทษ คุณอย่างไร.

๒๙๔. การที่ทำจะหมายเอาเป็นแน่นอนทุกอย่างหาได้ไม่ เพราะอุปสรรคย่อมสามารถทำให้เคลื่อนคลาดเป็นอย่างอื่นไปได้

เหตุฉะนั้นบัณฑิตผู้มีสติปฏิบัติพระพุทธศาสนา ย่อมชั่งด้วยสัปปุริสธรรมก่อนว่าอย่างไรควรอย่างไรไม่ควร เพื่อรักษาศีลสงวนธรรมอันเป็นคุณสมบัติของตนไว้.

๒๙๕. การที่เป็นผู้มีใจหนักแน่น ไม่ท้อแท้เพราะถูกกระทบอาจทำสิ่งที่เข้ามากระทบนั้นให้พินาศ หรือกลายเป็นอาหารและเครื่องประดับก็ได้.

๒๙๖. เบญจขันธ์พระบรมศาสดาตรัสว่าเป็นของไม่เที่ยงและเป็นทุกข์เป็นอนัตตา ดูเหมือนว่าพระอรหันต์เจ้าก็จะไม่พ้นจากทุกข์ เพราะยังมีเบญจขันธ์ แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ ก็เพราะว่าท่านทำลายเบญจขันธ์หรือปล่อยวางเสียด้วยปัญญาแล้ว หาได้ถือมั่นในเบญจขันธ์ว่าเป็นของท่านไม่ เป็นแต่สภาวธรรมอันเกิดขึ้นแล้วแปรไปตามสภาพเช่นสิ่งอื่น อันเป็นธรรมดาของสังขารต่างหาก.

๒๙๗. คติแห่งธรรมดาถ้าพิจารณาไม่ตลอดแล้ว ดูเหมือนขัดกันกับบางสิ่งบางประการ เช่น ๑ บวกกับ ๑ ก็ควรเป็น ๒ และ ๑ นั้น ๓ หนตามวิธีเลขก็ต้องเป็น ๓ แต่บุคคลอาจรวมให้เป็น ๑ ก็ได้ เช่น แป้ง ๑ น้ำตาล ๑ กะทิ ๑ รวมเข้าเป็น ๑ คือขนมก็ได้ หรือหม้อ ๑ ไห ๑ ตุ่ม ๑ รวมเป็น ๑ คือ ดินเท่านั้นก็ได้ ดังนี้ผู้มีปัญญาจึงรวมโลกทั้งสิ้นลงเป็น ๑ คือ ธรรมได้.

๒๙๘. ความต้องการความดีความชอบประกอบด้วยความสุขสำราญ ย่อมมีประจำสันดานของสันดานของสัตว์บุคคลมาตั้งแต่แรกรู้เดียงสา แต่เพราะเขาไม่รู้อารมณ์ตามเป็นจริงอย่างไร จึงได้คว้าเอา

อารมณ์อันมาประสบทั้งส่วนดีส่วนชั่ว จนไม่ได้ความสุขพิเศษที่แท้จริง.

๒๙๙. ผู้รู้ผู้มีสติย่อมไม่ปล่อยใจให้กำเริบโลภในทรัพย์และกามสุขเกินฐานะ ย่อมทำแต่พอสมควรกับหน้าที่ มีการบริจาคจับจ่ายกำจัดความโลภโกรธหลงไปด้วยกัน นั่นจึงจะเป็นความสงบและได้สุขจริง.

๓๐๐. ดนตรีเว้นว่างซ้อม ๕ วันก็เสื่อม ศิลปธนูเว้น ๗ วันเสื่อม ภรรยาที่ทอดทิ้งไว้เดือนหนึ่งก็เสื่อม ศิษย์เว้นศึกษาสักกึ่งเดือนก็เลอะ นี่ควรเป็นแว่นเครื่องส่องของผู้มีเมธา ให้เห็นว่าบรรดาของในโลกจะคงเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ความสุขได้ ก็ต้องพยายามไม่ให้ล่วงคราว แล้วไม่เมา ของในโลกมักมุ่งนิรามิสสุข อันไม่ต้องวุ่นด้วยการรักษาต่อไป.

๓๐๑. เมื่อเรารู้ว่าโลกหมุนแคว้งอยู่ไม่มีเวลาหยุด ผู้ใดไปยึดถือไว้มั่นก็จะต้องหมุนไปตามแล้ว เราวางส่วนนั้นเสีย ไม่ถือว่าเราว่าของเราของเขาพวกเราดังนี้ ก็จะไม่ต้องหมุนไปตามส่วนนั้น ๆ ดังนี้ และจะรู้ว่าตนข้ามพ้นจากโลก แล้วด้วยไม่ต้องไปเชิญใครมาพยากรณ์ เพราะส่วนนั้น ๆ ท่านสมมติว่าโลก โลกธรรมก็จะย่ำยีไม่ได้ต่อไป.

๓๐๒. ท่านว่าไม่มีมรณะอันใดที่จะเชิดชูศักดิ์ของนักรบยิ่งกว่าตายในสมรภูมิ แต่การตายด้วยกิริยาสงบระงับ และด้วยอำนาจปฏิบัติธรรม แม้ในที่ใด ๆ ก็ตามเป็นที่อุ่นใจของพุทธศาสนิก.

๓๐๓. คนโง่มีแรงเป็นอาวุธ เศรษฐีมีทรัพย์เป็นอาวุธ พระยามีวาจาเป็นอาวุธ สมณะมีความสัตย์เป็นอาวุธ.

๓๐๔. กษัตริย์ผู้ปฏิบัติการตามหน้าที่เป็นหลักแห่งรสเครื่องชูใจอยู่แล้ว ท่านเป็นพุทธศาสนิกจะควรปฏิบัติตามหน้าที่ด้วยอาการอย่างไร ให้เป็นรสเครื่องชูใจบ้างเล่า ควรค้นให้พบ.

๓๐๕. ผู้ต้องการรบหรือแข่งขันต่อสู้จะต้องเป็นผู้แพ้และเดือดร้อน หรือเป็นผู้ชนะและก่อเวรอย่างใดอย่างหนึ่ง ฝ่ายผู้ที่ไม่หนีไม่สู้เป็นผู้ไม่แพ้ในที่ทั้งปวง และปวงชนจะยกความชนะให้มิใช่เป็นผู้ก่อเวร มีสุขมั่นคง.

๓๐๖. ผู้บอกพระไตรปิฎก ย่อมเกิดในสกุลสูงมั่งคั่งมีทรัพย์มาก ลือกระฉ่อนและเป็นผู้ร่วมกับคนชั้นสูง.

๓๐๗. ก็ผู้ที่เป็นหน่อพระพุทธเจ้า ทำบุญทั้งหลายมีทานเป็นต้นอยู่ด้วยไม่ประมาทแล้ว จะเป็นผู้สะพรึบพร้อมด้วยองค์ทุกอย่างอันไตรโลกยกย่องนับถือ.

๓๐๘. การให้ธรรม ย่อมชำนะการให้ทุกอย่าง รสธรรมย่อมชำนะรสทุกอย่าง ยินดีในธรรม ย่อมชำนะความยินดีทุกอย่าง ความสิ้นตัณหา ย่อมชำนะทุกข์ทั้งปวง.

๓๐๙. ที่สุดของการงาน ที่สุดของการเล่น ที่สุดของการกิน ที่สุดของการเที่ยว ที่สุดของการชั่ว ที่สุดของการเรียน ที่สุดของความดี ที่สุดของความรู้ ที่สุดแห่งชีวิตเหล่านี้ถ้าผู้มีปัญญาพิจารณาแล้วจะเห็นว่ามีรสคนละอย่างกัน.

๓๑๐. เพลินในโลกก็ลืมตาย ดูในกายก็เห็นทุกข์ เพ่งพินิจด้วยปัญญาก็รู้จริง อยู่กับรู้จริงก็พ้นทุกข์.

๓๑๑. ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง สันโดษเป็นทรัพย์อย่างประเสริฐ ความคุ้นเคยเป็นญาติอย่างสนิท พระนิพพานเป็นสุขอย่างยอด.

ปวัติธรรมภาค ๓

คือสุภาษิตที่ลิขิตขึ้นเตือนใจ

ดุจนัยภาค ๑ – ๒ ข้างต้น

๑. มิตรกับศัตรูอยู่ในตัว คือความชั่ว ทุกข์ภัยเป็นศัตรูผู้ทำลาย ส่วนความดีมีสุขเป็นมิตรสหาย ช่วยป้องกันอันตราย แลส่งเสริมให้เจริญด้วยบารมี

๒. ความฉลาดรอบรู้ ย่อมมีอยู่แก่นักศึกษาที่ขยันหมั่นเพียรตามหน้าที่

๓. ความคิดชอบเป็นอาหาร การรอบรู้เป็นทรัพย์อย่างประเสริฐ

๔. เมื่อเรากล้าหาญหมั่นเพียร ทำดีด้วยสติปัญญา ศัตรูก็ต้องกลับกลายมาเป็นมิตร

๕. จรรยามารยาทที่ประกอบด้วยธรรม ย่อมมีได้ด้วยสนใจศึกษาปฏิบัติ

๖. คนทั่วไปไม่มีใครชอบคนเย่อหยิ่ง จองหอง อวดดี ดื้อด้าน

๗. คนดีหรือของดี แม้มีปริมาณน้อย แต่มีคุณค่ายิ่งกว่าคนเลวของเลวแม้มีปริมาณมาก.

๘. คนใจร้าย ย่อมชอบกล่าวร้ายทำร้าย ไม่นิยมพูดดีทำดีนี้เป็นส่วนมาก.

๙. การแตกแห่งมิตรก็เพราะไม่ซื่อต่อกัน หรือทำตัวไม่ดีให้มีราคีคาว.

๑๐. จิตย่อมได้ความชื่นบานอบอุ่น เมื่อได้รับเมตตากรุณาจากผู้ใหญ่ และได้ความเคารพคารวะ กตัญญูกตเวทีจากผู้น้อย.

๑๑. คนที่ไม่เชื่อว่า บุญบาปให้ผลได้จริง หรือถูกอกุศล คือโลภะ โทสะ โมหะ ครอบงำจิต เขาทำชั่วช้าลามกได้ง่ายๆ กว่าจะรู้ว่าร้ายก็มักสายเกินที่จะแก้เสียก็มาก.

๑๒. ในบุคคลนั้น มีความเกียจคร้าน การทุจริต เป็นศัตรูที่ร้ายกาจ.

๑๓. ผู้ประมาทเลินเล่อ ปล่อยให้พระกาล คือเวลา ผลาญชีวิตไปเปล่า ตั้งครึ่งชั่วโมงบ่อยๆ หรือตั้งวันตั้งเดือนตั้งปี แลตลอดชีวิต โดยไม่ได้ใช้ประโยชน์ ก็เหมือนทำโทษตนให้ติดในเรือนจำต้องถูกทัณฑกรรมต่าง ๆ นั่นเอง.

๑๔. คนโง่จิตหยาบช้า ใช้ความกล้าในทางผิด คิดเห็นว่าความชั่วเป็นความดี จึงต้องมีทุกข์มากหลากหลาย.

๑๕. ความตั้งใจเลือกทำแต่กิจกรรมที่จำเป็น แลควรแก่หน้าที่แลฐานะ ย่อมเป็นกำลังยิ่งใหญ่ ที่จะส่งให้เป็นผู้มีสุขประเสริฐ.

๑๖. คนฉลาด สามารถทำประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่สรรพสัตว์ได้มากเพียงใด ก็เป็นผู้สวยงามอันมีเกียรติ ควรเคารพยิ่ง ของมหาชนเพียงนั้น.

๑๗. ความเกียจคร้านให้สบายในเบื้องต้น แต่ให้ผลเป็นทุกข์ในเบื้องปลาย.

๑๘. ความรักมีที่ไหน ท่านว่าทุกข์อยู่ที่นั่น (คือหมายรักสังขาร) แต่ผู้รู้จักใช้รักบริสุทธิ์ รักความรู้ เมื่อพ้นจากทุกข์ในสงสารก็เป็นคุณอย่างยอดยิ่ง ให้เกิดสุขอย่างยอดยิ่ง เพราะความรักบริสุทธิ์จริง บังคับให้ทำได้ดีจนสุดเขตแห่งวาสนา.

๑๙. ความชังอาฆาตพยาบาท ในคนสัตว์ จัดว่าเป็นโทษเป็นอกุศล เป็นกรรมลามก แต่ผู้ฉลาดเอามาใช้ในการโกรธ อาฆาตพยาบาท ไม่ให้มานอนในใจ แลชัง ตัณหา มานะ ทิฏฐิ อวิชชาไม่ยอมให้มาฉาบทาจิตใจ ก็จัดว่าเป็นคุณบุญกุศล บันดาลให้ผู้รู้จักเป็นบัณฑิต.

๒๐. ความหยิ่งในความดี ซึ่งชวนให้จองหอง ไม่ทำกรณียกิจตามความแก่กาละเทศะแลหน้าที่ ความดีก็ถูกจะลดจดหมดค่า

๒๑. หญิงสาวหยิ่งในรูปสวย ไม่ปฏิบัติหน้าที่ให้ดี ชายหยิ่งในวิชาความรู้ เมาในดีกรีประโยคที่ศึกษา และความสามารถบางอย่างไม่ทำหน้าที่ให้ดี สมความรู้ ชื่อว่าเขาตัดเยื่อใยของผู้ที่มีเมตตาปรานีให้ขาดไป.

๒๒. คนใจทรามมักเห็นประโยชน์ในการกล่าวเท็จได้บ่อยโดยเขาไม่รู้ว่า นั่นเป็นความชั่วร้าย เหมือนเชื้อโรคมะเร็งกินหัวใจ.

๒๓. ทำไมความชั่วร้ายที่น่าอับอาย กลับแพร่หลายไปในหมู่ชนได้รวดเร็ว เหมือนมีปีกบินไป คิดดูก็น่าจะเห็นว่าจิตใจของคนที่

เศร้าหมอง ซึ่งเป็นที่รับรองความชั่วร้ายที่น่าอับอายยังมีมาก ดังคลื่นวิทยุ คลื่นโทรทัศน์ที่ตรงกัน ก็รับเสียงและภาพที่ส่งมาได้.

๒๔. ทำไมจึงยังมีคนทรามมากกว่าคนดี ก็เพราะแม่ พ่อ ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติมิตร ตลอดถึงเจ้าหน้าที่ โดยมากไม่ได้อบรมตนให้เห็นโทษของการล่วงศีล มัวแต่มัวเมา เลือกค้นหาอาชีพ ทำตนให้เป็นคนทุศีล ศีลชั่ว สร้างตัวให้เลวแล้ว สร้างลูกหลานเหลนให้เกิดมาเป็นคนเลวตามกันเรื่อยไป.

๒๕. ผู้ชอบประกอบอบายมุข เหตุแห่งความเสียทรัพย์สินยศศักดิ์ เช่นกินเหล้าเมา รูป รส เสียง เล่นการพนันเพลิดเพลินมุ่งแต่จะได้ จนกลายเป็นคนฉ้อราษฎร์บังหลวง ใช้อำนาจนอกหน้าที่ เหล่านี้ นับเป็นเสนียดจัญไรไม่สมควรสมาคมด้วยเลย.

๒๖. การที่จะตำหนิติโทษผู้อื่น ควรดูตัวของเราให้รอบคอบทั้งกายและใจก่อน.

๒๗. พ่อแม่แลครูอาจารย์เป็นผู้รับผิดชอบ ที่จะให้ศิษย์เป็นคนดีมีสามารถ เพราะฉะนั้นจะต้องระวังสังวรในศีล และฝึกตนอย่างยิ่ง ควรเป็นแม่พิมพ์ที่ดี คือเป็นแบบอย่างของบุตรธิดา แลศิษย์ได้ดีจริง.

๒๘. ที่มีเสน่ห์เป็นที่นิยมชมชื่นนั้น ไม่ใช่เพียงมีเงินทองต้องมีเมตตาอารีเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันตามสมควรแก่โอกาสแลกำลัง แลสามารถในการงานอันเป็นหน้าที่.

๒๙. การพูดจริงมีจังหวะเสียงแจ่มใส แสดงแววแห่งเมตตาแลกล้าหาญ ตามควรแก่กาลเทศะ ย่อมเป็นที่นิยมทั่วไป.

๓๐. มีเพียรชอบทำหน้าที่ของตนให้บริบูรณ์นั้น เป็นคุณสำคัญที่จะบันดาลให้ประสบโชคดี มีวาสนา.

๓๑. คนทำงานในหน้าที่บกพร่อง แม้ต้องทำงานอดิเรกมากก็ยากที่โชคจะอำนวยประโยชน์ให้

๓๒. การปล่อยให้โทษะเกิดปรากฏเมื่อใดแล้ว พึงตรวจดูเถิดว่า สิริมงคลแลมิตรสหายของตนก็พลอยหลุดไปด้วย ควรระวังชั่งใจให้ดี.

๓๓. คนคับแคบไม่มีใจกล้าเสียสละ ไม่มีมิตรสหายมาก ก็ยากที่จะบริหารงานใหญ่โตให้สำเร็จได้.

๓๔. ถ้าเราสังเกตเหตุผลแลมุ่งทำดี แม้ศัตรูก็อาจเป็นประโยชน์แก่เรา เพราะเขาจะชี้ความบกพร่องของเราให้ปรากฏ.

๓๕. ความจริงเป็นคุณยิ่งใหญ่สูงสุด บุคคลไม่มีความจริงก็เหมือนคนที่มีแต่สมบัติเลว ๆ ไม่พ้นภัย ไม่ดีเด่นในสังคมจริง.

๓๖. ความมีชัย ความภูมิใจ ย่อมมีแก่ผู้มีอัธยาศัยใหญ่กล้าหาญ มีพยายามสูง.

๓๗. โอกาสแลความสามารถ ถ้าได้ประจวบกันจึงจะมีผลยิ่งควรบูชา.

๓๘. มีโอกาสแต่ไม่มีความสามารถ หรือสามารถแต่ไม่มีโอกาสนั้น ไม่ค่อยมีความหมายคล้ายไม่มี.

๓๙. ถ้าบุคคลรู้ตนว่า ความโกรธทำให้ตนบ้า คิดพูด ทำเกินเหตุน่าบัดสีแล้ว ก็น่าจะยับยั้งชั่งใจให้มีเมตตากิริยาดี หรืออุเบกขา มีกายวาจาน่าเลื่อมใส.

๔๐. ธรรมมีอานุภาพปราบทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ผู้เคารพ ยิ่งกว่าบิยชนจะทำให้.

๔๑. คนดีมีมิตรทุกแห่ง จะไปที่ไหนก็สบายที่นั่น ให้ที่นั้นพลอยดีมีสุขไปด้วย.

๔๒. แต่คนไม่ดีขี้โกรธ มีศัตรูมากก็ยากจะหาความสุขสบายไปที่ไหนก็มักมีไฟเผาที่นั่น.

๔๓. ผู้คงแก่เรียนชอบเรียนชอบรู้ ก็เหมือนเป็นผู้มีทรัพย์เครื่องปลื้มใจอยู่กับตน.

๔๔. ผู้มีอวัยวะสมบูรณ์ไม่พิการ ก็เชื่อว่ามีทรัพย์มหาศาลสามารถจะสร้างสรรค์สวรรค์นิพพานตามประสงค์ แต่ต้องมีสติบัญญาเป็นอุปกรณ์.

๔๕. คนถึงจะมีอะไรดีสักเท่าไร ถ้าไม่รู้จักใช้ไม่รู้จักรักษาของดีนั้นก็จะกลายเป็นศัตรู.

๔๖. ทุกคนควรจะรู้ว่า ศัตรูที่แท้นั้น คือ ตัวเกียจคร้านโง่เขลาเบาสติบัญญา.

๔๗. ความเจริญสุขสมบัตินั้นย่อมอุบัติ เพราะพยายามฝึกฝนตนให้ดียิ่งขึ้นเนือง ๆ.

๔๘. เพียรอดทนสร้างตนเองในทางที่ชอบ ชื่อว่าประกอบที่พึ่งของตน.

๔๙. ใช้สติปัญญา สัจจะเอาชนะตนเอง ย่อมรุ่งเรืองเหมือนเพิ่มเชื้อเพลิง ให้เถลิงสว่างแสง.

๕๐. คบคนดีเป็นศรีแก่ตัว คบคนชั่วอปราชัย ควรใคร่ครวญดูว่าเราเป็นคนเช่นไร.

๕๑. ความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล เป็นคุณให้เกิดสุขทั้งตนและผู้อื่น แต่พึงดูผู้เป็นกสิกรที่ฉลาด ซึ่งเขาหว่านพืชเช่นไร ในที่อย่างไหน ในกาลไหนเป็นต้น.

๕๒. ผู้บำเพ็ญความจริงให้เต็มในสันดาน ย่อมเป็นผู้อาจหาญมีอานุภาพ ให้สิ่งที่ไม่เหลือวิสัยสำเร็จ.

๕๓. คนย่อมได้ชื่อเสียงเพราะความสัตย์ ๆ จะส่งเสริมให้ทำดีจนสุดเขตแห่งวาสนา.

๕๔. นที่พยายามชอบเอาชนะอุปสรรค ย่อมเป็นคนเข้มแข็งมีเกียรติที่น่าไว้วางใจ.

๕๖. ขี้แย กลัวยากลำบาก จะทำอะไรสักเล็กน้อยก็เห็นเป็นใหญ่ ทุกข์จะเพิ่มพูนมา.

๕๗. คนที่มีชื่อเสียงเด่นในโลก ถึงจะลำบากกายใจก็ชื่นบานโดยมากเป็นผู้อดทนพากเพียรกล้าหาญ.

๕๘. ผู้ที่กล้านักมักม้วย หรือกล้านักมักบีนก็มี ฉะนั้นควรกล้าแต่พอดี แลอย่าให้เกินพอดี.

๕๙. คนที่รักสวยนักมักเศร้า ไม่ควรเมาในความสวยเกินไป ควรเพ่งใจให้เห็น อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตาไว้ด้วย.

๖๐. การศึกษาหาความรู้ พร้อมด้วยการประกอบชอบแม้เยาว์วัยก็ฉลาดกว่าผู้ไร้การศึกษาแม้สูงอายุ.

๖๑. คนฉลาดเป็นคนมีอำนาจเหนือบุคคล แลสิ่งของเขาต้องการก็ใช้ให้เหมือนเจ้าของ.

๖๒. ความเลวร้าย ย่อมอุบัติขึ้นได้จากความใจดำหรือความอ่อนแอ แลความเขลา.

๖๓. ความรู้ดีนั้น เกิดจากความสังเกตจดจำเพ่งพิจารณาเป็นส่วนสำคัญ.

๖๔. ความไม่ซื่อสัตย์ในการนัดหมาย ชื่อว่าไม่รักเกียรติคุณเหตุไม่พึงใจที่เหลือวิสัยอาจเกิดขึ้นได้.

๖๕. เหตุสุดวิสัยอาจเกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกคนควรเตรียมตัวให้พร้อมไว้ ไม่ควรประมาท คือ ทำชาติความเกิดแลชีวิตให้เต็มด้วยบารมี.

๖๖. เหตุที่ไม่ปรารถนา อาจเกิดได้ทุกเวลา ถ้าไม่ประมาทก็อาจปลอดภัย.

๖๗. เหตุร้ายเกินคาด อาจเกิดได้ ไม่ว่าที่ไหนเมื่อไร เมื่อพ้นภัยควรมีสติทำหน้าที่ให้พร้อมสรรพ.

๖๘. ควรนึกอยู่เสมอว่า ศัตรูของผู้อยู่ในโลกมีมาก หากไม่ระวัง ไม่รีบศึกษาปฏิบัติ อาจต้องเป็นเชลยของศัตรู ผู้รู้จึงเตือนตนอยู่เนืองนิตย์.

๖๙. ผู้มีสติตื่นอยู่ในคุณพระพุทธ พระธรรม แลพระสงฆ์ เจริญภาวนาอยู่เนืองนิตย์ พระพุทธเจ้า ทรงรับรองว่า ผู้นั้นเป็นสาวกของพระองค์ ตื่นอยู่ตื่นดีแล้วทุกเมื่อ.

๗๐. ผู้มีสติระลึกอยู่ในคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นการเจริญภาวนา สมเด็จพระบรมศาสดา ตรัสรับรองว่า ผู้นั้นเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ตื่นอยู่ตื่นดีแล้วทุกเมื่อ.

๗๑. การศึกษาค้นคว้าฝึกฝน ทำได้ทั้ง ๔ อิริยาบถ นั่ง นอน ยืน เดิน ทั้งนั่งอยู่หรือไปที่อื่นนั้น ๆ.

๗๒. อันปูนทรายไม้เหล็กถึงต่างพรรณ์ แต่รวมกันถูกส่วนควรค่ายิ่ง.

๗๓. บุตรของพระพุทธเจ้า ย่อมอยู่เหนือโลกธรรม เช่นน้ำหรือจะน้อยหรือมากก็ตามที ลักษณะที่ดีของจอกแหน ก็คือลอยอยู่เหนือน้ำร่ำไป.

๗๔. พระอาทิตย์พระจันทร์ส่องแสง เป็นประโยชน์แก่ผู้มีจักษุฉันใด พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ก็ส่องใจของผู้เพ่งให้ผุดผ่องฉันนั้น.

๗๕. การดูคนด้วยแว่นตาทาขี้ผึ้ง ถึงจะเห็นก็ห่างจากความจริง.

๗๖. จงเหลียวดูตนให้จงหนัก ก่อนจะทักท้วงหรือตำหนิติเตียนผู้อื่น.

๗๗. คำพูดที่อ่อนหวานตามเหตุผล เหมาะแก่กาละเทศะ เป็นกุญแจที่จะให้สำเร็จประโยชน์เป็นอย่างดี.

๗๘. ทรัพย์ก็ดี น้ำใจที่กรุณาก็ดี ไม่อาจผูกไมตรีคนพาลให้สำเร็จได้ทั่วไป.

๗๙. กายนี้ไม่นานหนอ จักนอนทับแผ่นดิน มีวิญญาณไปปราศแล้ว อันเขาทิ้งเสียแล้ว จักเป็นเหมือนท่อนฟืนอันหาประโยชน์มิได้.

๘๐. คนพาลย่อมคิดว่า เราจะอยู่ตลอดฤดูฝนในที่นี้ จักอยู่ตลอดฤดูหนาวในที่นี้ จักอยู่ตลอดฤดูร้อนในที่นี้ หารู้จักอันตรายอยู่ไม่.

๘๑. เมื่อมัจจุราชครอบงำแล้ว บุตรทั้งหลายมีอยู่เพื่ออันต้านทานมัจจุราชไม่ได้ บิดาก็ไม่ได้ ถึงพวกพ้องก็ไม่ได้ ความป้องกันย่อมไม่มีในหมู่ญาติ บัณฑิตทราบอำนาจแห่งเหตุนี้แล้ว พึงเป็นผู้สำรวมแล้วในศีล พึงรีบเร่งทำทางเป็นที่ไปนิพพานให้หมดจด.

๘๒. ท่านทั้งหลายจงยินดีในความไม่ประมาทเถิด จงตามรักษาจิตของตน จงยกตนขึ้นจากหล่ม เหมือนกุญชรตกหล่มแล้วถอนตนขึ้นจากหล่มฉะนั้น.

๘๓. ศีล สมาธิ ปัญญา ทั้ง ๓ นี้ อันผู้ใดเจริญดีแล้ว ผู้นั้นย่อมก้าวล่วงบ่วงเป็นที่ตั้งอยู่แห่งมาร รุ่งเรืองอยู่เหมือนพระ-อาทิตย์ฉะนั้น.

๘๔. ความเร่าร้อน ย่อมไม่มีแก่ท่านที่มีทางไกลอันถึงแล้ว มีโศกปราศไปแล้ว พ้นแล้วในธรรมทั้งหลายทั้งปวง มีกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งสิ้นอันละเสียแล้ว.

๘๕. ธรรมอนุเคราะห์ผู้เคารพนับถือ ให้มีความสุขกายสบายใจ ยิ่งกว่าบุตรภรรยาญาติมิตร ศิษย์อาจารย์จะพึงทำให้.

๘๖. มังสจักษุคือตาเนื้อ ถ้ารู้จักใช้ให้ดีก็มีคุณอนันต์ แต่ไม่รู้จักใช้ ก็ให้โทษมหันต์ ฉันใด ตาในก็ฉันนั้น.

๘๗. การเปลี่ยนแปลงตนจากภาวะที่อ่อนแอ ให้เป็นคนแข็งแรง จากภาวะที่แข็งกระด้างให้เป็นคนอ่อนโยน เปลี่ยนจากภาวะที่โง่เขลาให้เป็นคนเฉลียวฉลาด จากภาวะที่ขลาดให้เป็นคนกล้าหาญ เป็นหน้าที่เป็นวิสัยที่มนุษย์ควรพึงทำ เพราะสิ่งในโลกเป็นของไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงได้ ผู้รู้สึกตน จึงไม่ยอมทนอยู่ในความเลวทราม

๘๘. ธรรมดาส่วนชั่ว เช่นความโง่เขลา ความฉลาด ความดิ้นรน มักง่าย และทุจริตเป็นต้น ย่อมสร้างรูปที่ชั่ว สร้างชื่อเสียงที่ชั่ว สร้างอันตรายทุกข์ร้อนต่าง ๆ ให้ปรากฏ.

๘๙. ธรรมดาส่วนดี เช่นความฉลาดเฉลียว ความองอาจกล้าหาญ ความสุจริต ย่อมสร้างสรรรูปที่ดี สร้างชื่อเสียงที่ดี สร้างบารมีที่พึ่งพาอาศัย สร้างความสุขกายสบายใจให้ปรากฏ.

๙๐. ผู้ไม่ต้องการความทุกข์ ต้องการแต่ความสุขสำราญดีงาม

ต้องเปลี่ยนใจที่ขลาดให้กล้าหาญ ตั้งสัจจาธิษฐาน พยายามละเว้น

ธรรมดาส่วนชั่วอย่างเด็ดขาด พยายามก่อสร้างสั่งสมอบรมธรรมดาส่วนดีให้เต็มสามารถ.

๙๑. ในฐานะที่ท่านมีรูปพรรณสัณฐานเป็นคน ที่สามารถจะทำตนให้พ้นจากโทษของธรรมดาฝ่ายต่ำ ถ้าท่านปล่อยให้ต้องโทษของธรรมดาฝ่ายต่ำ ท่านควรจะติเตียนตนว่า ท่านเป็นคนแต่เปลือกข้างในไม่ใช่คน.

๙๒. การที่คนรู้จักตักเตือนหรือติเตียนตน ย่อมเป็นอุบายที่ให้ได้ผลดีสมปรารถนาตามลำดับ

๙๓. การละเลิงในลาภยศสรรเสริญและสุขเวทนาเพียงเล็กน้อย ปล่อยให้เวลาและชีวิตล่วงไปโดยไร้ประโยชน์ ย่อมเป็นการลงโทษตนยิ่งกว่ายกย่อง.

๙๔. การที่ท่านปรารถนาจะเป็นคนดี มีความสุขเกษมนั้น ถ้าท่านไม่ตั้งโครงการให้ดี ไม่มีความพอใจบากบั่นมั่นคง ท่านย่อมจะคลาดจากส่วนที่ประสงค์ คงได้รับแต่ความหวัง.

๙๕. เมื่อทำผิดเองแล้วยอมรับผลผิด เพื่อสังวรต่อไปดีกว่าที่จะยัดเหยียดผลผิดให้ผู้อื่น ที่เขาไม่พอใจรับ เพราะธรรมดาจะปรับโทษให้ท่านชั่วช้าลงถึง ๒ เท่า หรือยิ่งกว่า.

๙๖. เมื่อต้องการบวกคุณความดี มีความสุข ก็ต้องมีการลบคือสละความชั่ว เช่นความเกียจคร้าน ความมักง่าย ความตระหนี่

และ โลภ โกรธ หลง มายา สาเถยยะ อติมานะ ประมาท ออกจาก

สันดาน เพราะคติธรรมดาย่อมตัดสินเด็ดขาด คือให้เสียสละอย่างหนึ่ง พอกพูนอีกอย่างหนึ่ง เป็นเครื่องตอบแทนจะหลีกเลี่ยงหาได้ไม่.

๙๗. อิสรภาพและความสุข ทุกคนปรารถนามาแต่กำเนิด แต่เป็นสมบัติประเสริฐ ที่ได้เฉพาะผู้ทรงคุณธรรมความดี ฝ่ายคนไม่ดี พยายามผิดทาง ก็ได้แต่ความหวังจนวันตาย.

๙๘. ผู้ได้อิสรภาพและความสุขเต็มที่นั้น ไม่มีใครจะยิ่งกว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าท่านมัวเมาประมาทชักช้าเสีย ไม่ประพฤติตามตัวอย่างให้จริงแล้ว ชีวิตก็จะเป็นหมันเปล่า.

๙๙. จงเชื่อตัวท่านว่าเป็นมนุษย์ที่ดี คือเป็นผู้มีความเพียร มีสติ มีใจมั่นคง มีปัญญาสามารถ แลทำกิจในหน้าที่ของตนเถิด ผลประเสริฐจะเป็นของท่านแน่แท้.

๑๐๐. คนดี เด็กดีอยู่ที่ไหน สวรรค์อยู่ที่นั้น คนชั่วช้าคนพิการไร้สมรรถภาพอยู่ที่ไหน นรกก็ที่นั่น นักปราชญ์อยู่ที่ไหนอิสรภาพแลความสุขมีที่นั่น.

๑๐๑. คนพาลมักพอใจทำแต่ความชั่วร้าย โดยเห็นว่าเป็นอำนาจของตน ส่วนสาธุชนหมั่นทำประโยชน์เป็นอำนาจและความสุข.

๑๐๒. ผู้ไม่รู้จักบุญคุณ ถึงบุญคุณจะมีรอบ ๆ ข้างก็มักกลายเป็นบาปเป็นโทษสำหรับเขา เพราะความประกอบไม่สมควรของคนโง่นั้น.

๑๐๓. ผู้รู้จักใช้อายตนะ ๑๒ เป็นครูเนื่องนิตย์ รู้จักคุณอันมีประจำทิศ ประจำอารมณ์ ย่อมสามารถสั่งสมบุญคุณให้เจริญเต็มที่ได้แลพลอยกลายเป็นนักปราชญ์ไปด้วย.

๑๐๔. คนเขลา มักเคารพกิจการแลบุคคลจนเสียธรรม ส่วนผู้รู้หรือสาวกของพระพุทธเจ้านั้น ไม่เคารพใครและอะไรยิ่งกว่าสัจจธรรม.

คำปรารภ

สุภาษิตจินตกวีนิพนธ์ สาธุชนนิยมท่องให้จำได้ และทำไว้ในใจโดยแยบคาย เพราะเป็นเหตุให้เกิดความบันเทิงใจ และสามารถเป็นสหายของตนในการประคองกายวาจาใจให้ดำเนินตรงไปถึงประโยชน์สุขสมปรารถนา ทั้งทางคดีโลกและคดีธรรม ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูงคือเกื้อกูลกรณีทางคดีโลกให้สมบูรณ์ และเกื้อกูลกรณีทางคดีธรรมให้เจริญต่อไป ตั้งแต่อย่างหยาบจนถึงอย่างละเอียดโดยลำดับ เป็นของจำได้มาแต่ผู้อื่นเมื่อยังเยาว์บ้าง มาพบใหม่จากหนังสือต่าง ๆ ในภายหลังและคัดไว้บ้าง ประพันธ์ขึ้นเองตามควรแก่เหตุบ้าง แต่ไม่ได้ตั้งใจรวมพิมพ์มาแต่เดิม พึ่งมาปรารภจะรวมพิมพ์เป็นของแจกในงานบำเพ็ญกุศลชนมายุ ๗๐ ปีบริบูรณ์ของอุบาสิกากรอง วิทยานุกรณ์ ผู้เป็นโยมนี้ เพื่อสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ยังเยาว์ และผู้มีโอกาสน้อยในการศึกษาสดับตรับฟัง เหมือนดังได้รับโอวาทของผู้ใหญ่ บัดนี้เวลาล่วงมา ๒๗ ปี ในการทำบุญประจำปีที่ ๕๐ ของวัดสัมพันธวงศ์ แลในการกุศลที่คณะศิษยานุศิษย์ญาติมิตร มีจิตปรารถนาจะบำเพ็ญกุศลฉลองอายุครบ ๘๐ ปีของอาตมาเป็นการแสดงกตัญญูกตเวทีแลมิตตสังคหะ ญาติสังคหะแก่อาตมา จึงเลือกเอาหนังสือนี้พิมพ์เป็นของแจกรวมกับหนังสืออื่น ที่พอจะเตือนใจให้เกิดประโยชน์สุขโสมนัสแก่ผู้มาร่วมงาน แต่น่า

เสียดายที่ไม่มีโอกาสพอจะค้นที่มาของสุภาษิตนั้น ๆ ว่า ใครเป็นผู้

นิพนธ์หรือผู้กล่าวที่ไหน เมื่อไร ได้ทั่วถึง จึงไม่ได้บอกไว้เลย ทั้งถ้อยคำสำนวนก็เกรงว่าจะคลาดเคลื่อนจากฉบับเดิมอยู่บ้าง แต่หวังว่าถ้ามีโอกาสหรือมีผู้เห็นชอบด้วย คงช่วยให้หนังสือนี้สำเร็จประโยชน์ดียิ่งขึ้นในกาลต่อไป.

ขออำนาจเจตนาดีของกวีทั้งหลายและคุณพระรัตนตรัยจงบันดาลให้ใจของผู้ได้อ่านได้ฟังหนังสือนี้ พร้อมทั้งผู้โมทนาจงมีความสุขเกษมสำราญ ยังประโยชน์อันไพศาลให้สำเร็จนิราศภยันตรายทั่วกัน เทอญ.

วัดสัมพันธวงศ์ พระนคร
วันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๙

ข้อเตือนใจในการตั้งตัว

อักษรย่อในตราพระเกี้ยว

๑. ร. จ. บ. ร. ต. ภ. ว. ห. จ. ร. ความพิสดารว่า

เราจะบำรุงตระกูลวงศ์ให้เจริญ

๒. คนใดมีชาติเชื้อ พงศ์ทราม
มีหมั่นพยายาม ยิ่งแล้ว
ศึกษาประกอบงาม เชิงฉลาด
กลับยศใหญ่ยิ่งแกล้ว เช่นเชื้อผู้ดี

๓. ผู้ดีมีชาติเชื้อ สกุลวงศ์
ประมาทจิตคิดทนง เชื่อหน้า
ไป่เพียรกลับพาพงศ์ ตนเสื่อม ศูนย์แฮ
นานหน่อยค่อยต่ำช้า หมดเชื้อมีชุม

๔. รูปเยาว์ก็สมบูรณ์ และตระกูลก็ไพศาล
แม้นไร้วิชาการ บ่มิงามจะเปรียบฉัน
ทองกวาวพิไลยพ่าง ชนช่างระบายพรรณ์

แต่ไร้สุคนธ์สรรพ์ นรไป่นิยมชม

๕. ความรู้เสมอมิตร จรติดสกลกาย
ลาภเลิศประเสริฐหลาย จะอุบัติบ่ขัดแคลน
อนึ่งเป็นสถานเคา– รวเต้าผดุงแดน
เป็นทรัพย์วิเศษแสน ปถพีในโลไกย
ผู้ไร้วิชาคุณ บ่ชำนาญคดีใด
เฉกชาติปสุรใน ปฤตพีบ่ผิดผัน

๖. อันความรู้กระจ่างถึงอย่างเดียว
แต่ให้เชี่ยวชาญเถิดคงเกิดผล
อาจจะชักเชิดชูฟูสกนธ์
ถึงคนจนพงศ์ไพร่คงได้ดี

๗. คนมักง่ายภายหน้าร้องว่าโอ๋
พวกคนโง่ทำงานหนักใช่ศักดิ์ศรี
โทมนัสอัดอุราทั้งตาปี
เพราะเหตุที่โง่เขลาต้องเศร้าใจ

๘. คนรูปสวยรวยทรัพย์กับอำนาจ
คนฉลาดออกหน้าสง่าใหญ่
พวกคนดีมีปัญญาอาชานัย
คิดสิ่งใดย่อมเป็นคุณบุญระคน

๙. หูแน่นใจหนักหลักสติ
อย่าได้ริวู่วามพลุ่มพล่ามผลุน
ถ้ากล้านักมักบีนจนสิ้นทุน
ขลาดนักมักจะวุ่นวิตกไป

๑๐. มรรยาทกิริยาท่านว่าไว้
ใช่อื่นไกลหรือคือสง่าตัวราศี
อาจเพิ่มพูนพิพัฒน์สวัสดี
แก่นารีบุรุษสุดประมาณ

๑๑. เขาย่อมเปรียบเทียบความว่ายามรัก
แต่น้ำผักต้มมาชมว่าหวาน
ครั้นจืดจางห่างเหินไปเนิ่นนาน
แต่น้ำตาลก็ว่าเปรี้ยวไม่เหลียวแล

๑๒. จะยืนเดินนอนนั่งระวังท่า
ไม่อาซาเขาจะพากันยิ้มหวัว
ยามสำรวลก็อย่าสรวลให้เมามัว
แม้จะหัวหัวร่อพอสบาย

๑๓. เมื่อยามยิ้มยิ้มไว้แต่ในพักตร์
อย่ายิ้มนักเสียสง่าพาสลาย
อย่าเท้าแขนเท้าคางให้ห่างกาย
อย่ากรีดกรายกรุ้งกริ่งทำหยิ่งไป

๑๔. อนึ่งสตรีถึงรูปงามทรามสวาสดิ์
แม่มรรยาทผิดตระกูลประยูรหงส์
ชายที่ดีเขาไม่มีจิตจำนง
ก็คงลงอยู่ว่างามทรามกิริยา

๑๕. ถึงพาลพอดีดูแต่สุภาพ
ไม่หยามหยาบมรรยาทสมวาสนา
จะกล่อมเกลี้ยงเคียงหมอนนอนเต็มตา
คงดีกว่างามพริ้งเป็นลิงลน

๑๖. จำอะไรไม่เหมือนจำธรรมของพระ
มีแต่จะหลีกชั่วทั่ววิถี
ตายไม่หลงคงไม่เกิดประเสริฐดี
ความจนมีไม่ยั้งยืนรู้คืนคลาย

๑๗. คนดีชั่วมีจนทุพพลภาพ
อย่าเพ่อหยาบหยามขู่ลบหลู่หลาย
คงจะมีดีบ้างในร่างกาย
ลูกผู้ชายอย่าเพ่อหมิ่นจินตนา

๑๘. ถ้านายดีมีปัญญาอัชฌาสัย
เหมือนโพธิไทรใบบีดสนิทหนา
อาศัยร่มชมเชยเผยผกา
เป็นที่ผาสุกใจแก่ไพร่พล

๑๙. ถ้าบ่าวดีมีปัญญาสวามิภักดิ์
ถึงเบาหนักละเอียดหยาบช่วยหาบขน
กว่าจะเสร็จกิจนายด้วยกายตน
ถึงอับจนรักนายสู้ตายแทน

๒๐. อันกำเนิดเกิดมาในหล้าโลก
สุขกับโศกยังไม่สิ้นอย่าสงสัย
เสน่หาตาบอดไม่รอดภัย
รู้ตัวได้ทำดีจึงมีคุณ

๒๑. อันพืชพรรณพฤกษาบรรดามี
ทั้งเลวดีรสชาติฝาดเปรี้ยวหวาน
สืบพืชพรรณเก้ารสปรากฏนาน
นี่พยานแห่งมิตรคิดคบกัน

๒๒. ผูกสนิทชิดเชื้อนี้เหลือยาก
ถึงเหล็กฟากมัดไว้ก็ไม่มั่น
จะผูกด้วยมนต์เสกลงเลขยันต์
ก็ไม่มั่นเหมือนผูกไว้ด้วยไมตรี

๒๓. ขืนให้รักหักให้ชมโดยสมหมาย
ไม่แยบคายเหมือนเป็นเองเพรงกุศล
ฉลาดคิดพูดทำกรรมของตน

สู้อดทนเพียรสร้างคุณบุญประคอง

๒๔. แม้นบุตรดีก็เป็นที่เฉลิมศักดิ์
จะชูพักตร์ชนนีชนกสอง
ทรัพย์สมบัติควรยกให้ปกครอง
ได้ประคองเชื้อตระกูลไม่ศูนย์วงศ์

๒๕. อันศิษย์ดีชูหน้าครูอาจารย์
ลาภสักการจักเกิดโดยประสงค์
กตัญญูนับถือและซื่อตรง
จะยืนยงวัฒนาสถาพร

๒๖. ทรลักษณ์อกตัญญุตาเล่า
เทพเจ้าก็จะแช่งทุกแห่งหน
ให้ทุกข์ร้อนงอนง้อทรพล
พระเวทมนต์เสื่อมคลายทำลายยศ

๒๗. ถึงยศใหญ่ก็อย่าเผ้าแต่เมามัว
ละเลิงตัวลอยเลิศจนเหลิงหมด
รู้ประมาณนั้นแลดีทวียศ
เกียรติปรากฏเจียมศักดิ์จึงจักสม

๒๘. อันตัวเราก็ต้องดูให้รู้รัก
รักษาศักดิ์เราอย่าให้ผู้ใดฉิน
รักษาตัวอย่าให้มัวมีมลทิน
รักษาศีลทรัพย์ประสงค์ให้คงทน

๒๙. อย่าจำหน่ายจ่ายเกินจนเพลินจิต
นิ่งพินิจตรองความสองสามหน
ไม่ควรจ่ายอย่าจ่ายจะกลายจน
เกิดเป็นคนสิ้นทรัพย์อัปปมาณ

๓๐. มีสลึงพึงประจบให้ครบบาท
อย่าให้ขาดด้วยของต้องประสงค์
ถ้ามีน้อยกินน้อยค่อยบรรจง
อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน

๓๑. ไม่ควรซื้อก็อย่าไปพิไรซื้อ
ให้เป็นมื้อเป็นคราวทั้งคาวหวาน
เมื่อพ่อแม่แก่เฒ่าชรากาล
จะเลี้ยงท่านอย่าให้อดระทดใจ

๓๒. มีบุตรดีก็เป็นศรีสง่าหน้า
ญาติวงศ์พงศาก็ผ่องใส
ถึงเพื่อนบ้านถิ่นฐานที่ใกล้ไกล
ก็พอใจสรรเสริญเจริญพร

๓๓. การอดกลั้นขันตีมีวิจารณ์
รู้ประมาณรับสละประเสริฐสุนทร์
ถึงเสียทรัพย์นับแสนแม้นเป็นคุณ

ควรลงทุนเพราะจะได้กำไรรวย

๓๔. ไม่ควรเสียเบี้ยเดียวควรเหนี่ยวหน่วง
แลควรห่วงบุญกุศลให้ผลช่วย
อย่าห่วงทรัพย์รับส่งจนงงงวย
เอาไปด้วยได้เมื่อไรไปแต่เรา

๓๕. สักรวาหวานอื่นมีหมื่นแสน
ไม่เหมือนแม้นพจมานที่หวานหอม
กลิ่นประเทียบเปรียบดวงพวงพะยอม
อาจจะน้อมจิตโน้มด้วยโลมลม

๓๖. แม้นล้อลามหยามหยาบไม่ปลาบปลื้ม
ดังดูดดื่มบอระเพ็ดต้องเข็ดขม
ผู้ดีไพร่ไม่ประกอบชอบอารมณ์
ใครฟังลมเมินหน้าระอาเอย

๓๗. เป็นมนุษย์สุดนิยมเพียงลมปาก
จะได้ยากโหยหิวเพราะชิวหา
แม้นพูดดีก็มีคนเขาเมตตา
จะพูดจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะความ

๓๘. ประการหนึ่งถึงจะโกรธพิโรธร้าย
หักให้หายเหือดไปเหมือนไฟดับ
ค่อยคิดการงานศึกให้ลึกลับ

แม้นจะจับจับให้มั่นอย่าพรั่นพรึง

๓๙. หนึ่งว่าข้าศึกยังฮึกฮัก
จะโหนหักเห็นไม่ได้ตามใจหมาย
สืบสังเกตเหตุผลกลอุบาย
ดูแยบคายคาดทั้งกำลังพล

๔๐. อนึ่งให้รู้รบทีหลบไล่
ทหารไม่เคยศึกที่ฝึกฝน
ทั้งถ้อยคำสำหรับบังคับคน
อย่าเวียนวนวาจาเหมือนงาช้าง

๔๑. ประการหนึ่งซึ่งจะชนะศึก
จงตรองตรึกยักย้ายให้หลายอย่าง
ดูท่วงทีกิริยาในท่าทาง
อย่าละวางไว้ใจแก่ไพรี

๔๒. วิสัยคนทนคงเข้ายงยุทธ์
ฤทธิ์รุทแรงร้ายกายสิทธิ์
แม้นเพลิงกาฬผลาญแผ่นดินสิ้นชีวิต
อำนาจฤทธิ์ย่อมแพ้แก่ปัญญา

๔๓. รู้อะไรไม่สู้รู้วิชา รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี
๔๔. เพราะมีหูอยู่ปี่มีศักดา แม้นหูหาไม่ปี่ไม่มีฤทธิ์
๔๕. ถึงเป็นชาติเป็นเชื้อ แต่ไม่มีความเอื้อเฟื้อก็เหมือนเนื้อในป่า

๔๖. ไม่ใช่ชาติไม่ใช่เชื้อ แต่มีความเอื้อเฟื้อก็เหมือนเนื้ออาตมา

๔๗. ไม่ถึงที่ก็ไม่ตายวายชีวาวาต ใครพิฆาตเข่นฆ่าไม่อาสัญ ถึงที่ตายก็ต้องตายวายชีวัน ไม่มีใครฆ่าพ้นก็ตายเอง

๔๘. หมั่นเรียนมากรู้ มั่นสัตย์กตัญญู แม่นสู่ทางเจริญ

๔๙. คนคำและธรรมหลากชั้นมากมี
ต่อสามัคคีจึงให้สุขเกษมสันต์
ดุจปูนทรายไม้เหล็กถึงต่างพรรณ
แต่รวมกันถูกส่วนควรค่ายิ่ง

๕๐. ใช้การบังคับถี่ถ้วนเฉียบขาด
สามารถให้ประสิทธิ์กิจทุกสิ่ง
ดุจแสงระพีที่มีประโยชน์มากจริง
แต่แผดนิ่งไม่ลดก็เหลือทน

๕๑. ราตรีเย็นจันทร์เพ็ญเย็นดีมาก
แต่มักพรากพาลจากคุณบุญกุศล
จึงต้องมีราตรีทิวาวน
พอให้คนรู้ชอบประกอบการ

๕๒. ธรรมะมีลักษณะเช่นแว่นตา
ถึงว่าดีมีค่าประเสริฐสาร
แต่อ่อนแก่เกินขนาดมิเป็นการ
ต่อประมาณรู้ดีจึงมีคุณ

๕๓. การดูด้วยแว่นตาทาขี้ผึ้ง
ไฉนจึงจะเห็นจริงสพสิ่งสุนทร์
การถึงพระเพียงวาจาหาส่วนบุญ
จะเห็นคุณค่าแท้มาแต่ไหน

๕๔. บุตรผิดพ่อแม่ต้อง เตือนตัก
บ่าวผิดนายคอยชัก โทษชี้
ศิษย์ผิดท่านครูจัก แถลงโทษ เขานา
พ่อแม่นายครูนี้ ผิดแล้วใครสอน

๕๕. นั่ง ทำบ่อคิดท้อ สักงาย
นอน ก็นึกไป่วาย สักมื้อ
ยืน ยันยั้วจิตหมาย สำเร็จ
เดิน คิดหาเหตุเกื้อ สิ่งนั้นเสร็จสม

๕๖. เวียน วนสกลธ์กอบเกื้อ กิจการ เสมอนา
ตาย เกิดมากประมาณ ไป่ได้
เวียน หวังวัฏฏสงสาร สุดทุกข์ ไฉนนา
เกิด แก่ ตาย เจ็บ ให้ ทุกข์แท้ควรหนี

๕๗. สิ่งใดในโลกล้วน เปลี่ยนแปลง
อนึ่งชราหย่อนแรง เร่งรั้น
ความตายติดตามแสวง ชีพประไลยเฮย
สามส่วนควรคิดค้น คติรู้เตรียมคอย

๕๘. โลกว่างามพระเจ้า แจกเป็น อสุภเอย
โลกว่าเที่ยงพระเห็น อนิจแท้
โลกว่าสุขพระเพ็ญ ญาณว่า ทุกข์นอ
โลกว่าตนพระแก้ หมดล้วนอนัตตา

๕๙. ของดีมีทั่วโลก คนอับโชคมองไม่เห็น
ของดีดูไม่เป็น เห็นแต่ชั่วก็มัวหมอง

๖๐. เกลียดกลัวกลุ้มรุมใจ พูดทำไปผิดทั้งผอง
ทุกข์โทษถึงไม่ปอง ก็มีมาน่าหวั่นใจ

๖๑. สุขศรีที่ต้องการ กลับพ้นผ่านหมดสมัย
เกียรติศักดิ์จักประลัย โศกเศร้าใจภัยเนืองนอง

๖๒. ของดีโลกสมมุติ ก็โดยยุตประโยชน์สอง
หมายตนคนอื่นปอง ความสุขกายสบายใจ

๖๓. ของดีมีมากอย่าง คุณโทษพรางไม่แจ่มใส
บัณฑิตจิตประไพ เห็นนอกในประกอบสม

๖๔. ของดีเสริมศรีศักดิ์ สุขประจักษ์อินทรีย์บ่ม
บารมีอภิรมย์ คุณอุดมสุดประมาณ

๖๕. ของดีมีโทษเคล้า จงรู้เท่าอย่าเมาสมาน
รู้เลือกเสพสำราญ ผ่านพ้นภัยไกลมลทิน

๖๖. ของดีแลของชั่ว คนพาลมัวเมาถวิล

ริษยาโลภอาจิณ จิตทรามมากอยากเข้าครอง

๖๗. ฉะนั้นควรเพ่งจิต กอบการกิจเสนอสนอง
เพ่งให้ดีสมที่ปอง มีโชคชัยสุขใสเทอญ

๖๘. เกิดแก่และเจ็บตาย ประจำกายะสังขาร
มีอยู่เป็นนิจกาล ไม่พิจารณ์ไม่เห็นจริง

๖๙. หลงติดในโลกีย์ ดุจะมีปีศาจสิง
รักชังประดังติง และจะต้องผจญจร

๗๐. ถึงแม้มิอยากพราก ก็จำจากกันสลอน
พึงเห็นอุทาหรณ์ ปิยชนผู้จากไป

๗๑. แต่ผู้ศรัทธาธรรม ประจำจิตทุกสมัย
เร่งทำดีไม่มีภัย บุญนำไปไกลมวลมา

๗๒. เหตุนั้นเราควรมุ่ง สติมั่นกุศลสาร
ประกอบคุณอดุลย์การ ประโยชน์สุขนิรันดร

๗๓. พ่อแม่และครูบา มีเมตตาพรหมวิหาร
บุตรศิษย์จิตใจพาล ท่านปกครองป้องกันภัย

สอนสั่งหวังให้ดี เสริมสุขศรีสมสมัย
ชื่นชมอำนวยชัย เพื่อมั่นคงวงศ์สกุล

พ่อแม่และครูบา จึงชื่อว่าพิเศษสุนทร์
บุตรศิษย์คิดพระคุณ ย่อมจำรูญนิราศภัย ฯ

๗๔. พระคุณพระพุทธพร้อม ธรรมสงฆ์
ปรากฏกายใจตรง มั่นแล้ว
สรรพการกิจประสงค์ สำเร็จได้แฮ
ควรทุกคนอย่าแคล้ว คลาดน้อมนมัสการ

๗๕. ผู้ดำเนินชีวิตชนิดดี
สร้างเดชศรีให้เจริญเกินคาดหมาย
ได้ประสบสารคุณอุ่นจิตกาย
สมมุ่งหมายสติมั่นปัญญาคม
เมื่อเจริญชีวิตพิชิตมาร
มีศีลทานภาวนะกล้าหาญสม
อยู่วันเดียวไม่เกี่ยวทุกข์สุขอุดม
น่าชื่นชมกว่าชีพพาลนานร้อยปี
หากเป็นอยู่ยังหมู่ให้เจริญ
ไม่หมองเมินมุ่งคุณวิบูลศรี
ให้ประโยชน์ทั้ง ๓ สามัคคี
เป็นเจดีย์อุดมคุณควรบูชา
สุภาษิตที่ประสิทธิ์ประสาธน์ไว้
ก็เพื่อให้สาธุชนดลสุขา
เหมือนอาทิตย์อุทัยไขแสงประภา
เจริญตาเจริญคุณจรูญเรือง ฯ

๗๖. ชีวิตร่างกายนี้มีชั่วกาล
ไม่ทนทานสุขทุกข์แล้วสลาย
เป็นลาภมากของเรายังไม่ตาย

ทั้งจิตกายเป็นมนุษย์อุดมดี

ไม่พิการใบ้บ้าไม่บอดหนวก
ได้สะดวกสร้างคุณวิบูลศรี
เราจะไม่คบพาลการกลี
เสพแต่ดีตามบัณฑิตนิจกาล
ไม่กล่าวร้ายไม่ทำร้ายไม่หยาบคาย
รักษากายวาจาใจให้สบสานต์
จักชนะโดยชอบกอบเชี่ยวชาญ
เสพสำราญคุณไตรรัตน์นิรันดร ฯ

๗๗. เกิดแก่เจ็บตาย คุณโทษหลากหลาย จงรู้วิจารณ์ จงอย่าลืมตน เพิ่มมงคลสาร ให้ชำนะมาร เกษมนิรันดร์

๗๘. ขอเชิญเพ่งพิจ กายวาจาจิต ทั้งนอกแลใน ให้รู้แจ้งจริง อย่านิ่งนอนใจ ปรับปรุงแก้ไข ให้ทันเวลา

๗๙. เลิกติดกามสุข ไม่เมาเคล้าทุกข์ เดินไกลมารมา ไม่มีหม่นหมอง ผุดผ่องประภา สมเป็นเมธา รู้หลักนักปราชญ์

๘๐. ชีวิตร่างกาย ถึงจะวอดวาย ช้าเร็วเกินคาด ผู้รู้คงที่ ไม่มีหวั่นหวาด เพราะไม่ประมาท เกษมนิรันดร์

๘๑. ใครรู้ชอบทำชอบเป็นคนดี
ประเสริฐนิรทุกข์สุขแจ่มใส
ฝ่ายทำชั่วเป็นคนชั่วต้องกลัวภัย
ทุกข์กายใจหมายสุขมิสมปอง

๘๒. ถ้ารู้ว่านิสัยชั่วของตัวมี
เอาชนะในวันนี้ดีนักหนา
ชนะชั่วถึงตัวตายวายชีวา
ยังดีกว่าอยู่กับชั่วกลัวทุกข์ภัย

๘๓. ไม่พูดจาวิสาสะกะใครใคร
หรือพูดไกลเกินควรกวนโทษา
ฟังเขาพูดดูบ้างยังดีกว่า
จะพูดจาออกรู้แต่ผู้เดียว

๘๔. รู้มากประมาทมี กรณีก็ไร้ผล
รู้ชอบประกอบตน ดุจรู้อุดมดี

๘๕. รู้มากประมาทเมา ก็จะเศร้าจะเสื่อมศรี
รู้น้อยประกอบดี ก็จะมีแต่สุขสานต์

๘๖. ประสงค์สารคุณควร ประมวลจิตพินิจสาสน์
มนุษย์พิบัติราน ก็แต่ผู้อนาทร

๘๗. นิกรประจงจิต ประกอบกิจมิย่อหย่อน
ก็ได้สุขสถาพร มิม้วยมรณ์นิรันดร์กาล ฯ

๘๘. ด้วยอานุภาพแห่งบุญกุศล
ขอทุกคนสุขเกษมเปรมปรีดิ์
ทุกข์โศกโรคภัยอย่าได้ย่ำยี
เพิ่มเดชศรีประโยชน์สามงามเทอญ

๘๙. ทางประเสริฐเลิศองค์แปดประการ

พระประทานไว้ดีไม่มีหมอง
จงพิจารณ์หมั่นประเชิญเดินประคอง
สุขสนองนิรันดร์ทั่วกันเทอญ ฯ

วัตรเวลาเจริญกัมมัฏฐาน

(ลำดับนี้ เจริญกัมมัฏฐาน) ทำให้ใจสงบหมดจดจากนิวรณ์ มีกำลังมั่นคงด้วยสมถภาวนา ให้ปัญญารุ่งเรืองสว่างเห็นอรรถธรรมด้วยวิปัสสนาภาวนา ตามควรแก่เวลาที่จะทำได้ (แม้เพียง ๕ นาที ๑๐ นาที ก็ยังดีกว่าไม่ทำ เพราะจะได้เป็นปัจจัยให้สมบูรณ์ในวันหน้า) ใจเหมือนนาย กายเหมือนบ่าว ถ้านายคือใจไม่ได้อาหาร มีอาการอดอยากจนไม่มีกำลัง ทั้งโง่เง่าก็ย่อมจะเบียดเบียนบ่าวให้ทำการผิดและทุจริตต่าง ๆ ซึ่งต้องลำบากมากแต่ได้ผลดีน้อย หรือมีแต่ได้โทษทุกข์ความเดือดร้อนตลอดกาลนาน และมารทั้ง ๕ ย่อมได้ช่องที่จะทำลายล้างผลาญให้ถึงความพินาศ ฯ ส่วนนายคือใจที่ได้ธรรมปีติเป็นอาหาร มีการอบรมฝึกฝนดีแล้ว ย่อมมีกำลังกล้าหาโรคมิได้ ผ่องใสฉลาดสามารถบังคับกายให้ทำการงานแต่ที่ถูกและสำเร็จโดยชอบ คือประกอบไม่ผิดไม่ติดขัด การนั้นย่อมได้ผลดีเต็มที่ หรือกลับให้ผลดีมากเกินคาดหมาย ไม่ต้องลำบากกายใจทั้งตนและคนอื่น มีแต่ความแช่มชื่นเกษมสานต์ มารทั้งปวงไม่สามารถจะรังควานได้ ย่อมถึงซึ่งความมีชัยชนะในที่ทั้งปวง

เพราะฉะนั้น สาธุชนผู้ปรีชาจึงพากันยินดีในความไม่ประมาท ฝึกใจให้ฉลาดรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักบริษัท และรู้จักเลือกบุคคลที่ควรคบหรือไม่ควรคบ ทั้งมีความเคารพธรรมและประพฤติตามให้สมกับความรู้ที่ได้ศึกษาแล้ว มีความ

ผ่องแผ้วสมบูรณ์ด้วยทรัพย์อันประเสริฐ คือมีศรัทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ สุตะ จาคะ ปัญญา ซึ่งสมเด็จพระบรมศาสดาตรัสว่า เป็นผู้ไม่ยากจน เป็นคนดีงาม มีแต่ความสุข ฯ เมื่อเราทั้งหลายอยากได้นายดีบ่าวดี และมีความสุข ก็พึงตั้งตนให้เป็นสาธุชนผู้ปรีชา ปฏิบัติกายวาจาใจของตนด้วยดีดังกล่าวแล้ว ก็จะได้ประสบผลพิเศษนั้นสมปรารถนา ฯ

แต่ผู้จะเจริญกัมมัฏฐานนั้น จำต้องศึกษาให้รู้และประกอบตนด้วยองคคุณที่สมควร คือ อัปปนาโกศล ๑๐ ละปลิโพธ ๑๐ รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร และที่นอนที่นั่งอันสงัด จึงจะได้ผลดีไม่มีอันตราย

อัปปนาโกศล ๑๐ อันเป็นเหตุให้ทำได้ถูกต้องอย่างดีนั้น คือ

๑. ทำวัตถุภายนอกภายในให้สละสลวย คือ ทำกายใจให้สะอาดงดงามเรียบร้อยโปร่งสบาย ฯ

๒. ฉลาดในนิมิต คืออารมณ์ที่หมาย ได้แก่บริกรรมนิมิต อุคคหนิมิต ปฏิภาคนิมิต ฯ

๓. ทำอินทรีย์ให้เสมอกัน คือทำศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ให้เสมอกัน ฯ

๔. ควรยกย่องก็ยกย่อง คือใจเหี่ยวสลดท้อแท้อยู่แล้ว ควรพิจารณาความดีที่ทำให้เกิดปีติรื่นรมณ์ เช่นเจริญพระพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ หรือนึกถึงบารมีที่บุคคลได้โดยยาก ซึ่งตนได้บำเพ็ญไว้เป็นต้น ฯ

๕. ควรข่มก็ข่ม คือเมื่อใจฟุ้งไปในกาม หรือพยาบาท หรือมัวเมาประมาทดูหมิ่นผู้อื่น ก็นึกถึงมรณสติ พระไตรลักษณ์ เพ่งโทษตน โดยเทียบกับท่านพระพุทธสาวกผู้พิเศษ ฯ

๖. ควรให้ชื่นก็ให้ชื่น คือใจแช่มชื่นอยู่ในกุศลธรรมอย่างใดไม่เป็นไปเพื่อโทษ ก็พึงตั้งใจสนับสนุนให้ทำอย่างนั้น ให้แนบเนียนดียิ่งขึ้น ฯ

๗. ควรเพ่งดูก็เพ่งดู คือกายใจดำเนินในครองทำถูกต้องดีแล้ว ก็พึงเพ่งดู เพื่อให้มั่นไม่ผิดพลาด ฯ

๘. เว้นคนมีจิตไม่มั่นคง คือเว้นคนใจเบาเหลาะแหละมักง่ายไม่มีสัจจะจืดจางเร็วเสีย ไม่คบคนเช่นนั้นเป็นมิตร และไม่คบโทษเช่นนั้นไว้ในจิต อันจะทำให้เป็นคนสันดานทราม ทำความดีไม่ได้ ฯ

๙. เสพผู้มีจิตมั่นคง คือผู้มีจิตแกล้วกล้าอดทนไม่จืดจางเร็วมีสัจจะ ไม่มักง่าย คบคนเช่นนี้ไว้เป็นมิตร คบคุณเช่นนี้ไว้ในจิตเพื่อเป็นเหตุให้เป็นคนมั่นคงตาม ฯ

๑๐. รักใคร่ในอัปปนาสมาธิ คือรักใคร่ในความที่ใจสงบอย่างแนบแน่น ฯ

ปลิโพธกังวล เหตุทำให้เนิ่นช้าไม่สงบ ซึ่งควรปลดเปลื้องให้ห่างไกล แม้เพียงชั่วขณะก็ยังดีนั้น คือ

๑. กังวลอยู่ด้วย ที่อยู่

๒. „ ตระกูล

๓. „ ลาภสักการะ

๔. กังวลอยู่ด้วย หมู่คณะ
๕. ,, กิจการงาน
๖. ,, เดินทางไกล
๗. ,, ญาติ
๘. ,, ความเจ็บไข้
๙. ,, การเล่าเรียนศึกษา
๑๐. ,, จะเจริญฤทธิ์รักษาฤทธิ์

เมื่อกำหนดปลิโพธ ๑๐ นี้ได้แล้ว ละเว้นให้ได้ในเวลาที่ควร บริโภคอาหารแต่พอสมควร ไม่ให้มากนักน้อยนัก ระวังธาตุให้ปกติ อย่าให้พิการ ฯ

ที่นั่งที่นอนอันสงัด สำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน จะเลือกให้ได้ตามแบบเป็นการยาก แต่ผู้ฉลาดพอหาได้ คือเมื่อเลิกจากการงาน บริโภคอาหารแล้ว ชักชวนผู้ที่อยู่ในปกครองของตนให้ไหว้พระ สวดมนต์เจริญภาวนาพร้อม ๆ กันก็ได้ ก่อนนอนเมื่อเด็กเล็กนอนหลับแล้วก็ได้ ตอนเช้าตื่นนอนเสียก่อนพวกลูกเล็กเด็กแดงก็ได้ เช่น ๔ น. หรือ ๕ น. รีบลุกขึ้นทำหน้าที่ของตน ทำใจให้รู้สึกเหมือนตนอยู่ในวิมานบนสวรรค์ หรืออยู่ในป่าแต่คนเดียว ก็จะได้ความสงบสงัด ถ้าลูกหลานเผอิญตื่นขึ้นก็ชักชวนให้สวดมนต์ไหว้พระ และนั่งพิจารณากัมมัฏฐานตามควร ก็จะชื่อว่ารู้จักหาโอกาสพอให้ได้เจริญภาวนากัมมัฏฐาน อันเป็นกิจสำหรับชีวิตของตน ฯ ฝ่ายผู้อยู่วัด เมื่อ

ไม่เกียจคร้านไม่ประมาท ก็หาโอกาสหาที่สงัด บำเพ็ญภาวนาให้ติดต่อได้ดีกว่าคฤหัสถ์มาก

การเจริญกัมมัฏฐานภาวนานั้น ครั้งพุทธกาลไม่ปรากฏว่ามีวิธีอาราธนา แต่พระอาจารย์ผู้สอนกัมมัฏฐานโดยมากท่านให้อาราธนาก่อน มีวิธีต่างๆ กัน มีให้หาธูปเทียนข้าวตอกดอกไม้ อย่างละ ๕ บ้าง ๑๐ บ้าง บางท่านให้มีเทียนหนัก ๑ บาทและใช้ไส้ ๓๒ เส้นด้วยเป็นต้น ให้กระทำการบูชาพระรัตนตรัย ทำวัตรแล้วกล่าวคำอาราธนาย่อบ้าง พิสดารบ้าง ตามความนิยมของท่านอาจารย์นั้นๆ เห็นว่าเป็นวิธีอบรมอินทรีย์ของผู้ที่ยังอ่อนให้แก่กล้า เพื่อมั่นคงในการเจริญภาวนาดีอยู่ สมควรที่ผู้แรกปฏิบัติจะรู้และทำก่อน

แต่เพื่อจะไม่ให้ยืดยาว จะรวมกล่าวตามเค้าของท่านอาจารย์เหล่านั้น เอาแต่ใจความเฉพาะที่ต้องการ และเพิ่มเติมข้อที่ควรคำนึงถึงซึ่งยังไม่มีเข้าด้วย ช่วยให้ได้เนื้อความบริบูรณ์ตามประสงค์ พอสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ต้องการ ดังต่อไปนี้

ผู้แรกปฏิบัติ เบื้องต้นควรจัดเครื่องสักการะเป็นอย่างดี ตามความพอใจตามความสามารถของตนบูชา เพื่อเป็นเครื่องอุดหนุนน้ำใจให้ความเลื่อมใสปรากฏ เมื่อบูชาด้วยสักการะภายนอกแล้วแต่นั้นควรอธิษฐาน ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อันเป็นสมบัติที่รักของตน ให้เป็นเครื่องสักการะภายใน ถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา อีกวาระหนึ่ง เพื่อจะให้จิตชื่นบานกล้าหาญด้วยดี เมื่อบูชาทำวัตรแล้ว จึงกล่าวคำอาราธนาด้วยจิตศรัทธา ทำสัญญา

ในใจ เหมือนได้กล่าวปฏิญญาตนในที่เฉพาะพระพักตร์พระบรม-ศาสดา พร้อมด้วยพระธรรมและพระสงฆ์ ดังนี้ฯ

คำอาราธนากัมมัฏฐาน

ข้าพเจ้าจักเจริญกัมมัฏฐานภาวนา บูชาพระรัตนตรัยอุดม สั่งสมทศบารมีธรรม บำเพ็ญอิทธิบาททั้ง ๔ บ่มอินทรีย์ให้แก่โดยกาล สังหารนิวรณ์ ๕ ให้หาย สืบสายวิตกวิจารณ์ปีติ สิริร่วมสุขเอกัคคตา ต่อมาให้ถึงฌาน ๔ พร้อมด้วยวสีทั้ง ๕ เดินมรรคาพระ-อริยสมังคี ล้างธุลีกิเลสให้สูญ ตัดมูลอาสวะอนุสัย ห่างไกลสังโยชน์ทั้งปวง ล่วงถึงประโยชน์ยิ่งใหญ่ ขอคุณพระรัตนตรัย คุณไท้อธิราชเทวา คุณมารดาบิดา คุณครูอาจารย์ คุณความดีทุกประการ จงมาเป็นที่พึ่งแก่ข้าพเจ้า บรรเทาทุกข์ร้อนให้เหือดหาย ทำลายมาร ๕ ให้พินาศ ปราศจากภยันตรายนิรันดร์ เกษมสันต์ประสบสิ่งเสมอใจสมมุ่งหมาย ณ กาลบัดนี้ เทอญฯ (กราบครั้ง ๑)ฯ

วิธีนั่งกัมมัฏฐานและน้อมใจนึก

นั่งพับพนัญเชิงสมาธิ เท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย พอปลายนิ้วชี้ชนปลายนิ้วแม่มือ ตั้งตัวให้ตรง เพ่งดูในกายให้เห็นเหมือนพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มาประทับเต็มอยู่ภายในกายใจ คุณท่านมารดาบิดาครูอารย์ แลท่านผู้มีบุญทั้งหลาย ก็มาห้อมล้อมคอยป้องกันรักษามิให้เป็นอันตราย คอยตักเตือนเราไม่ให้เชือน

แชออกนอกทาง และพิจารณาบารมี ๓๐ ที่ได้บำเพ็ญไว้ในปางก่อน คือ

๑. ทาน การสละทรัพย์ให้ปั่น ส่วนสามัญ กลาง อย่างยิ่ง

๒. ศีล รักษากายวาจาให้เรียบร้อย สามัญ กลาง ประณีต

๓. เนกขัมมะ สละกามความใคร่ มุ่งหมายความรู้ ความสงบ ทั้งสามัญ กลาง และอย่างยิ่ง

๔. ปัญญา ความรอบรู้ สามัญ กลาง อย่างยิ่ง

๕. วิริยะ ความเพียร สามัญ กลาง อย่างยิ่ง

๖. ขันติ ความอดทน สามัญ กลาง อย่างยิ่ง

๗. สัจจะ ความซื่อตรง ตั้งใจหาความจริง ประพฤติจริง ส่วนสามัญ อย่างกลาง อย่างยิ่ง

๘. อธิษฐาน ความตั้งใจมั่น สามัญ กลาง อย่างยิ่ง

๙. เมตตา ปรารถนาให้ได้สุข สามัญ กลาง อย่างยิ่ง

๑๐. อุเบกขา ความไม่ยินดียินร้าย สามัญ กลาง อย่างยิ่ง

เหล่านี้ให้เห็นเป็นคุณมีในใจ เหมือนรสยาในเนื้อไม้ อันสามารถกำจัดโรคให้หาย ภัยอันตรายเหตุขัดข้องทั้งหลายย่อมพินาศด้วยอำนาจบารมีที่บำเพ็ญมา แล้วเจริญภาวนากัมมัฏฐานตามจริตของตน หรือจะตรวจแต่ศีลที่ได้รักษาสมาทานตามขั้นของตนให้บริสุทธิ์ ถ้าเห็นด่างพร้อยขาดวิ่นสมควรจะแสดงคืนหรือขอสมาทานอธิษฐานใหม่ ก็พึงทำตามเหตุตามเพศภูมิของตน เมื่อเพ่งศีลของตนเห็นบริสุทธิ์แล้วแต่นั้น จึงพิจารณาธรรมที่ควรแก่จริตของตน คือ

๑. **ถ้าเป็นคนราคจริต** มักทำผิดเพราะกำหนัด ยินดีรักสวยรักงาม ควรพิจารณากายคตาสติ หรืออสุภกัมมัฏฐานเป็นต้น ฯ

๒. **ถ้าเป็นคนโทสจริต** มักทำผิดเพราะหงุดหงิดโกรธง่าย ควรเจริญเมตตาพรหมวิหาร ฯ

๓. **ถ้าเป็นคนโมหจริต** มักทำผิดเพราะเขลางมงาย พึงแก้ด้วยการเรียนการถาม การฟังธรรมเทศนา สนทนากับครูในเวลานั่งกัมมัฏฐาน พึงตั้งปัญหาถามตนและคิดตอบเอง เหมือนครูกับศิษย์สนทนากัน เช่น จะถามว่า คนมีศีลดี หรือคนทุศีลดี คนมีศีลมีสุข หรือคนทุศีลมีสุข คนทำตามกิเลส กับคนทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ใครจะดีกว่ากัน พระพุทธเจ้าท่านฆ่าคือทิ้งคนเช่นไรเสีย และท่านอุปถัมภ์คือฝึกคนเช่นไร คนรู้ว่าชั่วแต่ยังฝืนทำ รู้ว่าดีแต่ไม่ทำ เป็นคนดีหรือเลว คนใจเด็ดสละความชั่วได้ และทำความดีสำเร็จสมแก่ความรู้ เขาเป็นอะไร เราจะทำอย่างไรต่อไป ? เราต้องการเป็นคนเลวหรือคนดี เมื่อเราตั้งข้อถามดังนี้เป็นต้น และพิจารณาเห็นด้วยปัญญา แล้วจึงตอบเป็นข้อ ๆ ไป ก็จะกลับสันดานของตนให้เป็นคนดีได้ และจะถามต่อไปอย่างไรก็ได้ แต่ให้ถามเป็น ๒ ทางดังนี้ ตอบง่าย ๆ

๔. **ถ้าเป็นคนวิตกจริต** มักทำผิดเดือดร้อน เพราะนึกพล่าน พึงเพ่งกสิณหรืออานาปานสติ ฯ

๕. **ถ้าเป็นคนสัทธาจริต** มักทำผิดเพราะเชื่อง่าย พึงเจริญพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ เป็นต้น ฯ

๖. **ถ้าเป็นคนพุทธจริต** มักทำผิดเพราะใช้ความรู้ความคิดของตนเกินไป ควรเจริญพระไตรลักษณ์ ธาตุกัมมัฏฐาน สติปัฏฐาน เป็นต้น ฯ

อนึ่ง ท่านว่า อานาปานสติ ควรแก่จริตของคนทุกจำพวก เป็นยอดกัมมัฏฐาน ฯ ประการหนึ่ง เมื่อผู้ใดคุ้นเคยกัมมัฏฐานอย่างไหน ๆ เป็นที่สบายของตน จักเจริญกัมมัฏฐานอย่างนั้นก็ได้ เมื่อพิจารณาเห็นกาลเวลาและความสามารถว่าควรจักนั่งนานสักเท่าไร พึงอธิษฐานว่า ข้าพเจ้าจักนั่งชั่วเวลาเท่านั้น (เช่น ๑๐ นาที ๑๕ นาที หรือชั่วเล่มธูป ตลอดถึง ๒ – ๓ ชั่วโมง วัน ๒ วัน) ก็จงทำให้ได้จริง ยิ่งทำให้ตรงเวลาเสมอได้เป็นดี แต่อย่าทำด้วยอำนาจตัณหาที่อยากจะให้เป็นหรืออยากจะเห็นอารมณ์ที่ดี อย่าหลงอารมณ์ที่มาปรากฏในเวลาเมื่อจิตสงบ จะเป็นอารมณ์ที่ดีหรือเลวทรามอย่างใด พึงทำความเข้าใจรู้ไว้ว่านั่นของไม่จริง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มาปรากฏชั่วกาลแล้วก็จะดับไป อย่ายินดียินร้าย เพ่งดูไปด้วยสติปัญญา อารมณ์ที่มาปรากฏนั้นก็จะดับในไม่ช้า พึงทำที่ง่ายไปหาที่ยาก จนกว่าอินทรีย์ ๕ จะแก่กล้ามีกำลังเสมอกัน ก็จะตัดกิเลสในสันดานให้สิ้นไป อย่าทำให้ลำบากกายใจจนเกิดความท้อถอย ควรทำให้เหมือนพี่เลี้ยงเด็กน้อยที่ต้องคอยระวังสั่งสอนแนะนำปลอบโยนเอาใจ ให้ทำกิจที่พอสมควรแก่กำลัง เมื่อเติบโต-ใหญ่ก็ทำได้ดีตามลำดับ จนถึงไม่มีผู้คอยบังคับสั่งสอนก็ทำได้ดีเรียบร้อย ฯ

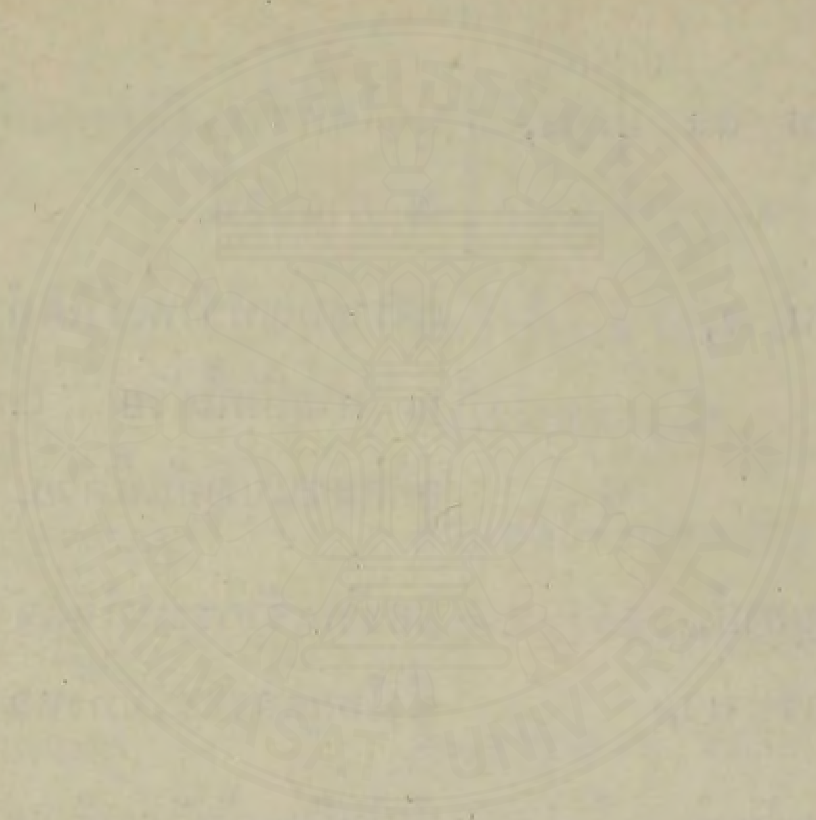
ปัตติทานคาถา

(คือคาถากรวดน้ำ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๔)

๑. ปุญฺญสฺสิทานิ กตสฺส ยานญฺญานิ กตานิ เม, เตสญฺจ ภาคิโน โหนฺตุ สตฺตานนฺตาปฺปมาณกา,	สัตว์ทั้งหลายไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ, จงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญอันข้าพเจ้าทำแล้วณกาลบัดนี้ด้วย, แห่งบุญทั้งหลายอื่นอันข้าพเจ้าทำแล้วด้วย,
เย ปิยา คุณวนฺตา จ มยฺหํ มาตาปิตาทโย,	เหล่าใดเป็นที่รัก แลมีคุณมีมารดาแลบิดาของข้าพเจ้าเป็นต้น,
ทิฏฺฐา เม จาปฺยทิฏฺฐา วา,	เหล่าที่ข้าพเจ้าเห็นแล้ว หรือแม้ที่ข้าพเจ้าไม่ได้เห็น,
อญฺเญ มชฺฌตฺตเวริโน,	เหล่าอื่นที่เป็นที่มัธยัสถ์ เป็นปานกลาง แลเป็นผู้มีเวร,
สตฺตา ติฏฺฐนฺติ โลกสฺมึ, เตภุมฺมา จตุโยนิกา,	สัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่ในโลก, เป็นไปในภูมิสาม เป็นไปในกำเนิดสี่,
ปญฺเจกจตุโวการา, สํสรนฺตา ภวาภเว,	มีขันธ์ห้า มีขันธ์หนึ่ง มีขันธ์สี่ ท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยแลภพใหญ่,

ญาตํ เย ปตฺติทานมฺเม,	ความให้ส่วนบุญของข้าพเจ้า อันสัตว์ทั้งหลายเหล่าใดรู้แล้ว
อนุโมทนฺตุ เต สยํ,	สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น จงอนุโมทนาเองเถิด,
เย จิมํ นปฺปชานนฺติ,	ส่วนสัตว์ทั้งหลายเหล่าใด ยังไม่รู้ซึ่งความให้ส่วนบุญของข้าพเจ้านี้
เทวา เตสํ นิเวทยุํ,	ขอเทพยดาทั้งหลาย พึงบอกแก่สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นให้รู้ (แลอนุโมทนา),
มยา ทินฺนานปุญฺญานํ อนุโมทนเหตุน,	เพราะเหตุคืออนุโมทนา ซึ่งบุญทั้งหลายอันข้าพเจ้าได้ให้แล้ว,
สพฺเพ สตฺตา สทา โหนฺตุ อเวรา สุขชีวิโน,	ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจงเป็นผู้ไม่มีเวร เป็นผู้ดำรงชีพโดยสุขทุกเมื่อเถิด,
เขมปฺปทญฺจ ปปฺโปนฺตุ,	จงถึงซึ่งบทอันเกษม คือพระ-นิพพาน,
เตสาสา สิชฺฌตํ สุภา,	ขอความปรารถนาดีงามของสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้นจงสำเร็จเถิด ฯ

๒. ยนฺทานิ เม กตํ ปุญฺญํ,	บุญใดที่ข้าพเจ้าได้ทำแล้ว ณ กาลบัดนี้,
เตนาเนนุทฺทิเสน จ,	เพราะบุญที่ข้าพเจ้าได้ทำ ณ กาลบัดนี้ด้วย เพราะความอุทิศส่วนบุญอันนี้ด้วย,
ขิปฺปํ สจฺฉิกเรยฺยาหํ,	ขอข้าพเจ้ากระทำให้แจ้งโดยพลัน
ธมฺเม โลกุตฺตเร นว,	ซึ่งโลกุตตรธรรมทั้งหลายเก้า,
สเจ ตาว อภพฺโพหํ,	ถ้าว่าข้าพเจ้ายังอาภัพอยู่ คือ ยังไม่บรรลุโลกุตตรธรรมก่อนไซร้,
สํสาเร ปน สํสรํ	ก็แต่ว่าเมื่อข้าพเจ้ายังท่องเที่ยวอยู่ในสงสาร,
นิยโต โพธิสตฺโต ว สมฺพุทฺเธน วิยากโต,	เหมือนพระโพธิสัตว์ผู้เที่ยงอันพระสัมพุทธเจ้าพยากรณ์,
นาฏฺฐารสปิ อภพฺพ ฐานานิ ปาปุเณยฺยหํ,	ข้าพเจ้าไม่พึงถึง อภัพฐานสิบแปด ฯ

กรวดน้ำ แปลเป็นฉันท์

———•———

๑. ปัฏฐยาวัตร

ปวงสัตว์ทุกหมู่มิมีประมาณ
จงมีส่วนบุญมนุญผล
อันข้าฯ กระทำ ณ กาลบัดดล
แลได้กระทำ ณ บุพพกาลฯ

เหล่าใดเป็นที่ปิยาทรงคุณ
คือบิดามาตุเป็นประธาน
ทั้งที่ข้าฯ ได้ประสบพบพาน
ทั้งผู้ที่ข้าฯ มิพบมิเห็นฯ

ทั้งเหล่าเป็นกลางมิใช่ชั่วดี
แลเหล่าที่สร้างภยานุเวร
ทั้งสัตว์ประวัติ ณ โลกเป็นเกณฑ์
คือเกิดในภูมิสามสถานฯ

โดยกำเนิดสี่และมีขันธ์ห้า
ขันธ์หนึ่งขันธ์สี่มิมีประมาณ
ท่องเที่ยวในภพพิเศษโอฬาร
ภพน้อยกันดารก็ดุจจะกันฯ

เหล่าใดได้รู้กุศลข้า ฯ ให้
เหล่านั้นเองโมทนาประนันท์
ส่วนบุญข้า ฯ ให้ผิไม่รู้พลัน
ขอหมู่เทวัญนุกูลประกาศ ฯ

ให้สัตว์ทั้งหลายประจักษ์ส่วนบุญ
คิดคุณแลโมทนามิขาด
เพราะโมทนาประสาทวาส
บุญข้า ฯ ประสาทประสิทธิ์ประสงค์ ฯ

ขอจงสรรพสัตว์นิราศจากเวร
ชีพเป็นสุขีมิมีทะนง
ถึงบทเกษมพิศาลโดยตรง
พระนิพพานองค์สงบสงัด ฯ

ความปรารถนาประชาทุกหมู่
จงดีงามดูพิเศษสวัสดิ์
สำเร็จโดยชอบประกอบบุญจัด
สมบูรณ์พลพัฒน์จรัสเจริญ ฯ

๒. อินทรวิเชียรฉันท์ ๑๑

บุญข้าฯ กระทำไว้ ขณะนี้ประการใด
ด้วยบุญประกาศไข และเพราะความอุทิศบุญ
ขอข้าฯ กระทำธรรม นวโลกุดรคุณ
ให้แจ้งประจักษ์สุน – ทรเสร็จเกษมสันต์
ถ้าข้าพเจ้ายัง มิลุโลกุดรพลัน
เมื่อข้าพเจ้าคัล – ลยะอยู่ ณ สงสาร
ขอข้าฯ มิพึงถึง ทุรภาคอภัพฐาน
สิบแปดประการขาน บ่มิต้องสมาคม
เหมือนโพธิสัตว์ผู้ นิยโตวโรดม
อันองค์พระสยม – ภวญาณพยากรณ์ฯ

เจ้าภาพงานศพ
หม่อมพร้อยสุพิณ วรวรรณ ณ อยุธยา

วันที่ ๒๕ มิถุนายน – ๓๑ มิถุนายน ๒๕๒๕

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ บำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทาน ๗ วันแรก

เวลา ๑๘.๓๐ น.

– พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม

วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๒๕

เวลา ๑๐.๐๐ น.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ บำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน

– พระราชทานพวงมาลาวางที่หน้าโกศศพ

– พระสงฆ์ ๕ รูปสวดพระพุทธมนต์ จบมีพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ แล้วพระสงฆ์ถวายพรพระรับพระราชทานฉัน พระสงฆ์ ๕ รูป บังสุกุล

เวลา ๑๘.๓๐ น.

– พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม

วันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๒๕

– ม.ร.ว. พันธุ์ทิพย์ บริพัตร และน้อง ๆ เจ้าภาพ

วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๒๕

– ราชสกุล "วรวรรณ"

สโมสรสราญรมย์ กระทรวงการต่างประเทศ เจ้าภาพ

วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๒๕

– สมาคมสตรีภาคพื้นแปซิฟิคและเอเชียอาคเนย์

แห่งประเทศไทย

สมาคมนักเรียนเก่ามาแตร์เดอี เจ้าภาพ

วันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๒๕

– หม่อมกอบแก้ว อาภากร

ม.จ. ดวงทิพโชติ อาภากร

หม่อมเกษรบุปผา เกษมศรี

วิทยาลัยกรุงเทพ เจ้าภาพ

วันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๒๕

– คณะสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์ และสมาคมสัมพันธวงศ์

พลตรี ชาติชาย ชุณหะวัณ ร.ม.ต. ว่าการกระทรวง

อุตสาหกรรม และคุณหญิงบุญเรือน เจ้าภาพ